

**KUR'AN-I KERİM BAĞLAMINDA
HZ. MUHAMMED'İN EĞİTİM SÜRECİ**

Merve KURBAN

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf TOPYAY

2021

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM BAĞLAMINDA HZ. MUHAMMED'İN EĞİTİM SÜRECİ

(In the context of the Quran Hz. Muhammad's Education Process)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve KURBAN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yusuf TOPYAY

Bayburt

Kasım, 2021

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf TOPYAY danışmanlığında, 172108002 numaralı Merve KURBAN tarafından hazırlanan “Kur’ân-ı Kerim Bağlamında Hz. Muhammed’in Eğitim Süreci” adlı bu çalışma 26/11/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Anabilim Dalı Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Mürsel ETHEM

İmza:

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Abdussamet VARLI

İmza:

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Yusuf TOPYAY

İmza:

Bu tezin Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

...../...../.....

Doç. Dr. Fatih GÜRBÜZ

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kur’an-ı Kerim Bağlamında Hz. Muhammed’in Eğitim Süreci” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

.. / .. / 2021

İmza

Merve KURBAN

TEŞEKKÜR

Yüksek lisansa başladığım andan bu aşamaya kadar bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren ve tez konumu bana öneren tez danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Yusuf TOPYAY hocama en içten dileklerimle teşekkür ederim. Klasik eserleri okumamda Arapça Eğitimime büyük katkı sağlayan Prof. Dr. Abdulkadir YILMAZ, konumla alakalı kaynak edinmemde desteğini esirgemeyen Sayın Dr. Öğretim Üyesi Abdussamet VARLI ve Dr. Öğretim Üyesi Mürsel ETHEM hocalarıma teşekkür ederim. Maddi ve manevi anlamda ilgi ve alakasını hep yanımda hissettiğim, annem Meryem AKARSU, babam Ali AKARSU ve eşim Muhammed Fatih KURBAN'a şükranlarımı sunarım.

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'AN-I KERİM BAĞLAMINDA HZ. MUHAMMED'İN EĞİTİM SÜRECİ

Merve KURBAN

Kasım 2021, 72 sayfa

Ayetler çerçevesinde Hz. Muhammed'in (s.a.v) risâlet öncesi ve risâlet sonrası dönemleri ele alınmıştır. Bu sayede Allah Teâlâ ile Hz. Peygamber'in (s.a.v) iletişimine ve "Kur'an temelli eğitimin" nasıl gerçekleştirildiğine değinildi." Allah Teâlâ risâletten sonra çeşitli vasıtalarla Hz. Peygamber (s.a.v) ile iletişime geçti. Fakat risâletten önce de onu manevi bir gözetim altında tutuyordu. Çünkü Allah Teâlâ Hz. Muhammed'i (s.a.v) çok şerefli bir göreve hazırlamaktaydı. Bunun en açık ispatı ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) risâlet öncesi dönemine temas eden ayetlerdir. Bu ayetler Hz. Muhammed'in (s.a.v) risâlet öncesi durumunu ifade etmekte ve risâlet sonrası durumu ile ilgili kıyaslamalara yer vermektedir. Çalışmamızda vahiyden sonra Hz. Muhammed'in (s.a.v) Kur'an ahlakı ile ahlaklanması süreci ayetler bağlamında tespit edildi.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Hz. Muhammed, peygamber, eğitim.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

IN THE CONTEXT OF THE QURAN MUHAMMAD'S EDUCATIONAL PROCESS

Merve KURBAN

November 2021, 72 pages

Within the framework of the verses, Hz. The periods of Muhammad before and after the Prophethood are discussed. In this way, Allah Ta'ala and Hz. The way the prophet communicated was determined in terms of "Quran Education". After Allah's Messenger, Hz. He communicated with the prophet. But before the risale, he was keeping him under a spiritual watch. Because Allah Almighty He was preparing Muhammad for a very honorable mission. The clearest proof of this is Mr. These are the verses that touch on the Prophet's pre-Risalat period. These verses are It expresses the situation of Muhammad before the Risalet and includes explanations about his situation after the Risalet. In our study, after the revelation, Hz. The process of Muhammad's moralization with the morals of the Qur'an was determined in the context of the verses.

Key words: Qur'an, Tafsir, Hz. Muhammad, prophet, education.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	III
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	vi
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Önemi	2
II. Araştırmanın Yöntemi	3
III. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
IV. Araştırmanın Kaynakları	3
BİRİNCİ BÖLÜM	4
HZ. MUHAMMED’İN PEYGAMBER OLARAK GÖNDERİLDİĞİ BÖLGEYE GENEL BAKIŞ	4
1.1. CAHİLİYE DEVRİ.....	4
1.1.1. Mekke Toplumunun İnkârda Israrı	5
1.1.2. Müşriklerin Hz. Peygamber’i Tebliğden Vazgeçirme Talepleri	6
1.1.3. Müşriklerin Allah’ın Hidayet Kudretine Karşı İnat Etmeleri.....	6
1.1.4. Mekke Toplumunun İslam’ı Kabul Etmede Fıtratın Yatkınlığına ve Akla Dayanmamaları	7
1.1.5. Mekke Toplumunun Olduğu Gibi Görünmemeleri.....	8
1.1.6. Cahiliye Kadınlarının Tesettür ve Edebi.....	10
1.1.7. Mekke Toplumunun Bir Olguya Aşırı Taassupla Bağlanmaları	11
1.2. PEYGAMBERLİK VE PEYGAMBERLİK İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	13
1.2.1. Peygamber Kavramı	13
1.2.2. Nebi Kavramı	14
1.2.3. Resûl Kavramı.....	15
1.3. PEYGAMBERLİK MÜESSESESİNİN GAYESİ VE GEREKLİLİĞİ	16
İKİNCİ BÖLÜM.....	20
RİSALETEN ÖNCE VE RİSALETEN SONRA HZ. MUHAMMED	20
2.1. RİSALETEN ÖNCE HZ. MUHAMMED.....	20
2.1.1. Bir Çocuk Olarak Hz. Muhammed	22
2.1.2. Bir Genç Olarak Hz. Muhammed	24
2.2. KUR’AN’DA HZ. MUHAMMED’İN RİSALETEN ÖNCEKİ HAYATINA ATIF YAPAN AYETLER.....	27
2.2.1. Duha Suresi Bağlamında	27
2.2.2. Şuara Suresi 52-53. Ayetler Bağlamında	30
2.2.3. Yusuf Suresi 3. Ayet Bağlamında.....	30
2.2.4. İnşirah Suresi 1-5. Ayetler Bağlamında	31
2.2.5. Ankebût Suresi 48. Âyet Bağlamında.....	32

2.2.6.	Kasas 86. Ayet Bağlamında.....	33
2.2.7.	Hud Suresi 49. Ayet Bağlamında.....	33
2.3.	RİSALETEN SONRA HZ. MUHAMMED	34
2.3.1.	Risaletten sonra Hz. Muhammed'in Eğitim Süreci	35
2.3.2.	Kur'an Bağlamında Hz. Muhammed'in Eğitim Süreci	36
SONUÇ.....		68
KAYNAKÇA.....		69
ÖZGEÇMİŞ		72

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

H.z.	: Hazreti
c.c.	: Celle Celâluhû
a.s.	: Aleyhisselâm
r.a.	: Radiyâllâhu Anh
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem

v.b. : Ve benzeri

öl. : Ölüm

GİRİŞ

İslam Dininin temeli, uluhiyyet, nübüvvet ve ahiret gibi itikadî meselelerden oluşmaktadır. Bu itikadi meselelerin ikincisi olan nübüvvet, peygamberlere ve kitaplara imanı ifade etmektedir. Peygamberler, Allah Teâlâ'nın emirlerini yerine getiren, yasaklarından kendilerini men eden ve bu yaşam biçimini insanlara ulaştıran elçilerdir. İlk peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar peygamberler, toplumlar tarafından akıllı, sadık, ferasetli, doğru ve günahsız insanlar olarak tanınmışlardır.

Hiz. Muhammed'in (s.a.v) hayatını öğrenmek ve onu örnek almak dün olduğu gibi bugün ve yarın tüm insanlığın ihtiyacıdır. Çünkü Hiz. Muhammed (s.a.v), gerek İslam'ın son elçisi olma sıfatına haiz olması gerekse kendi manevi varlığı ile dünyada bir eşi daha olmaması açısından en mükemmel örnektir. Hiç şüphesiz onun vahiy öncesi ve vahiy sonrası dönemini, kişiliğini, yaşamını ve yaşayacak olduklarını anlatan kutsal kitap Kur'an'dır. Bu yüzden Kur'an'ı anlamak Hiz. Muhammed'i (s.a.v) anlamak, Hiz. Muhammed'i (s.a.v) anlamak "Kur'an ile ahlaklanmak" demektir. Zira Hiz. Muhammed'i (s.a.v) tüm insanlığa örnek yapan, onun Kur'an'a dayalı ilahi bir eğitim süreciyle şahsiyetini taçlandırmasından kaynaklanmaktadır.

İnsan fıtratına uygun eğitim metotlarının ve Hiz. Muhammed'in (s.a.v) tüm insanlığa en mükemmel örnek oluşunun kaynağının ne veya neler olduğunu tespit etmek amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır. Bu tespit insanlara kusursuz bir eğitim sisteminin ilke ve yöntemlerini sunmaktadır.

Çalışmamızın ilk bölümünde Hiz. Muhammed'den (s.a.v) önce Mekke'nin ve Cahiliye Devri olarak bilinen karanlık dönemin genel yapısı siyer-meğazi kitaplarıyla incelendi. Buna ziyade olarak, peygamberlik, resûl ve nebi kavramları açıklandı. Bu kavramların tanımlarına erişmek için, Halil b. Ahmed el-ferahidi'nin (öl. 175/791) "Kitabu'l-Ayn", İbni Manzur'un (öl. 711/1311) "Lisanu'l-Arab" ve İsfahânî'nin (ö. V/XI) "Müfredât" adlı sözlüklerinden faydalandı. Peygamberlik vazifesinin ne olduğu, insanlar için ne denli önemli olduğu sorularına yanıtlar arandı. Peygamberlerin görevlerinden hareketle Allah Teâlâ'nın onlara hitap ettiği diğer kavramlar tespit edildi. Konu başlıkları belirlenirken Kur'an-ı Kerim'in peygamberlerin görevleri ile ilgili yaptığı tasniften faydalandı.

İkinci bölümde, Hiz. Peygamber'in risalet öncesi ve risalet sonrası yaşamı ele alındı. Kur'an'da onun risalet öncesi fikri ve ameli durumuna temas eden ayetlere yer verildi. İlgili ayetlerin ifade ettiği temel gayeler klasik tefsir kaynaklarına başvurarak açıklanmaya çalışıldı. Bu sayede, Hiz. Muhammed (s.a.v)'in risalet öncesinde de ilahi takip altında olduğu tespit edildi.

Risalet öncesi ve risalet sonrası dönem aynı bölümde incelenerek, karşılaştırma yöntemi ile vahyin Hiz. Muhammed'in (s.a.v) hayatına nasıl yön verdiğini ve hangi noktalara temas ettiğinin tespit edilmesini sağladı. Kur'an'da Hiz. Muhammed'e (s.a.v) doğrudan hitap eden ayetler analiz edilerek çeşitli başlıklar altında tasnif edildi. Bu tasnifler altında ifade edilmek istenen konulara dair tez ve makaleler incelendi. Ayrıca bu bölümde Allah Teâlâ'nın Hiz. Muhammed'i (s.a.v) yönlendirdiği

ayetler bir arada incelendi. Bu sayede, evrensel mesajın ilk muhatabını “üsve-i hasene” hitabına layık kılan Kur’an temelli eğitiminin muhtevası açıklandı.

I. Araştırmanın Önemi

Kur’an’ı Kerim son peygamber Hz. Muhammed’e (s.a.v) indirilen ilahi bir kitaptır. Hz. Muhammed’den (s.a.v) önce de insanların ıslahı için peygamberler ve kitaplar gönderilmiştir. Allah Teâlâ’nın bu kitapları insanlara peygamberler aracılığı ile göndermesinde çeşitli hikmetler ve insanlar için kolaylıklar vardır. Allah Teâlâ, Kur’an’da peygamberleri işaret ederek, peygamberlerin insanların içerisinde seçilmiş olmalarına dikkat çekmektedir. Peygamberlerin insanların içerisinde seçilmiş olması ilahi emir ve yasakların nasıl yerine getirilebileceğinin en somut kanıtıdır. Aynı zamanda bu kanıt, insanların “biz uyarılmamıştık” söylemlerinin önüne geçen önemli bir tanımlamadır. Bu tanımlamaya göre vahiy insanın hayatında tam olarak nerededir? Ya da nerede olmalıdır? Bunun cevabı peygamberlerin hayatlarında aranmalıdır.

Peygamberler insanların içerisinde gezip dolaşan, onlar gibi beşeri bir hayat yaşayan, hayatını da ilahi kelama göre şekillendiren ve Allah Teâlâ tarafından seçilen rol model, eğitimcilerdir. Eğitim insanın zihnini, kalbini ve bedenini harekete geçiren olmazsa olmaz bir olgudur. İnsan ne okur, neyi merak eder ve ne ile meşgul olursa, zihni okuyup merak ettiğini kavrar, kalbi meşgul olduğu şeye göre hisseder, bedeni ise zihnini ve kalbini açığa çıkarır. Peygamberler ise bu eğitimi vahiy yoluyla, bizzat Allah Teâlâ’dan almışlardır. O’ndan alınan bir eğitimde başarısızlık, hezimet ve problem söz konusu olamaz. Bu sebeple, insanlar için en mükemmel eğitimciler peygamberlerdir. Her peygamber gönderildiği toplumu yaparak, yaşayarak, örnek olarak, toplumla iç içe ve daima irtibatta olarak eğitmiştir. Hz. Muhammed’in (s.a.v) hayatı bunun en belirgin örneğidir.

Hız. Muhammed (s.a.v), kıyamete kadar korunacak olan bir ilahi hitabın muhatabı, tüm evrene hitap eden ve tüm insanlığı içine alan eğitim sisteminin Allah Teâlâ’dan sonraki ilk eğitimcisidir. Örgün, ya da yaygın hiçbir eğitimin bulunmadığı, ahlaki ve dini değerlerin yozlaştırıldığı bir çevrede dünyaya gelmiş fakat Allah Teâlâ’nın eğitiminden geçerek mükemmel bir eğitimci olmuştur.

Tezin yazılmasında ki ana gaye, Hız. Muhammed’in (s.a.v) dini, ahlaki, siyasi, idari ve içtimai otoritesinin temelinde yatan eğitimin risalet öncesi ve risalet sonrası hayatına dokunan noktalarını ve değişen unsurlarını tespit ederek, Kur’an’ın Hız. Muhammed’in (s.a.v) eğitimindeki yerini belirlemektir.

II. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada yer verilen kavramların lügat ve ıstılah manaları titizlikle incelendi. Konuyla ilgili rivayetler, ayetler ve ayetlerin tefsirleri, Kur'an-ı Kerim'i kaynak olarak tespit edilmiş olan başlıklarla sentezlendi. Konu tezin merkezini oluşturan Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatını, vahiy öncesi ve vahiy sonrası şeklinde karşılaştırarak ele alınmıştır. Başlıklara göre tasnif edilen ayetlerin, Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatı ile irtibatı tespit edildi. İlgili makale ve kitaplardan faydalanılarak, bu konuda yer verilmesi gereken bilgiler tez çalışmasına dâhil edildi.

III. Araştırmanın Sınırlılıkları

Tez konusu kapsamında peygamberlere, peygamberlerin görevlerine ve önemine yer verilmesine karşın diğer peygamberlere dair yeteri kadar rivayet mevcut olmadığından dolayı, Hz. Muhammed'in (s.a.v) eğitime ilişkin ayetler daha ön plandadır. Hz. Muhammed'in (s.a.v) risâlet öncesi hayatına dair incelenmesi gereken "Cahiliye Devrine" ait karşılaştırmalı ve kapsamlı kaynaklara rastlamak oldukça zordur.

IV. Araştırmanın Kaynakları

Tez konusuna ilişkin terimler için temel Arapça sözlükler kaynak edinildi. Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatı ile ilgili siyer kitapları ve makaleler incelendi. Öte yandan Kur'an'da Hz. Muhammed'in (s.a.v) eğitime katkı sağlayan ayetler tespit edildi. Konuyla ilgili başlıklara ilişkin farklı çalışmalar incelendi. Tümdengelim yöntemi ile Hz. Muhammed'in (s.a.v) eğitime ilişkin başlıklar önce genel olarak açıklandı. Akabinde bu başlıklar, ayetler ve Şehâbeddin Mâhmûd el Alûsi (ö. 1270/1854), Muhammed el-Ferra el-Beğavi (öl. 516/1122), İsmail Hakkı Bursevi (öl. 1137/1725), Kadı Beydavi (öl. 685/1286), Fahrettin er-Razi (öl. 606/1210) ve İbn Kesir (öl. 774/1373) gibi müfessirlerimizin eserlerinden faydalanılarak açıklanmaya çalışıldı.

Tez çalışmasının temel kaynakları olarak konuya ilişkin ayetleri daha iyi analiz edebilmek adına, klasik tefsir kitapları kronolojik olarak incelendi. Bu incelemelerin neticesinde en kapsamlı tefsir eserlerine yer verildi.

Hâlihazırda ülkemizde bu tez ile ilgili yapılmış müstakil bir çalışma bulunmamakla birlikte konuyla ilgili tespit edilen başlıklara ilişkin yazılmış tezler, kitaplar ve makaleleri tarandı. Tezin amacına uygun olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v) eğitime ilişkin başlıklara ve ilgili ayetlerin müfessirlerimiz tarafından kaynak edildiği rivayetlere yer verildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBER OLARAK GÖNDERİLDİĞİ BÖLGEYE GENEL BAKIŞ

1.1. CAHİLİYE DEVRİ

Hız. Peygamber, diğler peygamberlerin hayatlarında da görüldüğü gibi insanlık tarihi açısından “Cahiliye Dönemi” olarak adlandırılan bir dönemde Mekke şehrinde dünyaya geldi. Arap toplumu kültürel değlerleri zengin fakat insani değlerlerini yitirmiş bir toplumdur. Hız. Muhammed’de (s.a.v) Mekke halkının, sapkın inanış ve yaşantılarla dolu bir “Cahiliye Toplumu” olduğunu farkında idi. Bu dönem, insanlar arası sınıfsal farklılıkların, kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesinin, asabiyete dayalı hukuk sisteminin, mübarek aylar üzerinde değışiklikler yapmanın, putlara, zamana, tabiata tapmanın ve zinanın yaşam biçimi olarak yerleştiğı bir dönemdi.¹

Hız. Muhammed (s.a.v), bu sıkıntılı hayat tarzından dolayı, bazı günler Hira mağarasına çıkar orada günlerce bu toplumun ahlaki yozlaşmadan nasıl kurtulacağını düşünürdü. Yine Hira Mağarasında bunu düşündüğü bir gün Allah Teâlâ ona hidayetin ilk emirlerini ve peygamberlik müjdesini Cibrail (a.s) ile vahiy etti. Artık Mekke halkı ve hatta tüm insanlık için yeni bir dönem başlayacaktı. İslam dininin zuhur etmesiyle bireysel, toplumsal, siyasal, ekonomi alanında ve dinsel tüm alanlar iyileşecek ve cahiliyenin sapkınlığından sıyrılacaktı. Ancak bu sapkınlık öylesine derinlere nüfuz etmişti ki Hız. Peygamber (s.a.v) bu uğurda çok bedeller ödedi. Zaten yetim ve öksüz olan Hız. Peygamberi (s.a.v) kabilesi ve akrabaları da yalnız bıraktı ve hatta ona düşmanlık etti.

İslam temelde Mekke için bir kurtuluş hareketi idi. Her devirde olduğu gibi Cahiliye Devrinde de bu kurtuluş hareketine karşı çıkıldı. Fakat en parlak ideolojilere, zirve medeniyetlere ulaşmanın yolu, ancak en sancılı zamanların sabırla ve istikrarla yürünmesiyle mümkündü. Cahiliye Devri ve Hız. Peygamber’in (s.a.v) bu çağın insanıyla olan mücadelesi bir toplumun yaşayabileceğı en sancılı dönemdir. Allah Teâlâ Kur’an’da Cahiliye Dönemi insanını şöyle tasvir etmektedir:

¹ İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 25-32. Mevlânâ Şibli Numânî, *Son Peygamber Hız. Muhammed* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), 35-46.

1.1.1. Mekke Toplumunun İnkârda Israrı

İnkâr kelimesi Arapça olup if'âl babından gelen müteaddi bir fiildir. İnkâr kişinin kendi doğrularına karşı hakikati yalanlaması olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda inkâr, Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı uyguladıkları genel politikadır. Çünkü onlar Hz. Peygamber'in (s.a.v) Allah Teâlâ adına getirdiği mesajları ve onlara bahşettiği nimetleri yalanladılar.² Hâlbuki Müşrikler her şeyi yaratanın yegâne olan Allah Teâlâ olduğunu biliyorlardı. Kur'an-ı Kerimde Allah Teâlâ, *"Sen onlara Rabbin kim diye sorsan şüphesiz Allah'tır diyecekler"* buyurarak onların bile bile inkâr ettiklerini ifade etmiştir. Zaten eskiden beri bildiği bir şeyi dünyevi arzularına kurban eden bir zihniyet ancak cahiliye zihniyeti olabilirdi.

Burada cahiliye zihniyetinin kapsam alanından söz ederken, Ehl-i Kitab'ı dışarda bırakmak büyük bir yanlış olacaktır. Çünkü kendisine kitap verilen bu topluluk, bu kitapta tevhide ve yeni bir peygambere işaret eden bilgilerin mevcut olmasına rağmen Hz. Muhammed'i (s.a.v) inkâr etme cehaletinde bulunmuşlardır.³

Allah Teâlâ, Müşriklerin ve Ehl-i Kitab'ın "İnkâr" konusundaki genel tavrını şu şekilde özetlemiştir: *"Eğer Biz onlara melekleri indirseydik, ölümler de kendileri ile konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah'ın dilemesi dışında yine de inanacak değillerdi. Fakat onların çoğu cahildirler."*⁴ Müşriklerden ve Ehl-i Kitab'tan birçok kişi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) tüm mucizelerine rağmen iman etmediler. Hz. Peygamber'e (s.a.v) daha çarpıcı mucizeler de verilse iman etmeyeceklerdi. Çünkü onlar "kör ve sağır"⁵ kimselerdi. Bu ayet kâfirlerin iman noktasındaki zafiyetlerinden dolayı iman etmemek için birçok şeyi bahane edeceklerini gösteren açık bir ayettir. Fakat müfessirlerimizden Taberi, burada ki cehaletin ne olduğunu farklı bir yorumla izah etmiştir. Taberi 'ye göre, kâfirlerin burada ki asıl cahilliği, her şeyin Allah Teâlâ'nın kudreti işle gerçekleştiği konusunda cahil olmalarıdır. Bununla beraber diledikleri zaman iman edip diledikleri zaman dini terk edebilecekleri düşüncesine kapılarak cahilane davranışlarıdır.⁶

² el-Bakara, 2/152.

³ el-Bakara, 2/101.

⁴ el-En'âm 6,111.

⁵ el-Bakara, 2/7, 171; 7/179-198; 10/43; 11/20;

⁶ Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (Kahire: Dirasetü'l Arabiyye ve'l İslâmiyye, 2001), 13/493-494.

1.1.2. Müşriklerin Hz. Peygamber'i Tebliğden Vazgeçirme Talepleri

Hz. Peygamber (s.a.v) Allah Teâlâ'nın izniyle gizli davet dönemini geride bırakıp insanları, açıktan⁷ İslam'a davet ediyordu. İçerisinde akrabalarının da bulunduğu Mekke'nin ileri gelen zengin ve soylu aileleri Hz. Muhammed'e (s.a.v) düşmanlık ediyorlardı. Hz. Peygamber'i (s.a.v), bu davadan vazgeçiremeyeceklerini anlayınca bu defa onu ikna etmeye karar verdiler. Hz. Muhammed'in (s.a.v) daha önce kendilerine muvahhit olduğunu ve son elçi olduğunu tebliğ etmesine rağmen, onlar hidayete ulaşmaktansa Hz. Peygamber'i (s.a.v) kendi bataklıklarına çekme konusunda ısrar ettiler. Hz. Peygamber'e (s.a.v) eğer tebliğden vazgeçerse Mekke'nin liderliğini vereceklerini söylediler. Müfessirlerimizden Semerkandi'nin rivayet ettiğine göre, Müşrikler Hz. Muhammed'e (s.a.v) gelerek, *"Ey Muhammed! Dedelerinin, babalarının ve kavminin dinini bırakıp azdın, başka bir din edindin. Hâlbuki kimse senin dinini kabul etmiyor. Sen gel, bu dâvadan vazgeç, atalarının dinine dön, sana istediğini verelim. Seni reis yapalım, istediğin kadar sana mal-mülk verelim ve arzu ettiğin kadınla seni evlendirelim. Yalnız sen bu dinden vazgeç, bizim dinimize dön"* dediler. Bunun üzerine *"De ki: Ey cahiller! Bana, Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi emrediyorsunuz?"* ayeti nazil oldu.⁸

Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v) onların bu cahil davetlerini reddetmiştir. Onların tüm ikna çabalarına karşı canına uğratılacak bir zarardan ya da onların tuzaklarından korkmayıp davasından vazgeçmemiştir.

1.1.3. Müşriklerin Allah'ın Hidayet Kudretine Karşı İnat Etmeleri

Allah Teâlâ Kur'an'da birçok ayette Mü'min ve kâfir olmanın da bir imtihan vesilesi olduğunu ifade etmektedir. *"... Allah dileseydi elbette onları hidayet üzerinde toplardı. Sakın cahillerden olma."*⁹ Şayet Allah Teâlâ herkese imanı verseydi, küfrün karşısında iman etmiş olmanın bir ehemmiyeti olur muydu? Bu evrende ki her şey zıddı ile kaimdir. Müfessirlerimizden Vehbe ez-Zuhayli'ye göre, mucizeler gösterebiliyor ve vahiy alıyor olsa bile Hz. Muhammed'de (s.a.v) bir beşerdir. Bunun yanında Müşriklerin ısrarla imanı reddetmeleri, bir peygamber olarak Hz. Muhammed'i (s.a.v) derinden üzmektedir. Fakat yapabilecekleri sınırlıdır. Çünkü hidayette tıpkı mucizeler gibi, Allah Teâlâ'nın tasarrufunda vuku bulan bir hadisedir.¹⁰ Dolayısıyla Allah Teâlâ, bu ayette Hz. Muhammed'e (s.a.v), mucizeleri ve hidayeti peygamberden bekleyen, önceki ayetlerde de ifade edildiği gibi imanın

⁷ eş-Şuarâ, 26/214-215.

⁸ Alâeddin Ali b. Yahyâ Es-Semerkandi, *Bahrü'l-Ulûm* (Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1993), 2/156-157.

⁹ el-En'âm, 6/35-36.

¹⁰ Vehbe ez-Zuhayli, *Tefsîrû'l-Vecîz* (Dimeşk: Daru'l Fikr, ts.), 1/132-133.

ve imanı terk etme kudretinin insanın kendi elinde olduğu yanılığısına kapılan cahillerden olmaması gerektiğini emrediyor.

Hidayet yalnızca Allah Teâlâ'nın kudretinde olan bir hakikattir. Elbette Hz. Muhammed'de (s.a.v) bunun bilincindeydi. Müşriklere hidayet bahşetmek gibi bir amaç gütmemekte fakat vazifesini hakkıyla yerine getirmiş olabilmenin sorumluluğunu taşımaktaydı. Böylesine, kökleşmiş fikir ve yaşayış tarzının birden bire tam tersine dönmesini beklemektense bu uğurda savaşmanın, emek harcamanın ve elinden gelen her şeyi yapmanın daha doğru olacağına inanıyordu.

1.1.4. Mekke Toplumunun İslam'ı Kabul Etmede Fıtratın Yatkinliğine ve Akla Dayanmamaları

Allah Teâlâ Rum Suresi 30. ayette *"O halde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."* buyurmaktadır. Tevhit inancı her insanın fıtratında hali hazırda vardır. Ne yazık ki cahiliye toplumları bu nimetin farkında olmayan, ya da inkârları sebebiyle "doğru olanın tersine inanan, yapılması gerekenin tersini yapan"¹¹ kimselerdir. Onların bu cahilliği Kur'an'da şu şekilde ifade edilmektedir: *"Yoksa onlar cahiliye hükümlerini mi istiyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, Allah'tan daha güzel hüküm verecek kim vardır?"*¹²

Yukarıda ki ayeti tam olarak anlayabilmek için bu ayetten önceki iki ayeti dikkate almak gerekir. *"(Resûlüm!) Sana da kendisinden önceki kitapları tasdik edici ve onları denetleyici olarak bu kitabı hak ile indirdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen bu gerçeği bırakıp da onların isteklerine uyma. Her birinize bir şariat ve bir yol yöntem verdik. Allah dileyseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat size verdikleriyle sizi denemek istedi. Öyleyse hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Allah size hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyleri haber verecektir."*, *"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet, onların arzularına uyma, Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamaları için onlardan sakın (diye onu indirdik). Eğer yüz çevirirlerse bil ki Allah, (öyle istedikleri, bunu hak ettikleri için) onların bazı günahları sebebiyle başlarına bir belâ getirmek istiyordur. İnsanların birçoğu gerçekten Allah'ın yolundan çıkmışlardır."*

Müfessirlerimizden rivayet edilen bilgilere göre, Medine'de yaşayan Yahudiler haksız hüküm verdirmek ve yalancı çıkarmak için Hz. Muhammed'in (s.a.v) yanına geldiler. Başka

¹¹ Râğîb El-İsfahânî, *İnkâr* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), "Müfredât", 1/525.

¹² el-Mâide, 5/50.

bir Yahudi topluluğuyla aralarında kan davası olduğunu ve kendi lehlerine bir hüküm verirse İslam dinine gireceklerini teklif ederler. Bu durumun üzerine yukarıda iki ayet ve hem bu iki ayeti tasdik eden hem de bu topluluğu kınayan, *"Yoksa onlar cahiliye hükümlerini mi istiyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, Allah'tan daha güzel hüküm verecek kim vardır?"*¹³ ayeti nazil oldu.¹⁴

Bu ayet ile ilgili diğer bir rivayette şöyledir: Hz. Muhammed'den (s.a.v) önce özellikle Ehl-i Kitap, toplumlarında bulunan güçsüz, kimsesiz ve aciz insanların başına bir durum geldiğinde onların hakkını savunmayan ve gereken hükümleri yerine getirmeyen, ancak soylu, nüfuzlu ve zengin insanların hakkını gerekirse zulmederek ele alan bir yargı sistemine sahipti. Ehl-i Kitap bu sistemi sürdürmek istiyordu. Bu ayet onların isteklerini kınamak için indirildi.¹⁵

Bu rivayetlerin yanında değinilmesi gereken başka bir hususta şudur: Allah Teâlâ fitratın yanında insana "akıl" nimetini vasıtasını bahşetmiştir. Özellikle din gibi önemli bir konuda akıl etmemek cehaletin bizzat kendisidir. Akıl nimetini kullanmama, hükümlerin en doğrusunu koyan Allah Teâlâ'dan ve bu hükümleri en doğru şekilde tatbik eden Hz. Peygamber'den (s.a.v) uzak durmaktan bahseden ayetlerin cehaletle bağdaştırılması Kur'an'ın bağlam mükemmelliğinin bir neticesidir. Her toplumun bir cehalet algısı vardır. Fakat Kur'an'ında bir cehalet portresi vardır. Hz. Muhammed'in (s.a.v) gönderildiği mevcut toplum çağa ayak uydurmayan, çağ sapkın olsa da o sapkınlıktan uzak duran bireylere cahil diyen bir toplumdur. Hâlbuki Allah Teâlâ'nın istediği toplum düzeni bu değildir. O, fitratın temizliğini bozmayan, akıl ve vahiy ile tüm doğrulara kucak açıp, tüm yanlışları reddeden devrimci bir toplum inşa etmektedir. Allah'ın, Kur'an'da böyle bir insanlığın meydana gelmesi için birçok defa peygamberler gönderdiğini vurgulamasına rağmen Cahiliye toplumu akletmemekte ısrar etmiştir.

1.1.5. Mekke Toplumunun Olduğu Gibi Görünmemeleri

Esasen bu başlığı bir kavramla açıklamak daha doğru olacaktır. Bu gibi insanlar "Münafık" olarak isimlendirilir. Bu, tam da cahiliye insanının yaşadığı bir ahlaki yoksunluk özelliğidir. Tavırları kalplerinde olanı yansıtmaz. *"Sonra o kaderin arkasından Allah size bir güven indirdi. Uyuklama hali bir kısmınızı kaplıyordu ve kendi canlarının kaygısına düşmüş*

¹³ el-Mâide, 5/50.

¹⁴ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî İbn Kesir, *Tefsiru'l Kurani'l-Azim* (Kahire: Farukû'l-Hâdisetî, 2000), 5/251-252.

¹⁵ Fahrettin Er-Razi, *Tefsir-i kebir mefatihul gayb* (Beyrut: Daru'l Fikr, 1981), 31/16-17.

*bir kısım da Allah' a karşı, haksız yere, cahiliye dönemindekine benzer düşüncelere kapılıyordu ..."*¹⁶

Müfessirlerimizden edindiğimiz bilgilere göre, ayet-i kerime hakiki Mü'minler ile Münafıkları birbirinden ayırmak maksadı ile Uhud savaşında yaşanan hadiseleri anlatan bir ayettir. Allah Teâlâ Uhud savaşında güç toplamaları, kendilerini güvende ve huzurlu hissetmeleri için sahabeye bir uyku vermiştir. Ebu Talha (r.a) bu durumu şu ifadelerle anlatmıştır: "Biz, Uhud savaşında düşmanın karşısında saf halindeyken bizi uyku kaplamıştı. Öyle ki, kılıcım elimden düşüyor onu alıyordum. Tekrar düşüyor tekrar alıyordum." Ayetin başında bahsi geçen "uyuklama hali" budur. Ayetin devamında, Allah Teâlâ'ya ve Hz. Muhammed'e (s.a.v) tam bir samimiyetle iman eden sahabeye karşın cahiliye yanlışlarını kalplerinde taşıyan münafıklara dikkat çekilmektedir. Zaten Allah Teâlâ, Kureyşlilerin Bedir savaşında Mü'minleri tehdit etmelerinden dolayı Mü'minlerin kalplerinde doğmuş olan korkuyu azaltmak için indirmiş olduğu uyku hali münafıklara tesir etmezken korkuları şiddetlenmiştir. Bu münafıklar, Uhud Savaşı'nda ordunun ikiye bölünmesi ve ganimetler sebebiyle yaşanan yenilgiden dolayı, Allah Teâlâ hakkında sûi zanda bulunuyorlar ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) peygamberliğinden şüphe eden sözler sarf ediyorlardı. Nitekim Allah Teâlâ, ayetin devamında *"Cahiliye düşüncelerine kapılarak, "Bu işten bize ne?" diyorlardı. De ki: "İşin tamamı Allah'a aittir." Sana açmadıklarını içlerinde gizliyorlar: "Bu işte bizim görüşümüz alınsaydı burada öldürülmezdik" diyorlar. De ki: "Evlerinizde dahi olsaydınız, yine de haklarında ölüm yazılmış olanlar ölüp düşecekleri yere geleceklerdi. Bu, Allah'ın içinizde olanı ortaya çıkarması ve kalplerinizdeki şüpheyi gidermesi içindir. Allah kalplerde olanı bilir."*, buyurarak vuku bulan hadisenin hakiki Mü'min ile münafık olanları birbirinden ayırmak için bir imtihan vesilesi olduğunu açıkça bildirmektedir.¹⁷

Allah Teâlâ kalplerde gizli olanı, hakiki Mü'min'i ve münafık olanı en iyi bilendir. Bazen kullarının da bilmesi için Kur'an'da çeşitli hadiseler ve özelliklerden bahseder. Hz. Muhammed'de (s.a.v), zaman zaman münafıkların özelliklerine dikkat çekmek adına onların nasıl davrandığına dair sahabeyi bilgilendirmiştir. Şüphesiz, bunun sebebi Hz. Muhammed'in (s.a.v) münafıkları açık etmeye çalışması değil münafıkça davranmaktan Müslümanları sakındırmak ve onlara münafıkça davrananlara karşı imtina ile yaklaşmalarını öğütlemektir.

¹⁶ Âl'i İmrân, 3/154.

¹⁷ Muhammed b. Ahmet Kurtûbi, *el- Camiu'l Ahkamu'l Kur'an* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2006), 10/369-371.; Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, 13/96-99; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyım el-Cevziyye, *Bedâ'i'u't-Tefsîr* (Kahire: Daru İbni'l-Cevziyye, 2006), 1/247-251.; Seyyid Kutup, *Fi Zilali'l-Kur'an* (Beyrut: Daru's Şurûk, 2003), 1/423-425.

1.1.6. Cahiliye Kadınlarının Tesettür ve Edebi

Tesettür, “ستر” kökünden türemiş, sözlükte örtmek, kapanmak, gizlenmek ve perde koymak anlamlarına gelen bir kelimedir. Terim olarak ise, Allah Teâlâ ve Hz. Peygamber’in (s.a.v) emirleri doğrultusunda, belirli bir ölçüde örtünmek demektir.¹⁸ Kur’an’da “setr” kökünden türeyen örtünmek kelimesinin, iffeti, hayâyı ve vakarı da ifade ettiği bilinmektedir. rastlanmaktadır¹⁹ Tesettür ayetleri, ilk olarak erkeklere hitap etmektedir. Allah Teâlâ Kur’an’da bu konu ile ilgili, “Mü’min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır.”²⁰, buyurmaktadır. Neseî bu ayet ile ilgili, “gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar” emri ile yabancı olan kadınlara bakılmaması, mahrem yerlerin açılmaması ve zinaya meyil edilmemesi emirlerinin kast edildiğini ifade etmiştir.²¹ Konuyla ilgili Razi, bu ayette erkeklerin tesettürü ile ilgili kadınlarda şehvet uyandıracak giyim, kuşam, takı, tavır ve kokulardan sakınmalarını emrettiğini söylemektedir.²² Bu ayetin akabinde zikredilen tesettür emri kadınlara yöneliktir.

“Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, başka kadınlar, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!”²³

Görüldüğü gibi ayetin başlangıcı, bir önceki ayet ile aynıdır. Buna ilaveten kadınların tabiatları gereği kullandıkları ziynetleri kendilerine yabancı olan kimselerden saklamaları ve başlarını omuzlarıyla birlikte örtmeleri emredilmiştir. Aynı zamanda erkeklere emredildiği gibi, kadınlara da kendilerine haram olmayan erkeklere karşı giyim kuşamda, tavır ve davranışta onları şehvete götürecek hallerden sakınmaları ve zina uzak durmaları emredilmektedir.²⁴ Tesettür ile ilgili söz konusu ayetler incelendiğinde zikrettiğimiz ilk ayetin

¹⁸ İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrrem, *Nebî* (Beyrut: Daru’s Sadr, 1997), “Lisanû’l-Arab”, 15/1935.

¹⁹ el-İsrâ, 17/45; el-Kehf, 18/90; Fussilet, 41/22.

²⁰ Nur, 24/30.

²¹ Ebû’l-Berekât en-Neseî, *Medârikû’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil* (Beyrut: Daru’l Kelimi’t-Tayyib, 1998), 2/499.

²² Er-Razi, *Tefsir-i kebir mefatihul gayb*, 23/202.

²³ Nur, 24/31.

²⁴ Er-Razi, *Tefsir-i kebir mefatihul gayb*, 23/203-204; Muhâmmmed Tahir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr* (Daru’t-Tevziyyeti li’n-Neşr, ts.), 18/203-205.

daha öz, ikinci ayetin daha tafsilatlı olduğu görülmektedir. Bunun sebebi İslâm dininin kadına verdiği özel konum ve değeridir.

Kadın kavramını her yönüyle İslam'dan önce ve İslam'dan sonra olarak ikiye ayırmak gerekir. İslam'dan önce kadın Mekke'de ve Dünya'nın her yerinde kıymetsiz bir konumdaydı. Mekke'de kız çocukları diri diri toprağa gömülmekte, yaşama hakkı sadece soylu ailelerin kızlarına tanınmaktaydı. Mekke'nin ileri gelen soylu kadınları giyime kuşama düşkün gösterişi seven kadınlardı. Tesettüre ve edebe dikkat etmiyorlardı. Ziyinetlerini ki müfessirlerimize göre bu ziyinetler iki mana ihtiva etmektedir. Bu iki manadan ilki kadının el, yüz ve ayakları dışında kalan mahrem yerlerinin yerleridir. İkincisi ise kadının süs eşyaları yani takılarıdır.²⁵ Bu iki manadan her ikisini ele aldığımızda, cahiliye kadınlarının ziyinetlerini gizlemedikleri ve hatta gösteriş için sergiledikleri konuyla ilgili aşağıdaki ayette de sabittir. *"Evlerinizde vakarlı olun. Önceki Cahiliye döneminde olduğu gibi süslenip dışarı çıkmayın. Namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Elçisine uyun. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden pisliği gidermek ve tertemiz yapmak istiyor,"*²⁶ Müfessirlerimizin üzerinde ittifak ettiği rivayetlere göre, ayetteki söz konusu emrin muhatabı Hz. Muhammed'in hanımları olsa da, tüm Mü'min kadınlar bu hükme tabi olmak zorundadır. Bu hükme göre, Mü'min kadınlara dışarı çıkarken tesettüre dikkat etmeleri emredilmektedir. Bununla beraber ayetin temelinde iki önemli illet vardır. İlki, cahiliye kadınlarının tesettüre, dışarıda ki hal ve hareketlerine dikkat etmemeleri ve Mü'min kadınların onlara benzemekten men edilmeleridir. Ayette geçen "önceki cahiliye" ifadesi ile ilgili müfessirlerimiz bir noktaya temas etmişlerdir. Burada "önceki cahiliye" kavramından kast edilen Nuh (a.s)'ın yaşadığı dönem ya da Mekke halkının daha zengin ve bolluk içinde yaşadığı dönem olabilir.²⁷ Genel kanaate göre kabul edilen de bu görüştür. Diğer ise Mü'min kadınların, Nur Suresi'nde emredilen tesettür ayetine uygun yaşamaları, toplumda olası haram ve zinaların önüne geçilmek istenmesidir.²⁸ Allah Teâlâ bu ayetle kadınları olabilecek en güzel şekilde İslami yaşama teşvik etmiştir. Zira Mü'min hiçbir kadın Cahiliye kadını gibi olmak ve onlarla kıyaslanmak istemez.

1.1.7. Mekke Toplumunun Bir Olguya Aşırı Taassupla Bağlanmaları

Değişmeye ve gelişmeye engel olan en kötü düşman taassuptur. Kur'an ve sünnete dayalı olmayan bir fikre ya da yaşam biçimine körü körüne bağlanmak İslam'a aykırı davranmak demektir. İslam insanın okumasını, aklını kullanmasını ve dolayısıyla doğru istikamete ulaşana kadar değişip gelişmesini emretmektedir. Örneğin; her tevbe bir değişim

²⁵ İbn Kesir, *Tefsiru'l Kurani'l-Azim*, 10/134-135.

²⁶ el-Ahzâb, 33/33.

²⁷ Er-Razi, *Tefsir-i kebir mefatihul gayb*, 25/210-211.

²⁸ Kurtûbi, *el- Camiu'l Ahkamu'l Kur'an*, 10/142-144.

ve gelişim değil midir? Nitekim tevbe; şeriatla, eleştirilen bir davranışı övülen bir davranışla değiştirmek ve işlediği günahlar sebebi ile ruhunda meydana gelen manevi kirlilikleri tevbe ile temizleyerek manevi varlığını geliştirmek demektir.²⁹

Kur'an ve sünnet insanı daima tevbe etmeye teşvik etmektedir. Bu İslam'ın insanlara gösterdiği istikamete ulaşma da ipucu olabilecek bilgilerden sadece bir tanesidir. Mekkelilere gelince, onların ilk taassupları iman ile ilgiliydi. Atalarının dinine yani putperestliğe öylesine bağlanmışlardı ki, kör ve sağırdılar. İman kapısından giremedikleri için İslam'ın güzelliklerine de erişemediler. Bu sebeple Hz. Muhammed'e (s.a.v) ve Müslümanlara düşmanlık ettiler. Kibirleri ve inkârları o kadar gözlerini perdelemişti ki, Hz. Muhammed'in gördüğü rüyaya binaen Kâbe'ye gitmeye karar vermesi ile Medine'den öz yurduna, Mekke'ye ziyaret için gelen akrabalarını ve arkadaşlarını dahi düşmanlıkla karşıladılar. Fakat Müslümanların onların bu düşmanlığı karşısında soğukkanlı ve teenni ile hareket ettiler. Yüce Allah bu durumu Kur'an'da şu ayetle ifade etmiştir:

*"O zaman inkar edenler, kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah da Elçisine ve inananlara sükûnetini indirmişti. Onları takvî sözû üzerinde durdurdu .."*³⁰ ayet ile ilgili bize ulaşan bilgilere göre, burada "taassub" olarak ifade edilen davranış biçiminden kibirlik ve körü körüne bağlanmak manaları anlaşılmaktadır. Şihab ez-Zühri'den müşriklerin taassubunu şu sözlerle ifade etmiştir: "Onların hamiyeti (taassubu), Hz. Peygamber'in risaletini ikrar etmeyi ve "rahman ve rahim Allah'ın adı ile" diye başlamayı kabullenmeyişleri ile Müslümanları Mekke'ye girmekten engellemiş olmalarıdır." Bu kavramla ilgili İbn, Bahr ise şöyle söyledi: "Onların hamiyetleri yüce Allah'ı bırakarak tapındıkları ilahlarına taassupla bağlılıkları ve o ilahlarından başkalarına ibadet etmeyi kabul etmeyişleri, yüz çevirişleridir." Müfessirlerimizden Kurtûbi'den nakledildiğine göre, cahiliye taassubunun bir başka açıklaması da şudur: "Onlar bizim oğullarımızı, kardeşlerimizi öldürdüler şimdi de biz evlerimizde kalacağız ve onlar bizim bulunduğumuz yere girecekler (öyle mi?) Lat ve Uz-za'ya yemin olsun ki o (Muhammed) buraya ebediyen giremeyecektir." dediler. Allah da hemen huzur ve sükununu" yani rahatlığını ve ağırbaşlılığını "Rasûlünün ve müminlerin üzerine indirmişti." Müşriklerin bu taassubi düşmanlıklarına karşılık ayetin devamında Allah Teâlâ Mü'minleri "takva sözû" üzerinde durdurduğunu bildirmektedir. Ubey b. Ka'b'dan rivayet edildiğine göre bu takva sözünden maksat "la ilahe illallah" olup, Mü'minlere sebat ve sükunet sağlayan bu sözdür.³¹

²⁹ Yusuf Topyay, "Kur'an'da İbadet Açısından İstiğfâr Ve Tevbe İlişki", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı*, (2008), 20.

³⁰ el-Fetih, 48/26.

³¹ Kurtûbi, *el- Camiu'l Ahkamu'l Kur'an*, 19/335-336; İbn Kesir, *Tefsiru'l Kurani'l-Azim*, 13/111-113.

Yukarıda ele aldığımız ve tefsirler ışığında genel çerçevesini açıklamaya çalıştığımız ayetlerde de görüldüğü gibi Kur'an'ı Kerim'e göre "Cahiliye Dönemi" bilgisizliği değil bireysel ve toplumsal birtakım zaafı ifade eden daha geniş bir kavramdır.

1.2. PEYGAMBERLİK VE PEYGAMBERLİK İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

İslâm dinin temel gayesi insanı dünyada ve ahirette selamete erdirmek, dünyaya dalarak ahiret yurdunu kaybetmekten muhafaza ederek, Allah Teâlâ'nın rızasına uygun yaşamasını sağlamaktır. Allah aşkın, insan ise içkin bir varlıktır. Aşkın olan, insanın beş duyu organı ile algılayamadığı fakat varlığından şüphe duymadığı yüce varlığı ifade eder. İçkin varlık ise yaratılmışların içerisinde bulunan mümkün varlıktır. İnsan tüm içkin varlıkların en üstünü olarak yaratılmıştır. Allah Teâlâ'nın insanı muhatap alması bu üstün kılmanın bir sonucudur.

Allah Teâlâ kendi emir ve yasaklarını insana iki vasıtayla iletmiştir. Bu vasitalardan birisi insanların içerisinde seçkin kılınmış olan elçiler, diğeri ise bu seçkin insanlara vahyi ulaştıracak olan melek yani Cebrail'dir. Dolayısıyla aşkın olan ile içkin olan iki varlık arasındaki iletişimi sağlayacak olan şey bir aracıdır. Bu aracı da Allah'ın (c.c), Cebrail (a.s) vasıtasıyla buyruğunu insanlara iletme üzere yine insanların içerisinde seçtiği peygamberlerdir.³² Allah tarafından seçilen bu elçiler için peygamber, nebi ve Resûl kavramları kullanılmaktadır.

1.2.1. Peygamber Kavramı

Peygamber kelimesi, "peygam" ile "ber" kelimelerinin birleşmesi ile meydana gelen Farsça bir kelimedir. Farsçada "peygam" haber, "ber" ise götüren anlamlarını içerir. Peygamber kelimesi Farsçada haberci, yalvaç, nebi ve resûl manalarına da gelmektedir.³³ Bu anlamları itibari ile de "nebi ve resûl" kavramlarının yerini zaman zaman peygamber kavramı doldurmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de peygamberliği ifade eden nebi ve resûl kelimeleri yer almaktadır.³⁴ Allah Teâlâ hiçbir kavmi peygambersiz bırakmadığını bize bildirmiştir.³⁵ Peygamberler, Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarını iletmekle emrolunmuş ve gönderildiği toplumu gerçek kurtuluş olan hidayet yoluna çağırmıştır. Bu süreçte insanları hidayet feneri etrafında toplayan en parlak ışık, peygamberlerin bu emirleri ve yasakları hayatlarına

³² el-Bakara, 2/151.

³³ Sevinç Koçak - Kadriye Alkan, *Peygamber* (Ankara: Kurtuluş Basımevi, 1999), "Türkçe Sözlük". Abdurrahman Aydın, "Fahreddin Razi İle Elmalılı Tefsirleri Bağlamında Nebi, Resûl Ve Peygamber Kavramlarına Genel Bakış", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2015), 71.

³⁴ Yusuf Şevki Yavuz, "Türkiye Diyanet Vakfı", *Peygamber* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007), 34/257-259.

³⁵ el-Fatır, 35/24.

geçirmeleri tüm sıkıntılara karşı dirayetli davranmaları olmuştur. Onların Allah'ın emir ve yasaklarına dayanan tercihleri, yeryüzünde yaşanılabilen en güzel yaşam tarzını göstermekte idi. Bu sayede toplumlar, peygamberleri iyi huylu, temiz yüzlü, doğru, dürüst, zeki, çalışkan ve sabırlı insanlar olarak tanımış ve örnek almışlardır.³⁶

1.2.2. Nebi Kavramı

Peygamber ile hemen hemen aynı manada kullanılmış olan nebi kelimesi, “n-b-e” kökünden türemiştir. Haber veren, yüksek ve düz olmayan yer, çok ve geniş yol anlamlarına gelir. Terim olarak; Allah Teâlâ'nın dine dair kanunlarını, emir ve yasaklarını, nasihat ve telkinlerini insanlara ulaştırması için görevlendirdiği insanlara nebi denir.”³⁷ Nebi kavramı Kur'an'da 75 yerde geçmektedir.³⁸ Nebi kavramını içermiş olduğu ve kullanılmış olduğu anlam dünyası göz önüne alındığında sadece sözlük manasıyla değerlendirmek ciddi sıkıntılara sebep olabilir. Bu sebeple bu kavram sözlük anlamından daha çok terim yani ıstılahtan anlamıyla ele alınması gereken bir sözcüktür. Sadece sözlük anlamına göre değerlendirmek birtakım yanlışlara neden olabilir. Bu yüzden nebi kavramını hem sözlük hem de terim anlamıyla dikkate almalıyız.

Nebi sözlükte, “ilk olarak haber veren” manasındadır.³⁹ Fakat bu haberin mahiyeti nedir? Terim anlamıyla ele alındığında nebi, bizim anladığımız gibi sıradan postacı ve haberci mevkiinde değildir. Nebilerin habercilik vasfını diğer habercilerden ayıran bazı hususi özellikler vardır. Nebilerin getirdiği haber, Allah Teâlâ tarafından gönderilen⁴⁰, asla şüphe edilmeyen⁴¹, getirdiği haber yaratılanların menfaatini içeren muhtevaya sahip⁴², maddi ve manevi tüm ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte haberlerdir. İşte bu özellikler sıradan habercilerden nebileri net bir çizgiyle ayırır. Nebi kavramının diğer bir sözlük anlamı “yüksek ve düz olmayan yer”,⁴³ terim anlamıyla düşündüğümüzde nebilik, çalışılarak elde edilemeyen ve tüm insanlardan üstün sayılan bir makamın seçkinlerine verilen isimdir. Nebilik, insanlara haberi eksiksiz ulaştırmada sorumlu ve inanmayanlarla mücadele edilmesi güç, çetrefilli bir yolun adıdır. Aynı zamanda “çok geniş yol”⁴⁴ anlamını terim anlamıyla düşündüğümüzde de sonsuz saadete uzanan, kendi sınırları içerisinde her bireye özgürlük sağlarken, onların ruhunu

³⁶ el-A'râf, 7/ 67; Meryem, 19/56; el-Enbiya, 21/ 68, 74, 83, 85, 89; eş-Şuarâ, 26/ 107, 125, 142, 162, 178.

³⁷ Muhammed b.Mükerrem, “Lisanû'l-Arab”, 15/301-302.

³⁸ Mahmud Fuat Abdü'l Baki (Kahire: Daru'l Hadis, 1998), “el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfazı'l Kur'ani'l Kerim”, 221.

³⁹ Muhammed b.Mükerrem, “Lisanû'l-Arab”, 15/302.

⁴⁰ ez-Zümer, 39/1.

⁴¹ el-Hac, 22/52, 54.

⁴² el-Bakara, 2/212; Âl'i İmrân 3/103.

⁴³ Muhammed b.Mükerrem, “Lisanû'l-Arab”, 15/1645.

⁴⁴ Muhammed b.Mükerrem, “Lisanû'l-Arab”, 1645.

tatmin eden bir ilahi yolun rehberlerinin adıdır. Bu verilen bilgiler ışığında bakıldığı zaman, nebinin sözlük kelimesinden çok terimsel manasının daha yaygın olarak kullanılmış olduğu ve dikkate değer olan kullanımın da bu ıstılahi kullanım olduğu görülecektir.

1.2.3. Resûl Kavramı

“R-s-l” kelimesi bazen Arapçada teenni ile yürümek manasına gelirken, yumuşaklık ve kolaylık üzere göndermek veya yumuşaklıkla yürümek ve yol almak anlamlarına da gelmektedir. Resûl kelimesinin gönderilen kişi, gönderilen risale gibi anlamları da mevcuttur.⁴⁵ Terim olarak ise resûl; kendisiyle yeni bir kitap ve yeni bir şeriat gönderilen, tüm toplumlara hitap eden elçi demektir. Resûl de nebi gibi haberci manasını kapsar çünkü her ikisinin de hem sözlük manaları birbirine çok yakın hem de nebi ve resûl olarak nispet edilen elçilerin görevleri birbirine paraleldir. Resûlün daha kapsamlı olduğu, her resûlün nebi olacağı, fakat her nebinin resûl olmayacağı konusu tartışılmıştır.⁴⁶ Kur’ân-ı Kerim’de ise bu iki kavramın birbirinden farklı olduklarını ifade eden bir âyet yoktur. Bunun yerine resûl ve nebilerin vazifeleri üzerinde durulmuştur. Örneğin Bakara Sûresi 2/213. ayette:

“İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberleri gönderdi; onlar aracılığı ile anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hüküm vermek için gerçeği içeren kitabı indirdi. Ancak kendilerine apaçık gerçekler geldikten sonra aralarındaki kıskançlık yüzünden, o kitap hakkında, sadece onun verildiği kimseler anlaşmazlığa düştüler. Sonra Allah kendi iradesiyle, onların, hakkında ayrılığa düştükleri gerçeği müminlere gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir.”

Ayet-i Kerime’de peygamberlerin özellikleri zikredilirken kendilerine kitap verildiğinden bahsedilmiştir. Üstelik kitap verildiğinden bahsedilen peygamberler için “resûl” ifadesine değil “nebi” ifadesine yer verilmiştir. Fakat bu nebi-resûl birbirinden farklıdır demek değildir. Çünkü kendisine kitap verilenlerden bahsedilirken nebi kavramını kullanmakta bir beis yoktur. Zira Allâh Teâlâ Kur’ân’ da birçok ayette Efendimizden bahsederken hem nebi⁴⁷ hem resûl⁴⁸ ifadelerini kullanmıştır. Burada asıl mesele kendisine kitap verilmeyen peygamberlere resûl ifadesinin kullanılıp kullanılmadığıdır.

Kur’an’da aynı elçiden bahsederken hem nebi hem resûl nitelemesini barındıran başka bir ayette Hz. İsmail’den bahseden ayettir;

⁴⁵ El-İsfahânî, “Müfredât”, 1/426, 427. İsmail Karagöz, *Kur’an Kavramları Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010).

⁴⁶ Aydın, “Fahreddin Razi İle Elmalılı Tefsirleri Bağlamında Nebi, Resul Ve Peygâmbir Kavramlarına Genel Bakış”, 72, 73.

⁴⁷ el-Enfâl, 8/64; et-Tevbe, 9/73, 113,118; el-Ahzâb, 33/1, 6, 13, 28; et-Tahrîm, 66/1.

⁴⁸ el-Bakara 2/214, 285; Âl-i İmrân, 3/32, 144; el-Mâide 5/67.

“Kitap’ta İsmail’i de an. Şüphesiz o, sözünde duran bir kimse idi. Bir resûl, bir nebî idi”⁴⁹, bilindiği üzere Hz. İsmail, kendisine ne bir kitap ne de yeni bir şariat verilmiş bir peygamber değildi. Babası Hz. İbrahim’in dini üzere yaşayan ve onun inanç sistemini diğer bir ifadeyle onun şariatını devam ettirmekteydi. O halde kendisine kitap ve yeni bir şariat indirilmemiş bir peygambere de resûl ifadesi kullanılabilir mi? Sorusunun yanıtı ayette açıkça cevaplandırılmıştır.⁵⁰

Yukarıda yer verdiğimiz ayetlerde de görüldüğü gibi birçok peygamber hem nebi hem resûl kavramı ile nitelendirilmiştir. Kur’an’da böyle örneklerle sık sık rastlanır. Örneğin; Hz. Musa⁵¹, Hz. Harun⁵², Hz. İsa⁵³ ilgili ayetler de de kitap verildiği halde nebi ile nitelendirildiklerini açıkça görüyoruz. Ancak bu ayetlerdeki resûl kavramını terim olarak değil, lügat manasıyla anlamak daha yerinde olacaktır. Lügat manası ile anlamak nebi ile resûlün hemen hemen aynı manaya geldiğini ifade eder. Resûl kavramını terim olarak anlamak ise kitap ve şariat gibi belirleyicilerle resûlün, nebi hitabıyla aslı itibarıyla aynı olmadığını göstermektedir.

1.3. PEYGAMBERLİK MÜESSESESİNİN GAYESİ VE GEREKLİLİĞİ

İnsanoğlu yaratılmış olduğu ilk andan itibaren bir rehber ihtiyacı duymuştur. İnsan potansiyel olumlu ve olumsuz davranışlara sahip bir şekilde dünyaya gelir. Bu insanın fitrat üzere yaratılmasının neticesidir. Akıl ve iradesi ile hangi yola revan olacağı tercihi kendisine aittir. Ancak, “En doğru yol hangisidir? Bu doğru yola nasıl ulaşılabilir? Bu yolda nasıl sabit kalınır?” gibi soruların yanıtlarına ulaşmak ancak bu yolun sahibinin bildirmesiyle öğrenilebilir. Zira insan nefsi hep kötü olanı emreder. Bu sebeple Allah Teâlâ ilk peygamberden son peygambere kadar insanı başıboş bırakmamıştır. “ *Ve Âdem’e isimlerin hepsini öğretti. Sonra onları meleklerle yöneltip: "Eğer doğru söylüyor iseniz bunları bana isimleriyle haber verin" dedi. Ve dedik ki: "Ey Âdem sen ve eşin cennette yerleş. İkiniz de ondan neresinden dilerseniz bol bol yiyin; ama şu ağaca yaklaşmayın yoksa zalimlerden olursunuz."*⁵⁴ Ayetlerde de vurgulandığı gibi Allâh Teâlâ, Hz. Âdem’e cennette neler yapması ve neler yapmaması gerektiğini emretmiştir. Çünkü insanın neler yapması gerektiğini ve nelerden kaçınmasının faydalı olacağını en iyi bilen Allah Teâlâ’dır.

⁴⁹ Meryem, 19/54.

⁵⁰ Alâaddin Palevî, *Sorularla İslâm Akâidi* (Ankara: İ’tisam Yayınları, 2015) 154, 155.

⁵¹ Meryem, 19/51.

⁵² Tâ’hâ, 20/47.

⁵³ Meryem, 19/30; es-Sâffât 37/117.

⁵⁴ el-Bakara, 2/31,35.

Allah Teâlâ insanı en güzel biçimde yaratmıştır.⁵⁵ Ancak, insan mükemmele ulaşmayı amaçlayan eksik bir varlıktır. En mükemmel varlık ise Allah Teâlâ'dır. İnsanın Allah'a ulaşmasının tek yolu, Allah Teâlâ'nın kendisine ulaşılmasını istemesiyle mümkündür ki; bu sebeple peygamberler gönderilmiştir.⁵⁶ Peygamberler vahyin ilk muhataplarıdır. Bu nedenle peygamberler, en mükemmelin yani Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarını en doğru şekilde uygulayarak insanlara rol model olmakla vazifelendirilmişlerdir.

Kur'an'da görevlerinden hareketle peygamberler, farklı bazı kavramlarla da ifade edilir. Bu kavramları anlamak peygamberlik vazifesinin muhtevasını daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

1.2.2.1. Uyarıcı Olarak Peygamberler

“Sözlükte “korkulu bir şeyi bilip sakınmak” anlamına gelen nezr (nizâre) kökünden türetilmiş olup “korkulu bir şeyi haber vererek sakındırmak” demektir.⁵⁷ İnzârı yerine getiren kimseye münzir (nezîr) denilir. Münzir, bir topluma tehlikeyi önceden haber veren güvenilir kişidir. Bu kavram kapsamında, peygamberlere verilen diğer bir isimde münzir olmuştur. Allah Teâlâ Nisa Suresi 165. Ayette buyurdu ki;

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

“Müjdeleyen ve uyarıcı peygamberler gönderdik ki, insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı tutunacak bir delilleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir.”

Ayette peygamberler “münzir” olarak isimlendirilmiştir.⁵⁸ Çünkü peygamberler insanları kötülükten men eden, onları olumsuz neticelere sürükleyecek yanlış davranışlardan geri çeviren kimselerdir. Ancak, Kur'an'ın ilk muhatabı ve mübelliği olarak Kur'an'da Hz. Muhammed'e hitap edilen ayetlerde “nezir” kavramına daha çok rastlanır.⁵⁹

Kur'an'da “münzir” kavramı yalnız peygamberleri ifade etmemektedir. Allah Teâlâ bazı ayetlerde kendisini⁶⁰ ve din âlimlerini⁶¹ de “münzir” olarak nitelendirmiştir. Din âlimlerinin uyarıcı olarak nitelendirilmesi, peygamberlerin uyarıcı olarak nitelenmesiyle benzerlik gösterir. Çünkü ikisinin temelinde de bulundukları konum itibarıyla görev bilinci vardır. Fakat Allah Teâlâ'nın kendisini “münzir” diye nitelendirmesinin temelinde elbette

⁵⁵ et-Tîn, 95/4.

⁵⁶ eş-Şûrâ, 42/51

⁵⁷ Halil İbni Ahmed El-Ferahidi, *Nezr* (Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2003 1424), “Kitabu'l Ayn”, 4/210-211.

⁵⁸ el-En'âm, 6/19; el-Â'râf, 7/2; el-Enbiyâ, 21/45.

⁵⁹ el-Bakara, 2/119; el-Mâide, 5/19; el-'A'râf, 7/184, 188.

⁶⁰ ed-Duhân, 44/3, el-Mü'min, 40/15; en-Nebe, 78/40; el-Mülk, 67/17; el-Kamer, 54/16, 18, 21, 30, 37, 39.

⁶¹ et-Tevbe, 9/122.

görev söz konusu değildir. Bizce Allah Teâlâ ayetlerde insanın kıyamette, “biz uyarılmadık, bize bir uyarıcı gelmedi”⁶² gibi tezlerini çürütmek için kendisinin peygamberler aracılığı ile uyarılar gönderdiğini ifade etmesine işaret etmektedir.

1.2.2.2. Müjdeci Olarak Peygamberler

Beşâir, “sevinmek ve sevindirmek” anlamındaki beşr kökünden türeyen ve “sevindirici haber, müjde” mânasına gelen bişârenin çoğuludur.⁶³ Ahir zamanda dünyaya gelmesi ve diğer ilahi kitaplarda da haber verilmesi hasebiyle Hz. Muhammed’in (s.a.v) nübüvveti başlı başına bir müjdedir. Nitekim Allah Teâlâ Kur’an’da, “Biz seni âlemlere rahmet olarak yarattık” hitabını yalnız Hz. Muhammed’e (s.a.v) karşı ifade etmiştir. Yine Kur’an’da bazen bütün peygamberler için çoğunlukla da Hz. Muhammed (s.a.v) için “mübeşşir” yani müjdeleyen ismi faili kullanılmıştır.⁶⁴

Halk arasında müjde, sıkıntılı bir dönemde beklenen güzel haberin ulaşması demektir. Tüm peygamberler böyle sıkıntılı dönemlerin ardından gönderilmiş kavmi için müjde olmuşlardır. Hz. Peygamber de (s.a.v) tüm Dünyada yaşadığı gibi Arap Yarımadasında da yaşanan “Cahiliye Devrinde” insanlara, bir müjde olarak gönderilmiştir. Hz. Muhammed’in (s.a.v) peygamberliğinin Arap Yarımadasında müjde olarak nitelendirilmesinin birçok somut sebebi vardır. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v), Mekke toplumunu tevhit inancı ile tanıştırmış, ırkçılığı yıkmış ve sınıfsal ayrılıklara son vermiştir. Öte yandan onun mübeşşiri olduğu İslam dini, tüm dünyaya hitap etmekte ve her devrin ihtiyaçlarına cevap verebilecek niteliktedir.

1.2.2.3. Şahit Olarak Peygamberler

“Şâhid (çoğulu şühûd), şehîd (çoğulu şühedâ’) ve şehâdet kelimeleri Kur’ân-ı Kerîm’de sözlük ve terim anlamıyla “tanık” ve “tanıklık” mânasında geçtiği gibi bu kökten türeyen fiil kalıpları, ayrıca eşhâd, meşhûd ve meşhed isimleri kullanılmıştır.”⁶⁵ Kur’an’da şahitlik yapmanın önemi sık sık vurgulanmıştır. Zira Kur’an’da yüz altmışaltı ayette “şahitlik” kavramı geçmektedir. Ayrıca Kur’an’da şahitlikten sakınanların akıbetine, yalancı şahitlik yapmanın neticesine de değinilmiştir.⁶⁶ Şahitlik ile ilgili ayetler incelendiğinde bunun her insanın vazifesi olduğu anlaşılmaktadır.

⁶² el-Mâide, 5/19.

⁶³ El-Ferahidi, “Kitabu’l Ayn”, 4/141.

⁶⁴ Yûnus, 10/2; Hûd, 11/2; el-Furkân, 25/56.

⁶⁵ Hacı Yunus Apaydın, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Şahit* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 38/278-279; El-İsfahânî, “Müfredât”, 1/564-566.

⁶⁶ el-Bakara, 2/282, 283.

Nitekim Kur'an'da insanlara atf yapılarak “şahit” kavramı on bir ayette geçmektedir. Yine Kur'an'da şahit kavramı diğer peygamberlerle beraber, Hz. Muhammed'e (s.a.v) de atfedilmektedir.⁶⁷ Peygamberlerin şahitliğini iki yönden inceleyebiliriz. Biri Peygamberlerin Allah'ın varlığına, birliğine, vahyin varlığına ve risâlete şahit olmalarıdır. Bir diğeri ise Kur'an'a göre bütün peygamberlerin, ahirette kendilerine vahyin ulaşmadığını iddia eden ümmetlere karşı vahyi tebliğ ettiklerine şahitlik etmeleridir.⁶⁸

1.2.2.4. Hatırlatıcı Olarak Peygamberler

Müzekkir kavramı; hatırlatmak, anımsatmak, dikkatini çekmek, kelimeyi müzekker yapmak anlamındaki “zek-ke-re” fiilinden türeyen ism-i faildir.⁶⁹ Zikr, unutulmuş bir olguyu hatırlatmak ve hatırlatılan olguyu sağlamlaştırmak⁷⁰ olarak iki durumu ifade eder. Kur'an ayetlerine göre asıl hatırlatıcı Allah Teâlâ'dır.⁷¹ Bütün peygamberler ve kutsal kitaplar, Allah Teâlâ'nın hatırlanmasını murat ettiği şeyleri insanlara ulaştıran müzekkirlerdir.

Son kitap Kur'an-ı Kerim bizzat bir öğüt ve hatırlatıcıdır.⁷² Kur'an'ın indirildiği son peygamber, Hz. Muhammed (s.a.v) ise ilahi dinlere ait bilgileri ve İslam'a dair şeri ameli hükümleri insanlara ulaştıran hatırlatıcıdır. İslam Dini tüm ilahi dinleri ve peygamberleri kapsayıcı olduğu için hatırlatan bir dindir. Çünkü insan, Allah Teâlâ'ya evvela “kalı bela” diye söz vermiştir.⁷³ Hz. Âdem cennette uyarılmış ve Allah Teâlâ'ya söz vermiştir. Hz. Musa ve kavmi Allah Teâlâ ile sözleşmişlerdir. Kur'an tüm bu sözleri ve bu sözlerin vardığı sonuçları hatırlatan, insanları başlangıç noktalarına tekrar tekrar götürüp doğru yolu gösteren bir kitaptır. Tüm bu hatırlatmaları insanlara ulaştıran mübelliğ Hz. Muhammed (s.a.v) ise son hatırlatıcıdır. Bu konuyla ilgili, Allah Teâlâ Kur'an'da Hz. Peygamber'e (s.a.v), “*Ama yine de hatırlatmaya devam et. Çünkü bu hatırlatmalar müminlere fayda sağlar.*”⁷⁴ buyurarak, kendisinin aynı zamanda bir hatırlatıcı olduğunu vurgulamıştır. Yine Gâşiye Suresinin 21-23. ayetlerinde “*İmdi sen hatırlat! Çünkü sen sadece bir hatırlatıcısın; onlara inanç dayatan bir zorba değilsin! İlla ki yüz çeviren ve inkâr eden olacaktır.*” Bu ayetler ile Hz. Muhammed'in (s.a.v) “zikr” kavramı çerçevesinde konumu açıkça ifade edilmiştir

⁶⁷ el-Bakara, 2/143, en-Nisa, 4/41.

⁶⁸ Âl-i İmrân, 3/64.

⁶⁹ Muhammed b. Mükerrrem, “Lisanû'l-Arab”, 4/309, 311.

⁷⁰ el-En'âm, 6/69.

⁷¹ el-Bakara, 2/47, 49.

⁷² el-Enbiyâ, 21/50.

⁷³ el-A'râf, 7/172.

⁷⁴ ez-Zâriyât, 51/55.

İKİNCİ BÖLÜM

RİSALETEN ÖNCE VE RİSALETEN SONRA HZ. MUHAMMED

2.1. RİSALETEN ÖNCE HZ. MUHAMMED

Hiz. Muhammed'in (s.a.v) hayatını risaletten önce ve risaletten sonra olmak üzere iki kısma ayırmak isabetli olacaktır. Hiz. Peygamber'in (s.a.v) risalet öncesi hayatı onun risalet sonrası hayatına zemin hazırlamıştır. Allah Teâlâ Hiz. Peygamberi (s.a.v) adeta doğumu, çocukluğu ve kendisine vahiy indirilene kadar gençliğinde dahi koruyup kollamış ve hayırlı işlere yönlendirmiştir. Burada "Hiz. Peygamber'in (s.a.v) niçin son elçi seçildiği?" ve "Hiz. Peygamber'in (s.a.v) irade hürriyeti var mıydı?" sorularının açıklığa kavuşturulmaması bizleri çeşitli yanlışlara sevk edebilir. Bu sebeple Hiz. Peygamber'in (s.a.v) kronolojik olarak Peygamber (s.a.v) oluşuna kadar ki hayatını rivayetlerle açıklamak olası yanlışların önüne geçecektir.

Hiz. Peygamber'in (s.a.v) niçin elçilikle vazifelendirildiği tartışılmıştır. Mekke'nin ileri gelenleri ve İsrail oğulları eğer bir peygamber gelmişse bu niçin bizlerden seçilmedi de koyun güden bir yetim olarak seçildi?" diyerek bu risaleti sorgulamışlardır. Onlara en çarpıcı ve açık cevabı Allah Teâlâ Kur'an'da şu şekilde vermiştir: *"Bütün dinlerden üstün kılmak üzere, Peygamberini, doğruluk rehberi Kur'an ve hak din ile gönderen Allah'tır. Şahit olarak Allah yeter. Muhammed, Allah'ın elçisidir. Onun beraberinde bulunanlar, inkârcılara karşı sert, birbirlerine ise merhametlidirler."*⁷⁵

Allah Teâlâ açıkça peygamberlerin kim olacağı hususundaki tercihin kendisine ait olduğunu ifade etmektedir. Burada "Hiz. Muhammed'in (s.a.v) niçin son elçi olduğu?" ile ilgili bir soru da sorulabilir. Yine Kur'an'da yüce Allah *"Muhammed sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir, fakat o Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilmektedir."*⁷⁶ buyurmuştur. Hiz. Peygamber'e (s.a.v) bu ayet bağlamında "son elçi oluşu" ile ilgili sorular sorulunca o, İslam Dinini bir kerpiç eve benzeterek kendisine kadar her peygamberin bu kerpiç evin bir bölümünü yaptığını, boş bırakılmış kısmı tamamlamak için de kendisinin gönderildiğini anlatarak, risâletinin nedenini açıklamıştır.⁷⁷

Hiz. Peygamberin (s.a.v) irade hürriyeti ile ilgili tartışmalara, Kur'an'da *"Biz, senden önce de hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen, sanki onlar ebedî mi"*

⁷⁵ el-Fetih, 48/28.

⁷⁶ el-Ahzâb, 33/40.

⁷⁷ İbn Kesir, *Tefsiru'l Kurani'l-Azim*, 1/174-175.

kalacaklar?”⁷⁸ diye buyurmaktadır. Ayette de ifade edildiği gibi, Hz. Muhammed’de (s.a.v) bir beşerdir. Onunda tercih hakkı vardır. Hatta tercihlerinden sorumlu tutulacağı da Kur’an’da ifade edilir.⁷⁹ Fakat “Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O (size okuduğu), kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir.”⁸⁰ Ayeti ile Allah Teâlâ onun tercihlerinin sınırlarını çizmiştir.

Bu konuda tartışma konusu olan diğer bir hususta ismet sıfatıdır. İsmet kavramının nübüvvet müessesesi içerisinde özel bir tanımı vardır. İsmet kavramını en kısa şekilde tanımlayacak olursak; “Allah’ın peygamberlerini günahlardan muhafaza etmesidir.” Kur’an’da peygamberlerin günah işlemekten muhafaza edildiğine değinen ayetler vardır⁸¹ fakat doğrudan bu durumu ifade eden “ismet” kavramı bulunmamaktadır.⁸² Peygamberlerin en temel görevlerinden birisi kendilerine vahyedilen ayetleri kendi bünyesinde sindirip tam anlamıyla yaşamak ve insanlara da yaşamalarını emretmektir. Bu yöntem eğitimdeki en etkili eğitim ve öğretim yöntemidir. Elbette insanoğlu kusursuz değildir. Fakat peygamberlerin ayetleri yaşama ve yaşatma gayesi onların eksikliklerini tamamlamada Allah’ın lütfu ve keremiyle mümkün olmuştur. Bu anlamda her bir emir ve nehiy zaten Allah’ın onları günahattan koruduğunu gösterir. Kastettiğimizi bir ayetle açıklayacak olursak; “*De ki: Eğer (haktan) saparsam, kendi aleyhime sapsam olurum. Eğer doğru yolu bulursam, bu da Rabbimin bana vahyettiği (Kur'an) sayesinde. Şüphesiz O, işitendir, yakındır.*”⁸³ Ayet-i kerime bize peygamberlerin de irade sahibi insanlar olduğuna dair bir delildir. Peygamberler için de bir “sapma” potansiyeli söz konusudur. Fakat vahyin tebliğcileri olmaları, Allah’a ve vahye en yakın olmaları, gözler önünde vahyi en doğru biçimde yaşama sorumlulukları onları doğru yolu doğrudan bulmaya ve bu yolda sabit kalmaya sevk etmiştir.⁸⁴

Peygamberlerde ki “günah” potansiyelini göz önünde bulunduracak olursak, bu doğrudan onların beşeri şahsiyetiyle alakalı bir potansiyeldir. Fakat Kur’an çerçevesinde değerlendirecek olursak günahlardan korunuyor olmaları⁸⁵ diğer insanlar için söz konusu olmayan yalnız peygamberlere nisbet edilen bir nebevi şahsiyetin doğal sonucudur. Peygamberlerin asli vazifelerinin tebliğ⁸⁶ olduğunu zikretmiştik, ismet sıfatı doğrudan bu asli görevle ilgilidir. Peygamberlerin Allah’ın ayetlerini olduğu gibi aktarıyor olması tebliğ vazifesinin rükünüdür. Bu rükün muhafaza edilirse tebliğ vazifesi yerine getirilmiş demektir.

⁷⁸ el-Enbiyâ, 21/34.

⁷⁹ ez-Zümer, 39/13; ez-Zuhrûf, 43/44.

⁸⁰ en-Necm, 53/3, 4.

⁸¹ el-Mâide, 5/ 67; Yûnus, 10/ 27; Hûd, 11/ 43; el-Ahzâb, 33/ 33; el-Mü’min, 40/ 33, el-İsrâ, 17/ 74,75.

⁸² Barış Şahin, *Tefsir Literatürü Çerçevesinde Peygamberlerin İsmeti* (Hitit Üniversitesi, 2017), 10.

⁸³ Sebe’, 34/50.

⁸⁴ el-Fetih, 48/2.

⁸⁵ Âl’i İmrân, 3/101, 103; en-Nisa, 4/113.

⁸⁶ el-Mâide, 5/67.

Kur'an ise bu muhafazanın Allah tarafından olduğunu bize bildiriyor. Ancak tebliğ edilen emir ve yasaklarla ilgili uygulamalarda peygamberlerin hata yapmış olmaları tebliğ vazifesine hâlel getirmez.

Peygamberlerin de beşer olduğunun bir diğer ispatı onların hata işlemiş olmalarıdır. Fakat bu hatalar günah menşeiinden anlaşılmamalıdır. İmam-ı Azam Ebu Hanife (öl. 150/767), “el-Fıkhul Ekber” adlı kitabın da peygamberleri büyük küçük her günahıdan tenzih etmiş ve onların masum olduğunu savunmuştur. Fakat yine Ebu Hanife onların da bir takım “zelleler (sürçme)” ve hatalara düştüklerini de kabul etmiştir. Bu hatalar ise hiçbir zaman şirk, küfür, haram, emre itaatsizlik gibi günahlar cinsinden olmamıştır.

Tüm bunları toparlayacak olursak; peygamberler “ismet” sıfatının tecellisi ve peygamberlik vazifesinin gereği olarak günah işlemekten münezze fakat insan olarak irade sahibi olmakla hata yapabilen kimselerdir. Burada iki kavramın ayırımına dikkat çekmek gerekir, “günah” bile isteye Allah Teâlâ’nın emrine karşı gelmek, “zelle” ise beşer olmaktan kaynaklanan zaaflarla hataya düşmektir. Ehli Sünnet âlimlerinin büyük çoğunluğu da bunda ittifak etmişlerdir.⁸⁷ Hz. Peygamber’in (s.a.v) risâlet öncesi eğitimiyle ilgili kronolojik olarak onun hayatının incelenmesi oldukça önem arz eder. Bu sebeple onun eğiti ve yaşadıkları ile ilgili rivayetlere yer verilmesi gerekli görülmüştür.

2.1.1. Bir Çocuk Olarak Hz. Muhammed

Hz. Muhammed Mekke’de 20 Nisan 571’de Dünya’ya geldi. Babası Abdullah olup henüz o doğmadan vefat etti. Annesinin adı Âmine’ dir. Hz. Peygamber Mekke’nin ileri gelen kabilelerinden Haşimoğullarına mensuptur. Burada Hz. Muhammed’in çocukluğuna ve gençliğine dair dikkate değer bazı rivayetler zikredilecektir:

Resûlullah’ın annesi Âmine bintü Vehb şöyle anlatırdı: “Muhammed’e hamileyken, bana gelindi ve şöyle denildi: “Sen bu ümmetin efendisine hamilesin...”, “Kuşkusuz onun işareti, dünyaya geldiği zaman, onunla beraber, Şam topraklarından Busra saraylarını dolduran bir nurun çıkması ve kendisine Muhammed isminin verilmesidir. Onun Tevrat’taki ismi Ahmet-Yer ve Gök ehli onu över- İncil’deki ismi Ahmet-Yer ve Gök ehli onu över- Furkan’daki ismi de Muhammed’dir.”⁸⁸

Kaynaklarda Hz. Peygamber’in(s.a.v) annesi Âmine’nin bu rüyayı Abdulmuttalib’e anlattığı ve doğunca Mekke halkınca pek kullanılmıyor olsa da dedesinin ona Muhammed

⁸⁷ Matûridî, Eş’âri.

⁸⁸ Ramazan Boyacıoğlu, “Hz. Muhammed’in Vahiy Öncesi Dönemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001), 17.

adını verdiği ifade edilir. Doğumundan kısa bir süre sonra fasih Arapça öğrenmek ve çölün sağlıklı havasında büyümek üzere Sa'd b. Bekir kolundan, Halime isimli bir sütanneye verildi. Hz. Muhammed'den (s.a.v) önce yoksulluk çeken bu aile Hz. Muhammed'in (s.a.v) gelişiyile bereket ve bolluğa kavuştu. Ayrıca Halime ve ailesi O'nu çok seviyorlardı. Hatta ayrılık vaktinin yaklaşmasını hiç istemiyorlardı. Ta ki "şakk-ı sadr" hadisesi vuku bulana kadar.⁸⁹

2.1.1.1. Şakk-ı Sadr Hadisesi

Hz. Peygamber'in (s.a.v) sütannesinin yanında yaşadığı zaman dilimine denk gelen bu hadise Hz. Halime'yi Hz. Muhammed'den (s.a.v) ayrılma fikrine itti. Hz. Halime hayretini ve endişesini şu ifadelerle anlatıyor: "Muhammed ile kardeşi evlerinin arkasında kuzu güdüyorlardı. Kardeşi koşarak gelip bana ve babasına: "Üzerlerine beyaz elbiseler giyinmiş Kureyşli iki adam kardeşimi tutup yere yatırdılar ve karnını yardılar. Şimdi de onun içini karıştırıyorlar!" dedi. Bunun üzerine ben ve babası evden çıkıp Muhammed'in yanına vardık. Çocuğu yüzü sararmış bir durumda ve ayakta bulduk. Ben ve babası onu kucaklayıp "Ey çocuğum! Sana ne oldu? Deyince o bize "Üzerlerine beyazlar elbiseler giyinmiş iki adam beni yere yatırdılar. Karnımı yardılar ve karnımdan bir şey çıkardılar. Sonra onu yine yerine koydular." dedi. Bunun üzerine çocuğu alıp birlikte döndük."⁹⁰

Şakk-ı sadr hadisesini zikreden yalnız sütkardeşi ve sütanesi değildir. "Bir gün arkadaşlarından bir grup Hz. Muhammed'e: Ya Resûlullah! Bize kendinden bahset" dedi. Resûlullah da anlattı: "Davetim, atam İbrahim'in daveti, İsa'nın müjdesidir. Annem bana hamile iken, kendisinden bir nur çıkmış, o nurla Şam taraflarında bulunan Busra sarayları aydınlanmış. Sa'd b. Bekr oğullarına emzirilmek üzere verilmişim. Erkek sütkardeşimle beraber kuzular arasındayken, beyaz elbiseli iki adam geldi. Elllerinde içi kar dolu altından yapılmış bir tas vardı. Beni yatırdılar, karnımı yardılar, kalbimi çıkarıp yardılar, ondan siyah pıhtılaşmış bir kan çıkardılar ve attılar. Sonra kalbimi ve karnımı o karla yıkadılar. Temizleyince eski haline getirdiler..."⁹¹

Bu olayın ardından Halime Hz. Muhammed'i (s.a.v), ailesinin yanına getirdi. Ne var ki annesi de veba hastalığına yakalanarak vefat etti. Artık Hz. Muhammed (s.a.v) Abdulmuttalib'in himayesi altında idi. Abdulmuttalib onu çok seviyor ve kolluyordu. Abdulmuttalib'in vefatı ardından Hz. Muhammed'i (s.a.v) onun vasiyetiyle amcası Ebu talip himaye altına aldı. Hz. Muhammed (s.a.v) gençlik yıllarının bir kısmını amcası Ebu Talip ile geçirdi. Ebu Talib'in eşi Fatma binti Esed Hz. Muhammed'e (s.a.v) kendi evlatlarından çok değer veriyordu.

⁸⁹ Kasım Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî* (İstanbul: Ensar, 2017), 215-217.

⁹⁰ Salih Suruç, *Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı* (İstanbul: Nesil, 2018), 73-74.

⁹¹ Suruç, *Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 74.

2.1.1.2. Hz. Muhammed'in Şam Yolculuğu

Çocukluk yıllarında yaşanan “şakk-ı sadr” hadisesinin ardından Hz. Muhammed (s.a.v) olağandışı bir hadise daha yaşamıştır. Ebu Talib, Suriye'ye ticaret amacıyla düzenlediği seyahatte Hz. Muhammed'i (s.a.v) de yanında götürdü. Burada Bahira adlı bir rahip bir bulutun Hz. Peygamberi (s.a.v) takip ettiğini fark etti. Bahira; bulutun, ağacın üstüne geldiğini ağacın dallarının Tanrı elçisinin üstüne eğilip gölge ettiğini de gördü. Bahira Hz. Peygamber'e (s.a.v) çok dikkatle bakmaya, vücudunda daha önce bildiği bazı yerleri kontrol etmeye başladı. Amcası Ebu Talibe bu çocuğun İncil'de söz edilen son peygamber olduğunu ve ona Yahudi ve Hristiyanlardan bazı insanların zarar verebileceğini söyledi.⁹² Bunun üzerine Ebu Talip Şam'a gitmekten vazgeçerek Mekke'ye geri döndü. Hz. Muhammed (s.a.v), çocukluk yıllarında çobanlıkla uğraştı. Gençlik yıllarında ise ticaretle ilgilendi. Zaten bu vesileyle Hz. Hatice ile tanışıp evlendi.

2.1.2. Bir Genç Olarak Hz. Muhammed

Bir genç olarak Hz. Muhammed (s.a.v), hiçbir zaman münker sayılan işleri yapmadı. Hiçbir zaman putlara tapmadı. Düğün, eğlence vb. toplantıların hiç birine katılmadı. Mekke halkının emanet edeceği değerli eşyalarını, Peygamberliğinden sonra bile kendisine getirip emanet ettiği bir gençti. Daima meşguldü. Bazen çobanlık yapıyor bazen de ticaretle ilgileniyordu. Onun zeki ve dürüst tüccarlığından Mekke halkı övgüyle bahsediyordu. Zaten ilk eşi Hz. Hatice ile de ticaret yaptığı dönemde tanışıp evlenmiştir. Hz. Muhammed'in temiz ve doğru sözlü oluşundan etkilenen Hz. Hatice evlenme teklifini bizzat kendisi yapmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v), dünyevi arzularının peşine düşüp vaktini ziyan eden bir genç değil, Hira Dağı'nda hidayetin yollarını tefekkür eden bir gençti.⁹³

2.1.2.1. Hilful Fudul Cemiyetine Katılması

Yemenden Mekke'ye gelen Zebidli bir tüccar Sehm kabilesinden bir adama mal satmıştı. Malları istenen vakitte getirmişti fakat Sehmlî adam malların karşılığını ödememişti. Zulme uğrayan Zebidli tüccar Ebu Kubeys tepesine çıkarak Mekke halkını adalete davet etti. Sehm kabilesiyle müttefik olan diğer kabileler bu konuda sessiz kalırken Abdullah İbn Cüdan evini adalet merkezi olarak açacağını ilan etti.

⁹² Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 56-57.

⁹³ Emine Demil, *Hz. Peygamber'in Risalet Öncesine Dair Rivayetler* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016), 240-241.

H. Muhammed (s.a.v) ise ticaretle uğraştığı sıralarda yerli ve yabancı tüccarların haklarını savunmak adına kurulan hilfu'l fudul cemiyetinin faaliyetlerine katılmıştır. Kendisine peygamberlik verildikten sonra bile bu cemiyetten övgüyle söz etmiştir.⁹⁴

2.1.2.2. Kâbe Hakemliği

Kâbe'nin imarı esnasında tüm kabileler kendilerine düşen yönün taşlarını yerleştiriyordu. Sıra El-Hacerü'l-esved'in yerleştirilmesine gelince kabileler bu konuda tartışmaya girdi. Her kabile bu şerefin kendi kabilesine verilmesini istiyordu. Hacerü'l-esved günlerce yerine konulamadı. Kargaşa devam ederken Huzeyfe b. Muğire bu konuyu çözecek bir fikir ortaya attı. Mabedin Beni Şeybe kapısından ilk girenin bu taşı yerine koyacağı fikri herkesçe kabul edildi. Bu kapıdan ilk giren H. Muhammed (s.a.v) idi. Mekke halkı tarafından "Muhammed'ül Emin" olarak anılan H. Muhammed (s.a.v), Hacer'ül-Esved'in yerine konulması konusunda kabileler arasındaki uzlaşmayı sağlayan Kâbe Hakemliğini yaptı. Herkes bu şerefli görevin kendisine verilmesini beklerken H. Peygamber (s.a.v) çok zekice bir plan uyguladı. Üzerinde ki hırkasını yere koydu ve Hacerü'l-esved'i hırkasının üzerine koydu. Her kabile reisinden bu hırkanın bir tarafından tutmalarını istedi. Böylece her kabile bu şerefe nail oldu. Kan dökmek üzere iken o gün herkes oradan mutlu ayrıldı. H. Peygamber'in (s.a.v) bu çözümü tüm insanlığa ışık tutacak nitelikte sükûneti sağlayan bir çözüm olmuştur.⁹⁵

2.1.2.3. H. Muhammed ve Hanîflik

"Hanîf" , lügatte, ayağın eğriliği manasına gelir. İslâm tarihinde, bu isimle tanınmış pek çok şahsiyet vardır. el-Hanef, kelimesinin yukarıda ifade edilen anlamından başka, doğruluk, istikamet ve bir şeyden dönme, meyletme gibi anlamları da vardır. Terim manası itibarıyla da hayırdan şerre, şerden hayra yönelen, yerleşik inanç sisteminden ayrılan ve ya şirkten uzaklaşan kişi demektir."⁹⁶ H. İbrahim ve H. Muhammed'in (s.a.v) hanîflüğünü bu kavramın terim manaları ile iki yönden ele almak mümkündür. Biri H. İbrahim ve H. Muhammed'in (s.a.v) putperestlikten içtinap etmeleri, diğeri ise Allah'a iman etmeye meyletmeleridir.⁹⁷

İslam Tarihi kaynakları ilk hanîf olarak H. İbrahim'i işaret etmektedir. H. İbrahim de tıpkı H. Muhammed (s.a.v) gibi içinde bulunduğu toplumun mevcut itikadi, ibadi ve içtimai yaşayışlarının sapkınlık içerisinde olduğunu farkında idi. Bu sebeple puta tapmak

⁹⁴ Lings, *H. Muhammed'in Hayatı*, 60-62.

⁹⁵ Suruç, *Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 149-152.

⁹⁶ Şaban Kuzgun, *Hanîflik* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1997), "Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi", 16/33-39.

⁹⁷ Elif Arslan, *Vahiy Sürecinde Hnf Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012), 120-123.

yerine tek tanrı arayışına girdi. Hanîflerin ibadet ve hukuk ile ilgili izledikleri yol net olmamakla beraber, inanç sisteminin tevhit temelli olduğu başta Kur'an olmak üzere diğer İslami kaynaklarda da mevcuttur.⁹⁸ Hz. İbrahim'in "putların insanlara tanrı olamayacağı" kabulünün ardından Kur'an'ın tasviriyle de malum olduğu üzere güneşi ve ayı tanrı olarak tefekkür etme teşebbüsünde bulundu.⁹⁹ O'nun bu hakikat arayışı Allah'ın ona kendisini vahyetmesiyle tamamlandı.

Putlara karşı "tek tanrı" inancı için yaşayan iki peygamber iki yönden aynı noktada buluşmuşlardır. Hz. Muhammed'de (s.a.v) içinde bulunduğu karanlık toplumdan sıyrılmak için çareler arıyordu. Oda putlara karşıydı. İşte Hz. Muhammed (s.a.v), Hz. İbrahim ile ilk olarak bu noktada buluşuyor.

İkinci olarak bu iki peygamberin yolunun Mekke'de kesişmiş olması hanîfliğin başlangıcının ve devamının tarihsel açıklamasını kolaylaştırmaktadır. Zira Mekke de yaşayan hanîfler putperestlere, bu sapkın inanıştan vazgeçmelerini Hz. İbrahim'in dinini devam ettirecek yeni bir peygamberin geleceğini devamlı hatırlatıyorlardı. Bu konuyla ilgili Kur'an'da *"Onlar, 'Yahudi ve ya Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız' dediler. Sen de: 'Hayır! Biz, hanîf olan İbrâhim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi' de."*¹⁰⁰

Burada her ne kadar Hz. Muhammed'in (s.a.v) risaletten sonraki söylemlerine yer veriliyorsa da onun hayatı ile ilgili rivayetler Hz. Muhammed'in (s.a.v) risaletten önce de hanîf olduğuna işaret etmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v) risaletten öncede ne bir puta tapmış ne de herhangi bir varlığı Allah'a ortak koşmuştur. O, risaletten sonra olduğu gibi risaletten öncede yalnızca Allah'a iman etmiş ve O'na kulluk etmiştir. Hz. İbrahim Mekke için ilk hanîftir. Hz. Muhammed (s.a.v) kendisine İslam dini bildirilene kadar hanîf, İslamiyet'ten sonra ise ilk Müslümandır.

Burada hanîflik ve Müslümanlık ayrımını yapmamızın karinesi itikadi değildir. Bu Kur'an'da da şu şekilde ifade edilir: "İbrahim ne Yahudi idi ne de Hristiyandı: ancak O hanîf (muvahhid) bir Müslümandı müşriklerden de değildi."¹⁰¹ Her iki inanç sistemi de muvahhid temellidir. Ancak İslam Dini, insanın yaşamına dair her noktaya bir yol haritası çizen, hanîflik ile başlayan tevhid dininin kamil halidir.

⁹⁸ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 1/56.

⁹⁹ el-En'am, 6/74-82.

¹⁰⁰ el-Bakara, 2/135.

¹⁰¹ Âl-i İmrân, 3/67.

2.2. KUR'AN'DA HZ. MUHAMMED'İN RİSALETEN ÖNCEKİ HAYATINA ATIF YAPAN AYETLER

Hiz. Muhammed'in (s.a.v) doğumu, çocukluğu ve gençliği ile ilgili rivayetler bize onun daha doğmadan seçilmiş son elçi olduğunu gösteriyor. Buna mukabil O, toplumun büyük çoğunluğu putperest olan, ahlaki yozlaşmaların diz boyu olduğu bir toplumda dünyaya geldi. Böylesine sapkın bir çevre de dünyaya gelmiş olmasına rağmen hiçbir zaman doğuştan gelen İslami fitratın dışına çıkacak davranışlarda bulunmadı. Doğumundan önce ve doğumundan sonra peygamberliğine kadar geçen süre zarfında kimi zaman kendisinin kimi zaman çevresinin fark ettiği birçok özel durumla karşılaşmıştır. Yaşamış olduğu olağanüstü hadiseler göz ardı edilemeyecek kadar belirgindir. Ancak bu yaşananlar Hiz. Muhammed'i (s.a.v), ne yaşadığı özel hallerin nübüvvetin habercisi olduğuna ne de kendisine bir kitap indirileceği fikrine götürmüştü.

Yine de ilerde onu bekleyen bir elçilik vazifesinden haberdar olmaksızın Mekke'nin sapkın inanışlarına karşı tevhide inanan bir gençti. Peygamberlik vazifesinden sonra Kur'an "Bir peygamber olarak Hiz. Muhammed'in (s.a.v) inşası sürecinde onun risaletten önceki kişiliğine, fikir dünyasına, bilgi hazinesine ve dini kabullerine atıfta bulunmaktadır. Bu atıflar kimi zaman Hiz. Peygamber'e (s.a.v) kendi farkındalığını kazandırmak, kimi zamanda Müşriklere cevap vermek adına indirilen ayetlerdir. Burada bu ayetlere yer vereceğiz:

2.2.1. Duha Suresi Bağlamında

Bilindiği gibi Hiz. Muhammed (s.a.v) doğmadan yetim kalmış 6 yaşında ise annesini kaybederek öksüz kalmıştır. Fakat o kimsesiz kalmamıştır. Haşimoğullarının en itibarlı büyüğü dedesinin yanında ve amcası Ebu Talibin yanında güvenle yaşamıştır. Risaletini açıktan tebliğ ettiği zamanlarda bile tüm Mekke ona düşman iken iman etmemiş olsa da amcası Ebu Talip onu himaye etmiş herkese karşı koruyup kollamıştır. Mekke, doğduğu şehir onu istemezken ve ona zulmederken Allah Teâlâ ona Medine'ye hicret etmesini emretmiştir. Medine halkı ise Allah'ın izniyle canlarından, mallarından ve evlatlarından geçecek kadar onu çok sevmiştir. *Rabbin seni yetim bulup barındırmadı mı?*¹⁰² Ayet- olay irtibatı incelendiğinde Allah Teâlâ'nın Hiz. Peygamber'i (s.a.v) Risalet'ten önce de Risalet'ten sonra da himaye ettiğini söylemek isabetli olacaktır. *"Rabbin seni şaşırmış bulup doğru yola iletmedi mi?"*¹⁰³

Bilhassa ayette geçen "dallen" kelimesi için çeşitli yorumlar yapılmıştır. Arapça da "şaşırmak, tek kalmak" gibi anlamlara gelen "dallen" kelimesi Kur'an'da yalnız Duha

¹⁰² ed-Duhâ, 93/6.

¹⁰³ ed-Duhâ, 93/7.

Suresinde bu haliyle ifade edilmiştir.¹⁰⁴ Bu kelime üzerine müfessirlerin çeşitli yorumları mevcuttur. Biz kısaca bu yorumlara değinip bu ayetin risalet öncesine ilişkin değerlendirmelere yer vereceğiz.

İlk olarak “dallen” Hz. Muhammed’in (s.a.v) küçükken dedesinin yanından ayrılıp bir vadide yolunu kaybettiğini daha sonra da Allah’ın iradesiyle yolunu bulup dedesine ulaştığını ifade eder. Buna benzer bir hadise olarak yine amcası Ebu Talip ile Şam’a giderken kaybolup daha sonra yine amcasını bulduğu yönündeki hadise de diğer bir rivayettir.¹⁰⁵ Lügavi ve tarihi karineler bu iki görüşü destekler nitelikte ancak ayetin vermek istediği mesajı yeteri kadar izah etmemektedir.

Ayette geçen “dallen”, Hz. Peygamber’in (s.a.v) risalet öncesi dini ve psikolojik dünyasını anlamak için bize kapı aralamaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v) peygamber olarak görevlendirilmeden önce de şirk koşmuş ve putları tanrı edinmiş bir birey değildi. Diğer birçok peygamberde olduğu gibi o da zaman zaman inzivaya çekilip, toplumun kurtarılması için çareler arıyordu. Fakat neyi nasıl yapacağını hatta ne yapacağını bilemiyordu. İşte Allah Teâlâ onun bu çaresiz arayışına çare olarak Kur’an’ı ve İslam’ı gönderdi.

“Âlimler bu ayetin izahı sadedinde şunları söylemişlerdir:

1) İbn Abbas (r.a), Hasan el-Basrî, Dahhâk ve Şehr b. Havşeb'den rivayet olunduğuna göre, bunlar ayete, "Rabbin seni nimetin bilgilerinden ve şeriâtın hükümlerinden habersiz olarak bulup, seni bu bilgilere iletmedi mi?" manasını vermişlerdir.

2) Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Hatice (r.a' nin kölesi Mesyere ile birlikte çıkınca, bu kâfir köle onun devesinin yularından çekiyordu. Derken Hz. Peygamber (s.a.v) yolunu kaybetti. İşte bunun üzerine Allah Teâlâ, Cebrail (a.s)'i bir insan kılığında indirdi ve Hz. Peygamber (s.a.v)'i Cebrail (a.s) kılavuzladır.

3) Arapça'da, "Su sütün içine karışıp kaybolduğunda, “Dalle’l-mâu fi’l-lebeni” denilir. Buna göre ayetin manası, "Sen, Mekke'de kâfirler arasında kaybolmuştun. Derken Allah seni güçlendirdi de, böylece dinini galib getirebildin" şeklinde olur.

4) Araplar çölde tek olan, adeta çöl içinde kaybolmuş ağaca, "dâlle" derler. Buna göre Hak Teâlâ sanki "O beldeler, sen hariç, içinde Allah'a iman ve marifetullah meyvesini taşıyan hiç bir ağaç bulunmayan bir çöl gibidir. Binâenaleyh sen, bu cehalet çölünde yetişen, tek bir ağaçsın. Ben seni böylece tek, adeta yitmiş olarak buldum ve senin sebebinle, insanları

¹⁰⁴ Abdü'l Baki, “el-Mu’cemu’l-Müfrehes li-Elfazı’l Kur’ani’l Kerim”, 137; Abdü'l Baki, “el-Mu’cemu’l-Müfrehes li-Elfazı’l Kur’ani’l Kerim”, 622-623.

¹⁰⁵ İbn Kesir, *Tefsiru’l Kurani’l-Azim*, 14/384-386.

hidayete erdirdim" demek istemiştir ki Hz. Peygamber (s.a.v)'in, "El-hikmetu dâletu'l-mü'mini" "Hikmet, mü'minin yitiğidir" hadis-i şerifi de bunun bir benzeridir.

5) Bu, "Allah seni, küçük bir çocuk iken, marifetullah'dan habersiz olarak bulup da, sende akıl, hidayet ve marifet yaratmadı mı?" demektir. Nitekim Hak Teâlâ, bir başka ayette, "Allah sizi, analarınızın karnından, siz bir şey bilmez iken alarak çıkardı" (Nahl, 16/78) buyurmuştur. O halde bu ayette geçen, "dâli" ile "ilimden boş" manası kastedilmiş olup, "yanlış inançlara kapılmış ve sapıtmış" manası kastedilmemiştir.

6) Hz. Peygamber (s.a.v), kibleyi bilmiyordu. O hep kıblesinin, Kâbe olmasını temenni edip duruyordu ve bunun mümkün olup-olmadığını bilemiyordu. İşte Hak Teâlâ onu, "Seni, razı olacağın bir kibleye çevireceğiz" (Bakara, 2/144) beyanıyla bu arzusuna iletmıştır. Böylece Hak Teâlâ, bu şaşkınlığı, bilememeyi, "dalâlet" diye adlandırmıştır.

7) Bu, "Kavmin içinde adeta kaybolmuşsun. Onlar sana eziyet ediyorlardı. Senin tebaa olarak kalmana bile rıza göstermiyorlardı. Derken Allah senin işini takviye etti ve seni, onların amiri-reisi yaptı" demektir.

8) Bu, "Sen kaybolmuşsun. Göklerin yollarını bilemiyordun. Binâenaleyh Ben sana bu yolları gösterdim. Böylece Miraç gecesinde, göklere çıkarıldın" demektir.

9) Bu, "O seni dâll, yani unutan birisi olarak bulup da, hidayete erdirmedim mi, yani sana hatırlatmadı mı?" demektir. Çünkü Hak Teâlâ, "O kadınlardan birisi unutursa, diğeri ona hatırlatsın diye..." (Bakara, 2/282) ayetinde "dalâlet" kelimesini "unutma" manasına kullanmıştır. Bu böyledir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v), miraç gecesi, Cenâb-ı Hakk'ın heybeti yüzünden, denilmesi gerekli şeyleri unuttu da, Allah Teâlâ ona, Kendisini nasıl medh-ü sena edeceğini hatırlattı. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v), "Sana yapılacak sana layık, medh-ü senaları sayamam" diyebildi.

10) Hz. Ali (r.a), Hz. Peygamber (s.a.v)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Ehl-i cahiliyyenin yaptıkları şeylerden sadece iki şey yapmaya yeltendim. Ama her defasında Allah, benimle istediğim o şey arasına girip, bana mani oldu. Artık bu iki şeyden sonra, Allah bana peygamberlik görevi ile ikramda bulunana kadar (ve ondan sonra), hiçbir kötü şey yapmaya yeltenmedim. (O iki şey de şu idi:) Bir gece, Mekke'nin yüksek yerlerinde benimle beraber koyun güden Kureyş'li bir çocuğa "Keşke benim koyunlarıma da göz-kulak olsan da, Mekke'ye gidip gençlerin sohbetlerine (eğlencelerine) katılsam" dedim ve bu istekle oradan ayrıldım. Derken yolumun üzerindeki ilk eve vardım ve bir def-zurna (eğlence) sesi duydum. Onlar, "falan oğlu falan, falan kızla evleniyor" diye ilan ediyorlardı. Onları seyredeyim diye oturdum. Allah bana bir uyku verdi, ben de uyuya kaldım. Güneşin dokunuşu beni uyandırdı." Hz. Peygamber (s.a.v) sözüne şöyle devam eder: "Arkadaşımın

yanma döndüm. O bana, "Ne yaptın" diye sorunca, "Bir şey yapmadım" deyip, hadiseyi anlattım. Yine bir başka gece arkadaşına aynı şeyi söyledim. Derken Allah Teâlâ, bana bir uyku verdi, yine güneşin dokunuşu beni uyandırdı. Artık bu iki şeyden sonra, Allah bana risalet görevi ile ikram edinceye kadar, böylesi mâlâyânî (lüzumsuz) şeylere yeltenmedim."¹⁰⁶

2.2.2. Şuara Suresi 52-53. Ayetler Bağlamında

Hiz. Muhammed (s.a.v), ne dini ne de edebi bir kitap okumuş değildi. Okuması gereken bir kitap var mı, bu kitap nerede ya da neyden bahseder? Bu suallerle ilgili en ufak bir fikri bile yoktu. Üstelik tevhit inancına akıl yoluyla ulaşmış idi. Fakat imanın vahyedilen kısmına vakıf değildi. Örneğin; peygamberlere, meleklerle, kitaplara, ahiret gününe, kaza ve kaderin belirleyicisinin Allah olduğuna iman etmek, gibi imanın tafsilatlı konularını bilmiyordu. Allah Teâlâ vahyiyle tüm bu bilgileri öğrendi. Allah Teâlâ bu konuyla ilgili Kur'an'da şöyle buyurmaktadır. *"Sen kitap nedir, iman nedir bilmiyordun; ama şimdi onu, dilediğimiz kullarımız sayesinde doğruya erıştirdiğimiz bir ışıık kıldık. Hiç şüphe yok ki sen doğru yolu, göklerin ve yerin yegâne sahibi olan Allah'ın yolunu göstermektesin. İyi bilinmeli ki bütün işler dönüp dolaşır Allah'a varır."*¹⁰⁷

Allah Teâlâ bu ayetlerle Hiz. Peygamber'i (s.a.v) bilgi hırsızlığı ile suçlayanlara net bir cevap vermiştir. Hiz. Peygamber, ibadât, ukubât ve muamelata dair tüm kurallara Allah Teâlâ'nın O'nu elçilik ile vazifelendirmesinden sonra vakıf oldu.¹⁰⁸

2.2.3. Yusuf Suresi 3. Ayet Bağlamında

Geçmiş zamanda yaşanmış olayları en sahih şekilde bilmenin yolu nedir? Dilden dile dolaşan rivayetler mi? Yoksa geçmişte kayıt altına alınmış kitaplar mı? Peki, Hiz. Peygamber (s.a.v) gelip geçmiş peygamberlerin ve kavimlerin yaşadığı olayları nereden öğrendi?

Hiz. Peygamber (s.a.v) Kur'an'da bahsedilen kıssaların bir kısmını İsrailiyat olarak bilinen kaynaklar aracılığı ile daha önceden de biliyordu. Fakat Kur'an'ın indirilmesinden sonra hem Hiz. Peygamber (s.a.v) için hem de sahabe için İsrailiyat kaynaklarından faydalanmak zorunlu hale geldi. Çünkü Kur'an tahrif edilmemiş olan, asıl Tevrat'ın ve İncil'in öğretilerini de ihtiva eden kapsamlı bir kitaptır. Burada İsrailiyat kaynaklarına yer vermenin en temel ölçüsü bilginin kimden ve nasıl alındığıdır.¹⁰⁹ Bunun akabinde Hiz. Peygamber (s.a.v) kıssaların büyük bir bölümünü Allah Teâlâ'nın ona bildirmesi ile öğrendi.

¹⁰⁶ Er-Razi, *Tefsir-i kebir mefatihul gayb*, 31/216-218; İbn Kesir, *Tefsiru'l Kurani'l-Azim*, 14/385-389; Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, 13/489-491.

¹⁰⁷ eş-Şûrâ, 42/52-53.

¹⁰⁸ Şeyh Zade Muhyiddin, *el-Haşıyetü Tefsiru'l Kadı Beydavi* (Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1999), 7/445.

¹⁰⁹ Mürsel Ethem - Ramazan Ünsal, "Kur'an'ı Anlamada İsrailiyat'ın Rolü", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (22 Aralık 2020), 1740-1741.

Allah Teâlâ bu konuyla ilgili şöyle buyurmuştur: “ *Biz bu Kur’an’ı sana vahyetmekle (başka konular yanında) en güzel kıssayı da anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen daha önce bunları bilmiyordun.*”¹¹⁰

Yukarıda ki ayette Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e (s.a.v) kendisinden yüzyıllar önce yaşamış bir peygamber olan Hz. Yusuf’un kıssasını vahyedeceğini bildirmektedir. Elbette vahiy kanalı olmasa Hz. Muhammed’in (s.a.v) bunu bilemeyeceği aşikârdır. Arap toplumunda Hz. Yusuf’u ve onun yaşadıklarını bilen yazan çizen kimse yoktu. Ancak benzer ifadeler tahrif olmuş olsa da Ehli Kitabın ellerinde ki kutsal metinlerde anlatılmaktadır. Bu da Hz. Yusuf kıssasının Tevrat, İncil ve Kur’an’la aynı kaynaktan vârid olduğunu gösterir. Yalnız Hz. Yusuf kıssası değil diğer birçok peygamberin kıssası da özelde Hz. Peygamber’e (s.a.v), verdiği mesaj bağlamında da tüm insanlığa gönderilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v) risaletten önce ne peygamberleri tanıyordu ne de onlarla ilgili bilgiler verebiliyordu. Müfessirlerimizden bazıları, bu ayette Hz. Muhammed’in (s.a.v) “ümî olduğu” hususuna dikkat çekerek bu haberleri önceden bilmiyor oluşunu bu sebebe bağlamışlardır. Ayrıca Müfessirlerimiz, Hz. Muhammed’in (s.a.v) yaşadığı toplumda Kur’an’a benzeyen derin ve ayrıntılı kitapların mevcut olmadığından hareketle Arap toplumunun da genel itibari ile ümmî olduğunu aktarmışlardır.¹¹¹ Bu ise, Hz. Muhammed’in (s.a.v) elçilik vazifesinin hak olduğuna ve vahiy aldığına dair açık mucizelerden biridir.

2.2.4. İnşirah Suresi 1-5. Ayetler Bağlamında

İnşirah suresi adını ilk ayette geçen “şe-ra-he” kelimesinden almaktadır. Şerh etmek kapalı bir şeyi açmak ya da kapalı bir konuyu aydınlatmak demektir. Bu halde, Allah Teâlâ bu ifadeyi Hz. Peygamber’e (s.a.v) karşı kullanmasının sebebi nedir? “*Senin için bağrını açmadık mı? , İndirmedik mi senden o yükünü?, O sırtında gıcırdamakta olan (ve bu şekilde sana eziyet veren) yükünü?, Senin şanını yüceltmedik mi?*”¹¹²

Ayette geçen bağrını açmak ifadesi müfessirlerimizce iki şekilde yorumlanmıştır. İlki, İbni Abbas’ın rivayetine dayanarak bu “şerh” ifadesi ile Hz. Muhammed’in (s.a.v) sütannesinin yanında yaşadığı hadiseye atıf yapılmaktadır.¹¹³

İkincisi ise Zümer Suresi’nin 22. Ayetinden hareketle, Hz. Muhammed’e (s.a.v) manevi bir ameliyat yapıldığı şeklinde yorumlanmıştır.¹¹⁴

¹¹⁰ Yûsuf, 12/3.

¹¹¹ Muhammed Es-Sabûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 7/120-121; Kutup, *Fi Zilali’l-Kur’an*, 4/1949-1951.

¹¹² el-İnşirâh, 94/1-5.

¹¹³ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed El-Beydavi, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrarü’t-Te’vîl* (Beyrut: Daru İhya Terasi’l-Arabi, ts.), 3/421.

¹¹⁴ El-Beydavi, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrarü’t-Te’vîl*, 5/40.

Bizce müfessirlerimizin her iki yorumu da isabetlidir. İlk rivayeti incelediğimizde söz konusu hadisenin fiziki bir etki bırakmaksızın manevi bir işlem olduğu aşıkardır. İkinci rivayette ise Müzemmil suresi 5. Ayette ifade edilen Peygamberlik vazifesinin zorluğuna ilişkin bir iç donanım sağlandığını ifade eder.

Surede Hz. Peygamber'in (s.a.v) risâlet öncesi hayatına atıf yapıldığını düşündüğümüz diğer bir husus ise; "indirmedi mi senden o yükünü" ifadesindeki yükün ne olduğu ile ilgilidir. Müfessirlerimizden bazıları bu yükün, Hz. Peygamber'in (s.a.v) yapmış olduğu zellelere işaret ettiğini kaydetmişlerdir. Bu görüş pek itibar görmemiştir. Bazıları, Risalet Öncesi dönemde cahiliye toplumunun ıslahını sağlamak amacı ile ne yapacağını bilmezken vahiy ile bilir hale geldiğini ifade etmişlerdir. Seyyid Kutub'un da ifade ettiği üzere, buradaki "yük" Hz. Peygamber'in (s.a.v) Hira Dağında düşüncelere daldığı günleri işaret etmektedir.¹¹⁵

2.2.5. Ankebût Suresi 48. Âyet Bağlamında

Şifahi kültürün daha yaygın olduğu Arap Toplumunda örgün eğitim kurumları mevcut değildi. Hz. Peygamber (s.a.v) okuma ve yazma bilmiyordu. Cebrail'in ona ilettiği ilk emre yani "oku" emrine karşın "ben okuma bilmem" şeklinde verdiği cevapta bunu desteklemektedir.¹¹⁶

*"Sen bundan önce ne bir kitap okuyabiliyor ne de onu kendi elinle yazabiliyordun; öyle olsaydı gerçeği çürütmeye çalışanlar kuşkuya düşerlerdi."*¹¹⁷

Hz. Peygamber'in (s.a.v) Risalet Öncesi akademik bilgisi ile ilgili bu karşılaştırma gayrimüslimlerin Kur'an'ı Hz. Peygamber'in (s.a.v) yazdığı yönündeki iftiralarını bertaraf etmektedir. Ayette Hz. Muhammed'in (s.a.v) okuma yazma bilmediği açıkça ifade edilirken, Hz. Muhammed'in (s.a.v), Kur'an'ın indirilmesinden sonra okumayı öğrendiği fakat ömrünün sonuna kadar hiçbir yazı yazmadığı rivayet edilen bilgiler arasındadır.¹¹⁸ Müfessirlerimizden er-Razi ise burada özel bir yorum getirerek şöyle söylemiştir: Hz. Muhammed'in (s.a.v) okuma yazma biliyor ya da bilmiyor olması Kur'an'ın onun sözü olup olmamasını gerekli kılmaz. Çünkü okuma yazma biliyor olsaydı da Kur'an gibi mucizevi bir kitabı yazması mümkün değildi. Fakat bu söylem inkârcıların bahanelerine cevap verecek nitelikte dile getirilebilir.¹¹⁹

¹¹⁵ Kutup, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 5/2729-2730.

¹¹⁶ Gâlip Türcan, "Ümmi Bir Peygamber: Hz. Muhammed" (Sempozyum, 2000), 25-27.

¹¹⁷ el-Ankebût, 29/48.

¹¹⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, 13/424-426.

¹¹⁹ Er-Razi, *Tefsir-i kebir mefatihul gayb*, 31/77.

2.2.6. Kasas 86. Ayet Bağlamında

Hiz. Muhammed (s.a.v), Hiz. İbrahim'in dinine inanıyordu. Hiz. Peygamber (s.a.v), Hira Dağı'nda inzivaya çekiliyordu. Cahiliye Toplumunun bir uyarıcıya ihtiyacı olduğunu biliyordu. Fakat bu uyarıcının kendisi olacağını tahmin bile etmiyordu. *"Bu kitabın sana vahyolunacağını ummazdın; ama o, rabbinden bir rahmet olarak geldi. Öyleyse asla inkârcılara destek verme!"*¹²⁰ Müfessirlerimizden nakledilen rivayetlere göre, Allah Teâlâ bu ayette Hiz. Muhammed'e (s.a.v) hitap etmektedir. Ayette Hiz. Muhammed'in (s.a.v) kendisine bir kitap ineceğini kesinlikle ummadığına, Allah Teâlâ'nın kendi iradesi ile onu son peygamber olarak seçtiğine, bu nimete karşılık olarak tebliğ etmesi, müşriklerden yana olmaması ve müşriklerin onu tebliğ vazifesinden alıkoymak üzere kurdukları tuzaklara düşmemesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır.¹²¹

Ayette, Hiz. Peygamber'in (s.a.v) çevresinde ki insanlara nispetle ilerde bir elçi olacağını hiç düşünmemiş ve gaye edinmemiş olmasına atıf yapılıyor. Çünkü Hiz. Muhammed'in (s.a.v) doğmuş olduğu çevrede gerek Araplar gerekse İsrailoğulları kendi kavimlerinden bir peygamber geleceği beklentisi içerisinde idiler. Hatta birçoğu peygamberlik makamına kendilerini yakıştıyorlardı. Fakat Allah Teâlâ peygamberliği bu konuda hiçbir beklentisi olmayan ve bu vazifeyi lütuf olarak taşıyabilecek bir insana Hiz. Muhammed'e (s.a.v) nasip etti.¹²² Hiz. Muhammed (s.a.v), Hiz. İbrahim'in soyundan gelen bir muvahhit olmasına rağmen herhangi bir vazife beklentisi içerisinde girmemiş olsa da Allah Teâlâ kendi tasarrufuyla O'nu peygamber olarak seçti.

2.2.7. Hud Suresi 49. Ayet Bağlamında

Gayb âlemi ile ilgili bilgilere erişmek ancak bir Yüce yaratıcının ulaştırması ile mümkündür. Allah Teâlâ Kur'an'da şöyle buyurmaktadır: *"(Ey peygamber!) İşte bu anlatılanlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin! Sabret, çünkü iyi son günahattan sakınanlarındır."*¹²³

Hiz. Muhammed (s.a.v) daha önce yani risaletten önce gaybden haber verdiğini iddia eden bir kahin değildi. Gaybden haber vermeyi gaye edinmediği gibi bu konuda Mekke'de tanınan büyücülerden herhangi bir büyü öğrenmemişti. Sütannesine verilmesi dışında Mekke'den ayrılıp herhangi bir yerde uzun zaman kalmışlığının olmadığı da Mekkeliler

¹²⁰ el-Kasas, 28/86.

¹²¹ İbn Kesir, *Tefsiru'l Kurani'l-Azim*, 1/1424-1425.

¹²² Kutup, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 4/2715-2716.

¹²³ Hûd, 11/49.

tarafından malumdur.¹²⁴ Konuyla ilgili ayet hakkında müfessirlerimiz, bu ayetten önceki ayetlerde, Hz. Nuh'tan ve onun kavminden bahsedildiğini, Mekke halkının daha önce Hz. Nuh ve onun kavmi ile ilgili herhangi bir malumata sahip olmadıklarını dolayısıyla Hz. Muhammed'in bu gaybi bilgileri ancak bir peygamber olarak bilip anlatabileceğini ve bu durumun Hz. Muhammed'in (s.a.v) peygamber oluşunun delillerinden biri olduğunu nakletmişlerdir.¹²⁵ Buna ilave olarak müfessirlerimiz, bu ayetin Hz. Muhammed'e (s.a.v) manevi bir destek niteliğinde gönderildiğini, Hz. Nuh'un kavminin eziyetlerine karşı gösterdiği sabrın Hz. Muhammed'den (s.a.v) de beklenildiği açıkça ifade etmişlerdir.¹²⁶

Yukarıda zikredilen ayetler Hz. Muhammed'in (s.a.v) yalnızca Muhammedü-l Emin olarak yaşadığı vahiy öncesini ifade eden ayetlerdir. Her ne kadar Allah Teâlâ vahiyden önce Hz. Muhammed'i (s.a.v) manevi bir gözetim altına almışsa da yapıp yapmaması gerekenlerle ilgili doğrudan bir iletişim söz konusu değildir. Vahiy sürecinin başlaması demek Allah Teâlâ ile Hz. Muhammed'in (s.a.v) iletişiminin başlaması demektir. Evet, risalet öncesi yaşamı onun risalet vazifesine zemin hazırlamıştır. Fakat vahiyden sonra bu zeminin üzerine inşa edilecek bir "Peygamberlik Müessesesi" söz konusudur. Bu durum, Hz. Muhammed'in vahiyden sonra ki hayatının ve adımlarının Kur'an'la iç içe olduğunu gösterir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) sorumluluğu artmıştır. O, Allah Teâlâ'dan bağımsız adım atamayacaktır. Çünkü o, artık sadece bir beşer değil aynı zamanda bir peygamberdir. Hz. Peygamber (s.a.v) İslam Dini için modeldir. Ben Müslümanım diyen her birey İslam'ı en doğru şekilde hayatını Allah Teâlâ'nın şekillendirdiği Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatından öğrenmelidir. Peki, Allah Teâlâ İslam'ın en doğru modelini peygamberliği esnasında nasıl telkin etmiştir? Allah Teâlâ Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatının hangi noktalarında belirleyici olmuştur?

Çalışmamızın bundan sonra ki kısmında bu konuları açıklayacak ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) risaletten sonraki hayatını Kur'an bağlamında değerlendireceğiz.

2.3. RİSALETEN SONRA HZ. MUHAMMED

İnsanoğlu dünyaya geldiğinde bilgi sahibi olmayan, ailesi ve çevresine bağlı olarak bilgi edinebilen bir varlıktır. Belli bir yaşa geldiğinde ise eğitim alarak kendisini geliştirir. Toplumun her alanda eğitilmiş bireylere ihtiyacı vardır. Bu alanların en başında ise din eğitimi

¹²⁴ Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, 125-126.

¹²⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, 13/441-442.

¹²⁶ Ebû Alî Emînüddîn (Emînü'l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl Et-Tabersî, *Mecmuû'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an* (Beyrut: Daru'l Mürteza, 2006), 4/221-222.

gelir. Din eğitiminin ilk ve sarsılmaz eğitimcisi Allah Teâlâ'dır. Allah Teâlâ peygamberlerini peygamberleri de toplumları eğitir.¹²⁷

H. Muhammed'e (s.a.v) inen ilk vahyin "oku"¹²⁸ olması ve son peygamber olarak seçilen H. Muhammed'in (s.a.v) ümmi olması yalnızca bir tesadüf müdür? Elbette hayır. Allah Teâlâ bu ayetle, daha ilk ayetten itibaren H. Muhammed'e (s.a.v) atılacak olan "bu kitabı bir yerlerden öğrendi" gibi iftiraların önüne geçmektedir. Bununla beraber, ilk ayetin "oku" olması, Allah Teâlâ'nın ve İslam'ın eğitime ve öğrenmeye verdiği önemi gösterir. H. Peygamber'in (s.a.v) eğitimi de Kur'an'ın bu ayeti ile başlamıştır. H. Muhammed'in (s.a.v) "oku" ayeti ile başlayan ve özelde O'nun genelde tüm insanlığın hayatına temas edecek noktalara ayetler ışığında yer vermek gerekir.

2.3.1. Risaletten sonra H. Muhammed'in Eğitim Süreci

H. Muhammed (s.a.v) peygamberlik ile şereflendirildikten sonra hayatında birçok değişiklik meydana geldi. O, artık Allah Teâlâ'ya ve tüm insanlığa karşı sorumlu bir insandı. İslam'ı anlatırken birbirinden farklı insanlarla karşılaşacaktı. Her insana kabiliyetince davranmalı, Allah Teâlâ'nın verdiği vazifeyi dinlemeyen ve düşmanlık edenlere rağmen tebliğ vazifesini bihakkın yerine getirmesi gerekiyordu.

H. Muhammed (s.a.v), hayata yetim başlamış ve altı yaşında öksüz kalmış olmasına rağmen hamileri oldukça güçlüydü. Fakat nübüvvet yolculuğunda karşılaşacağı zorluklar için hamilerinin güçleri yeterli değildi. Çünkü köklerine sıkı sıkıya bağlı Mekke halkını atalarının geleneklerinden ve inancından koparması, Cahiliye zihniyetinden arındırması çok zordu. Bu sebeple Allah Teâlâ H. Peygamber'e (s.a.v) tüm yönleri ile görevini tanımlamış ve bu görevi nasıl yerine getireceğini öğretmiştir. Yine Allah Teâlâ H. Peygamber'e (s.a.v) karşı karşıya olduğu zihniyeti bildirmiş bu zihniyeti İslam Dini ile nasıl değiştireceğini öğretmiştir. Risalet'ten sonra H. Peygamber (s.a.v) ilahi bir eğitim sürecine tabi tutulmuştur. Çünkü o tüm insanlığa en mükemmel örnek olma, Kur'an'ın ve İslam Dininin vücut bulmuş hali olma konumundadır.

¹²⁷ el-Bakara, 2/31-33, el-Mü'minûn, 23/27, el-Bakara, 2/258, el-Bakara 2/53, Âl'i İmrân 3/45-55.

¹²⁸ el-Alak, 96/1.

2.3.2. Kur'an Bağlamında Hz. Muhammed'in Eğitim Süreci

Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in (s.a.v) kendinden hiçbir şey katmadan¹²⁹, Allah Teâlâ'nın Cebrail vasıtasıyla gönderdiği vahyi artırıp eksiltmeden¹³⁰ tüm insanlara tebliğ ettiği ilahi kitapların sonuncusudur.

Kur'an önceki kitapları tasdik edici¹³¹, mübarek¹³², peygamberlerin tüm iddialarına ve yaratılışa delalet eden¹³³, tüm mahlûkat için rahmet, insanlar için hidayet olan¹³⁴, uyaran, öğüt veren¹³⁵, ilahi ilme dayalı, yanlışlık ihtimali taşımayan¹³⁶, kalplere şifa¹³⁷, emir ve yasakları açık, dili Arapça olan¹³⁸, hatırlatan¹³⁹, inanan inanmayan herkese ibret olan¹⁴⁰ muhtevası derin bir kitap ve son Peygamber'e verilen bir mucizedir. Kur'an'ın mucize oluşu inananların imanını sağlamlaştırmasında¹⁴¹, inanmayanları aciz bırakmasında¹⁴², bireysel, toplumsal, siyasi, hukuki ve ahlaki konularda tüm çağlara hitap eden anlam zenginliğinde¹⁴³ saklıdır.

Böylesine derin ve mucizevi bir kitabı okumak, anlamak ve yaşamak elbette önemli bir hadisedir. Üstelik Kur'an'ın ilk muhatabı Hz. Muhammed (s.a.v) okuma ve yazmaya dair bir eğitim süreci geçirememiştir.¹⁴⁴ Çünkü Mekke'nin genel yapısı şifahi kültür üzerine inşa edilmiştir. Kur'an Hz. Muhammed'e (s.a.v) indirilmeden önce Allah Teâlâ bu mucize için Hz. Muhammed'i (s.a.v) psikolojik ve sosyolojik olarak hazırlamıştır. Cebrail'in (a.s) Hz. Muhammed'e (s.a.v) gelmesi ile vahyin onun hayatına nüfuz etmesi ve hayat sahnesine çıkma süreci başlamıştır. Allah Teâlâ Hz. Muhammed'i (s.a.v) ilahi bir eğitim programına tabi tutmuş ondan tüm insanlığın asırlar boyunca peşinden sürüklendiği mükemmel bir rehber meydana getirmiştir. Bu sebeple Allah Teâlâ'nın eğitim metodunu anlamak, Hz. Muhammed'i (s.a.v) nasıl ve hangi yönlerine ilişkin yönlendirdiğini bilmek oldukça ehemmiyetlidir.

¹²⁹ el-Kıyâmet, 75/19.

¹³⁰ en-Necm, 53/4; el-A'lâ, 87/6; el-Kıyâmet, 75/17, 18; el-Hicr, 15/9.

¹³¹ el-En'âm, 6/92, Yûnus, 10/37, Yûsuf, 12/111

¹³² el-En'âm, 6/155.

¹³³ er-Ra'd, 13/1.

¹³⁴ el-En'âm, 6/157; Yûnus, 10/57.

¹³⁵ el-A'râf, 7/2.

¹³⁶ el-A'râf, 7/52; Yûnus, 10/37; Hûd, 11/1.

¹³⁷ Yûnus, 10/57.

¹³⁸ Yûsuf, 12/1, 2.

¹³⁹ Yûsuf, 12/104.

¹⁴⁰ Yûsuf 12/111.

¹⁴¹ en-Nahl, 16/102.

¹⁴² el-Bakara, 2/23; el-İsrâ, 17/88; Hûd, 11/13; Yûnus, 10/38.

¹⁴³ el-A'râf, 7/3; Nûr, 24/34; Hûd, 11/1-2; el-İsrâ, 17/9; Sebe', 34/28.

¹⁴⁴ el-A'râf, 7/158; el-Ankebût, 29/48.

2.3.2.1. Hz. Muhammed'in Muhataplarına Karşı Tavrı

Bir düşüncenin ya da bir sistemin yaşayabilmesi, insanlar tarafından bir karşılık bulabilmesine bağlıdır. İlk vahyin muhatapları Mekke halkının, İslam Dinini kabul etmesi elbette kolay olmamıştır. Çünkü Hristiyan ve Yahudi insanların azınlık olduğu Mekke, çoğunluğu putperestlerden oluşmaktadır. Üstelik ciddi bir asabiyet ve fırsat eşitsizliği söz konusudur. İslam Dini ise tüm bunları reddeden bir sistem getirmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v) böyle bir Cahiliye toplumuna İslam Dininin emir ve yasaklarını nasıl tebliğ edecekti? Dahası böylesine kararmış kalplere iman nurunu nasıl nakşedecekti? Tüm bu sorular için bazen ilahi itaba tabi tutulacak kadar kendini yıpratmaktaydı.

Bunun yanında İslam Dinini kabul edenlerin sayısı bir elin parmakları ile sayılabilecek kadar azdı. Onları yanında tutmayı, Mekkeli Müşriklere karşı onları koruyup kollamayı da dert edinmek zorundaydı. Bu sebeple, Hz. Muhammed'in (s.a.v) tebliğ vazifesini kime karşı nasıl yerine getirdiği oldukça önemliydi. Muhataplarını iyi tanımasına rağmen, tam olarak onlara karşı nasıl davranacağını bilemiyordu. Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in (s.a.v) Müminlere, Ehli Kitaba ve Müşriklere karşı tavrının nasıl olması gerektiğini Kur'an'da şu ifadelerle O'na öğretti:

2.3.2.1.1. Hz. Muhammed'in Müşriklere Karşı Tavrı

Mekke halkının büyük çoğunluğu putlara tapmaktaydı. Üstelik “atalarının” dinine taassupla bağlıydılar. Hz. Muhammed (s.a.v) kendilerine hakikati ve tevhidi anlattığında ya ayetleri yalanlıyorlardı ya da hakaret etmeye başlıyorlardı. Allah Teâlâ onların bu davranışlarını Kur'an'da şöyle ifade etmektedir:

a. *“Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar kendilerinden uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma!”*¹⁴⁵, Yine Nisa Suresi 140. ayette Allah Teâlâ *“O size kitapta şunu indirmiştir: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onların alaya alındığını işittiğiniz zaman, onlar başka bir söze geçmedikçe kendileriyle beraber oturmayın; aksi takdirde şüphesiz siz de onlar gibi olursunuz. Allah elbette münafıkların ve kâfirlerin tamamını cehennemde bir araya getirecektir.”* buyurmaktadır. Ayetlerde de görüldüğü gibi, Allah Teâlâ, eğer Müşrikleri, Yahudileri, Hristiyanları ve dine aykırı düşünce besleyenleri susturmak ya da İslam'a karşı hakaretlerine engel olmak mümkün değil ise onlar bu davranışı terk edene kadar onlardan uzak durmayı emretmektedir. Allah Teâlâ, ısrar etmemenin ve bu

¹⁴⁵ el-En'am, 6/68.

konuda tartışmanın daha doğru olacağını Hz. Peygamber'e (s.a.v) ve tüm Müminlere bildirmekte, çabasının neticesinde iman etmeyenlerden uzak durması gerektiğini tavsiye etmektedir.¹⁴⁶

Hz. Peygamber (s.a.v) Müşriklerin iman etmesi ve İslamca yaşaması için büyük çaba göstermekteydi Ancak bu çabaları her zaman onun istediği neticeler doğurmuyordu. Hz. Peygamber'in (s.a.v) son derece hoşgörülü ve barışçıl bir metotla davetini gerçekleştirmesine karşın Müşrikler daha sert tavır takınıyorlardı. Müşriklerin bu tutumu ve iman nurundan nasiplenememeleri Hz. Muhammed'i çok üzüyordu.

*“Rabbinden sana vahyolunana uy. O’ndan başka tanrı yoktur. Müşriklerden yüz çevir. Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir koruyucu kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.”*¹⁴⁷ buyurarak, tebliğ vazifesini yerine getirdikten sonra, hür insanların tevhit ve şirk arasındaki seçimlerinden elçi olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v) sorumlu tutulmayacağını ifade etmektedir. Bu ayette, Allah Teâlâ insanların kendi tasarrufu ile tevhide seçmelerini murad ettiğini ve Hz. Peygamber'i (s.a.v) iletmış olduğu emirleri uygulamaları ve düşünceleri için bir vesile kıldığını bildirmektedir.¹⁴⁸

Bakara 256. ayette Allah Teâlâ *“Dinde zorlama yoktur.”* buyurmaktadır. Bu ayetin ifade ettiği mana Kur'an'ın iman-küfür noktasındaki genel muhtevasını temsil etmektedir. Çünkü Kur'an net duruşu emreden bir kitaptır. İslam Dini hiçbir konuda bulanıklığı kabul etmemektedir. Bu sebeple Allah Teâlâ kalbin iman etmesi ve küfre karşı net olması gerektiğini emreder.

b. *“ Seni yalanlamaya kalkışirlarsa şöyle de: “Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız size aittir; siz benim yaptığımdan sorumlu değilsiniz, ben de sizin yaptığınızdan sorumlu değilim.”*¹⁴⁹ Ayet bir şart cümlesi ile başlamış ve Allah Teâlâ'nın cevabı bizzat kendisinin vermesi ile devam etmiştir. Allah Teâlâ bu ayetle Hz. Peygamber'in üzerinden sorumluluğu kaldırmıştır. Çünkü *“benim yaptığım bana, sizin yaptığınız size aittir”* ifadesi, Hz. Muhammed'in (s.a.v) tebliğ vazifesini yerine getirdiğini, bunun karşılığını Allah katında alacağını bildirirken, inkârcıların da küfrün karşılığını alacaklarını dile getirmektedir.¹⁵⁰ Bu net duruşu tümüyle tekit eden bir sure vardır ki; Kafirun suresinde Allah Teâlâ Hz. Muhammed'i (s.a.v) taltif eden *“de ki”* hitabıyla başlayarak bu hitapla Allah Teâlâ Hz.

¹⁴⁶ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît* (Beyrut: Darü'l Kütübü'l İlmiyye, 1993), 4/157-158.

¹⁴⁷ el-En'âm, 6/106, 107.

¹⁴⁸ EbuSsuûd Efendî, *İrşâdü'l- 'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Matbaatu's-Saâdet, 986), 2/263-265.

¹⁴⁹ Yûnus, 10/41; el-Kâfirûn, 109/1-6.

¹⁵⁰ Şehâbeddin Mâhmûd el-Alûsî, *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l- 'azîm ve's-seb'î'l-meşânî* (Beyrut: Darü'l İhya'ü- Terasî'l Arabiyyi, 1850), 11/60-61.

Muhammed'e (s.a.v) ve tüm Müslümanlara küfre karşı nasıl bir duruş sergilenmesi gerektiğini öğretmektedir.

Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e (s.a.v) tebliğ vazifesini yaptıktan sonra işini ona bırakmasını emr ederek, iman etmeyenlerin sorumluluğunu onun üzerinden kaldırmak suretiyle gönlünü ferahlatmaktadır. Bu çerçevede Allah Teâlâ;

c. *“Eğer rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi topluca iman ederdi. Hal böyleyken, mümin olsunlar diye sen tutup insanları zorlayacak mısın! Allah'ın izni olmadıkça hiç kimsenin inanması mümkün değildir. O, akıllarını kullanmayanları inkâr bataklığında bırakır. De ki: “Bir bakın da görün, göklerde ve yerde neler var?” Fakat iman etmeyecek topluma ne o kanıtların ne de uyarıların yararı olabilir. Aslında onlar kendilerinden önce gelip geçenlerin günlerinin benzerini beklemekteler. De ki: “Bekleyin bakalım, ben de sizinle beraber bekliyorum!” Sonra peygamberlerimizi ve iman edenleri kurtarız. İşte böyle; inananları kurtarmak bize düşer.”¹⁵¹* buyurmaktadır. Allah Teâlâ imanında bir imtihan vesilesi olduğunu ifade ederek, bu konuda hidayet sahibi kimsenin kendisi olduğunu bildirmektedir. Ayrıca vahye kulağını tıkayan bu insanların eleştirildikleri ve hesaba çekilecekleri tek konunun Hz. Peygamber'i (s.a.v) dikkate almamalarının olmadığı bildirilirken, kendilerine verilen akıl nimetini kullanmamaları da eleştirilmekte ve cezaya çarptırılmaktadırlar.

2.3.2.1.2. Hz. Muhammed'in Ehl-i Kitab'a Karşı Tavrı

Mekke halkının az da olsa bir kısmı Ehl-i Kitaba mensup kimselerden oluşmaktaydı. Her ne kadar tahrif edilmiş olsa da bu iki din ilahi kaynaklı dinlerdi. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v) Kur'an'dan izler taşıdıkları için Ehl-i Kitaba oldukça temkinli davranıyordu. Ehl-i Kitap ahir zamanda yeni bir peygamber geleceğinden ve onun bazı özelliklerinden haberdar, beklenti içerisindeydi. Ancak tüm beklentilerine uygun olmasına rağmen Hz. Muhammed'in (s.a.v) nübüvveti sayılı birkaç kişi dışında kabul edilmedi. Allah Teâlâ onların bu tutum ve davranışları ile ilgili Hz. Muhammed'in (s.a.v) tavrını belirleyici olarak şöyle buyurmaktadır:

a. *“Dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır. De ki: Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur. Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsunki, Allah'tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.”*

152

¹⁵¹ Yûnus, 10/99-103.

¹⁵² el-Bakara, 2/120.

İfade ettiğimiz ayette geçen "...kendi dinleri..." Yahudi ve Hristiyanların zamanla tahrif ettiği ilahi dindir. Sıkı bir taassup içerisinde olan Yahudiler Hz. Peygamber'in (s.a.v) Haşim oğullarından seçilmesini kabullenemediler. Hz. Muhammed'e (s.a.v) karşı düşmanlık beslediler. Hristiyanlar ise teslis inancına karşı tevhidi tercih etmeyip İslam'a savaş açtılar. Fakat Yahudilerin ve Hristiyanların ne düşündüğü neye inanmak istediği önemli değildi. Çünkü tebliğin ana gayesi kişileri hoşnut etmek değil insanları hidayete ulaştırmaktı. Ayette Hz. Peygamber'e emredilen işte budur. Ayetin devamında müfret muhatap sığası ile uyarıda bulunulmuş olması Hz. Peygamber'in (s.a.v) onlara meyil ettiği zannını oluşturmamalıdır. Çünkü Kur'an özelde Hz. Muhammed'e (s.a.v) genelde tüm insanlığa indirilmiş bir kitaptır. Ayrıca bu ayette, Hristiyanlara, Yahudilere ve diğer tüm insanlara verilmiş bir mühlet söz konusudur. Allah Teâlâ "sana gelen ilimden sonra" ifadesi ile bu mühlete işaret etmektedir. Ayette "onların arzuları" olarak dikkat çekilmek istenen konu, genelde Ehl-i Kitabın Hz. Muhammed'i (s.a.v) kendi din diye uydurdukları yaşam biçimine davet etmeleri, özelde ise Hz. Muhammed'i (s.a.v) kendi kiblelerine yönelmeye davet etmeleridir. Ehl-i Kitap uzlaşma taraftarı iken Allah Teâlâ Hz. Muhammed (s.a.v) ve tüm Müminler adına bu uzlaşmayı reddetmiştir.¹⁵³

b. *"Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yaptıklarını bildirecektir."*¹⁵⁴

Bu ayetin nüzulüne yönelik iki rivayet vardır. İlki İbni Abbas'ın Hz. Muhammed'in (s.a.v) risaletinden önce Yahudi ve Hristiyanların kendi aralarında ihtilafa düştüğüne dair rivayeti, ikincisi ise; Ebu Hureyre'nin Müslümanların kendi aralarında ihtilafa düşerek bölündüklerine işaret ettiği rivayetidir. Ayette herhangi bir tahsis mevcut değildir. Fakat tarihi kaynaklar Müslümanlar arasındaki gruplaşmaların Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatından sonra başladığını göstermektedir. Bu sebeple bu ayetin ilk rivayete işaret ettiğini söylemek daha anlamlıdır. Allah Teâlâ burada Hz. Peygamber'e dini kendi çıkarları için parçalayanlardan uzak durmasını emretmektedir.¹⁵⁵

c. *"O inkârcılar, "Sen peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Sizinle benim aramda şahit olarak bir Allah, bir de kitap bilgisine sahip olanlar yeter."*¹⁵⁶

Rad Suresi'nde de ifade edildiği gibi, Ehl-i Kitap kendi kitaplarında da müjdelendiğini bile bile Hz. Muhammed'in (s.a.v) nübüvvetini inkâr ettiler. Fakat birkaç kişi

¹⁵³ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Tefsiru'l-Begavi Me'âlimü't-tenzîl* (Riyad: Daru Tayyibe, 1988), 1/143-144.

¹⁵⁴ el-En'am, 6/159.

¹⁵⁵ el-Alûsî, *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-meşânî*, 8/68,69.

¹⁵⁶ er-Ra'd, 13/43.

kabul etmiyor diye hakikat değişecek değildir. Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e onların “sen peygamber değilsin” söylemlerine kulak asmamasını, doğru yolda yürüdüğü müddetçe onu yolundan alıkoymak isteyenlerin daima olacağını ve kendisinin de onu hiç yalnız bırakmayacağını bildirmektedir.

Zikrettiğimiz ayetler Hz. Muhammed’in (s.a.v) Ehli Kitaba karşı takınması gerektiği tavrın sınırlarını açıkça belirlemektedir. Müslümanların Ehli Kitaba karşı nasıl davranmaları gerektiğini anlatan başka bir ayette şudur: *“İçlerinden haksızlığa sapanlar dışında Ehl-i kitap’la mücadelenizi sadece en güzel yolla sürdürün ve deyin ki: “Bize indirilene de size indirilene de inandık. Bizim tanrımız da sizin tanrınız da birdir. Biz O’na teslim olmuşuzdur.”*¹⁵⁷ Bu ayet adeta Müslümanların Ehl-i Kitap ile olan ilişkilerinin krokisini çizmektedir.

2.3.2.1.3. Hz. Muhammed’in Mü’minlere Karşı Tavrı

Mekke’de putperest ve Ehl-i Kitaba mensub kimseler dışında sayısı az da olsa Hanîfler de yaşamakta idi. Hz. İbrahim’den o güne tevhit inancına dair ne kalmış ise bunlarla amel ediyorlardı. Elbette Hanîf olanların İslamiyet’i kabulü hem kendileri için hem çevreleri için olağanüstü bir etki yaratmamıştı. Fakat asırlardır putperest, Yahudi ve Hristiyan olan bazı kimselerin müslüman olması Mekke halkı tarafından büyük yankı uyandırdı. Bu durum Allah Teâlâ tarafından bilindiği içindir ki; Hz. Muhammed tebliğini evvela gizlice yürüttü. Daha sonra Kur’an’ın tedricilik ruhuna paralel olarak aşama aşama vahyi ilan etmeye devam etti.

İslam dini toplumda insanların hiyerarşı ile yaşadığı bir sistemi yıkarak tüm insanların eşit olduğunu, Allah’tan en çok korkan kimselerin yalnız Allah katında bir üstünlüğü olduğunu ifade eden bir yaşam biçimini emrediyordu. Bu sebeple, iman eden kimseler daha çok, köleler, yoksullar ve kimsesizlerdi. Zamanla müminler’in sayısının artması Hz. Muhammed’e (s.a.v) daha da sorumluluk yükledi. Artık tebliğ ve tebyin vazifesinin yanında Müminlerin bireysel, sosyal, eğitim, hukuki ve iktisadi tüm alanlarını İslam temelinin üzerine inşa etmeliydi. Hz. Muhammed (s.a.v) zaten ahlak bakımından insanların en üstünü idi. O kişilere anlayabilecekleri ölçüde konuşmada, hoşgörüde, nezakette, güvenilirlikte, mütevazı olmada ve insanları sevmeye herkesten üstündü. Hz. Muhammed’in müminlere karşı tavrını belirleyen ayetler ancak bu davranışların önemini vurgulamak için indirilmiştir. Allah Teâlâ bu konuyla ilgili Kur’an’da şöyle buyurmaktadır:

¹⁵⁷ el-Ankebût, 29/46.

a. *“Sakın ola ki, onlardan bazı gruplara verdiğimiz geçici dünya nimetine göz dikmeyesin! Onlardan yana üzülmeye, müminlere karşı da alçakgönüllü ol!”*¹⁵⁸

Ayet-i kerime bir uyarı ile başlamaktadır. Fakat Hz. Peygamber’in (s.a.v) dünya nimetlerine göz dikmeyeceği de bir hakikattir. Eğer aksi olsaydı bu, Hz. Peygamber’in (s.a.v) yaşantısına yansımaz mıydı? Bu ayette ona dünya nimetlerine dalan kavme bakmaması, onlara aldırış etmemesi, daha hayırlı bir toplulukla Mü’minlerle ilgilenmesi gerektiği tavsiye edilmektedir.¹⁵⁹

b. *“Sana uyan müminlere kol kanat ger. Şayet sana karşı gelirlerse de ki: “Ben sizin yaptıklarınızdan kesinlikle uzağım.”*¹⁶⁰

Yukarıda zikredilen ayetin emir cümlesinde iki mana açığa çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Hz. Peygamber’e (s.a.v) Mü’minler dışında kalan topluluğa kol kanat germe, diğeri ise Mü’minler’e kol kanat gererek onlara güvence ol, şeklinde anlaşılabilir. Burada “kol kanat ger” ifadesi esasen onlara karşı uyarıcı, yol gösterici, koruyucu, müjdecisi, hatırlatıcı, hoşgörülü, mütevazı, yumuşak olmakla beraber peygamberliğin gerektirdiği her şekilde davranmayı ifade etmektedir.

“Ben sizin yaptıklarınızdan uzağım” ayetini hem “Sana uyan müminlere kol kanat ger.” âyetine, hem de “Ve yakın akrabalarını uyar.” âyetine bağlamak mümkündür. İlk ayette Mü’minlerden bahsediliyor olsa da hür irade göz önüne alındığında Mü’minlerin de Hz. Peygamber’e (s.a.v) karşı gelmeleri olağandır. Diğer ayette ise Hz. Muhammed’in (s.a.v) akrabalarına, İslam’ı anlattıktan sonra inkarcı konuşmalara karşı nasıl bir cevap vermesi gerektiğini öğreten öncevaptan bahsedilmektedir.¹⁶¹

Bu ayet aynı zamanda, Hz. Peygamber’in (s.a.v) kol kanat gereceği kimselerin kimler olduğunu ifade etmektedir. Allah Teâlâ bir önceki ayette “Yakın akrabayı uyar.” diye buyuruyor. Fakat yakın akrabana kol kanat ger demiyor. Bu ayet, Hz. Peygamber’in insanlara yakınlık derecesinin asıl belirleyicisinin kimin İslam’a ne kadar bağlı olduğuyla ilintili olduğunu göstermektedir. Zira bir sonra ki ayette geçen “Sana karşı gelenlerden uzak dur, yani bu demektir ki: “İslam’a karşı gelenlerden uzak dur”, emri bu fikri desteklemektedir.

c. *“Ama (alanlar için) öğüt vermeye devam et, zira öğüt inananlara fayda verir.”*¹⁶²

¹⁵⁸ el-Hicr, 15/88.

¹⁵⁹ Kutup, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 4/2154-2155.

¹⁶⁰ eş-Şuârâ, 26/215-216.

¹⁶¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 19/164-164.

¹⁶² ez-Zariyât, 51/55.

Bu ayetten önceki ayette “ Onlardan yüz çevir; sen kınanacak değilsin.” buyurulmaktadır. Bu ayet sebebiyle Mü'minler hüznünlendiler ve ayetin muhatabının kendileri olduğu zannına kapıldılar. Bunun üzerine vahiy de bir müddet inkıtaya uğrayınca üzüntüleri daha da arttı ta ki; “*Ama (alanlar için) öğüt vermeye devam et, zira öğüt inananlara fayda verir.*” ayeti nazil oluncaya dek. Bu ayetten sonra Mü'minler muhatabın kendileri olmadığını anlamışlardır.¹⁶³

Bu ayette, bir karşılaştırma söz konusudur. Söz konusu iki zümre ise Mü'minler ve gayrimüslimlerdir. Burada, Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e (s.a.v) aynı mesajın farklı dinleyicilerde bıraktığı etkiyi ve tebliğ hususunda kendini yıpratın Hz. Peygamber'e (s.a.v) sorunun kendisinde olmadığını açıkça bildirmektedir.

2.3.2.2. Hz. Muhammed'in Dost Edinmesi Gerekenler

İnsan yaratılışı itibari ile sosyal bir varlıktır. Bu sebeple çevresi ile iletişim halinde olması ve düzenli bir yaşam biçimi oluşturması, hayatını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için bir gerekliliktir. İnsan ailesi ve akrabaları gibi, çevresinin bütün dinamiklerini kendisi seçemeyebilir. Ancak dostlarını kendisi seçer. Dost seçimi bireyin hayatının varacağı noktayı belirleyen önemli bir tercih meselesidir. Bu sebeple insanın doğru bir seçim yapması elzemdir. Peki insan için en mükemmel dost kimdir? Ya da mükemmel bir dostun özellikleri nelerdir?

Yüce Allah Kur'an'da bu soruların yanıtlarını açıkça ifade etmiştir. Bir peygamber de olsa, Hz. Muhammed'i (s.a.v) bu konuda bilgilendirmiş ve dost seçiminin onun beşeri ve nebevi hayatında nasıl etkiler oluşturacağını vurgulamıştır. Söz konusu ayetlerden bazıları şunlardır:

a. “*Eğer sana bir iyilik erişirse, bu onları üzer. Ve eğer başına bir musibet gelirse, "İyi ki biz daha önce tedbirimizi almışız" derler ve böbürlenerek dönüp giderler. De ki: "Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir, O bizim mevlâmızdır." Müminler yalnız Allah'a güvenip dayansınlar.*”¹⁶⁴

Müşriklerden ve Ehli Kitaptan bahsedilen bu ayette, Hz. Muhammed'e (s.a.v) maddi manevi bir zenginlik ya da yardım ulaşacak olsa onların bu nimetleri kötüleyeceğinden, Hz. Muhammed'in (s.a.v) başına kötü bir iş gelse bu kötülüğü şiddetlendireceklerinden bahsedilmektedir. Bir sonraki ayette ise insanın insana imtihan olacağına inananların aksine,

¹⁶³ İbn Atıyye el-Endelüsî, *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz* (Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2001), 5/182.

¹⁶⁴ et-Tevbe, 9/50, 51.

Allah Teâlâ imtihanın sahibinin kendisi olduğunu ve sıkıntıda da ferahlıkta da kulunun yanında olduğunu açıkça bildirmektedir.¹⁶⁵

b. *“Onlar neredeyse, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı düziip uydurman için seni fitneye düşüreceklerdi; o zaman seni dost edineceklerdi.”*¹⁶⁶

Fitne ehlinin kendi fitnelerine dâhil olmadıkça Hz. Peygamber’i (s.a.v) dost olarak görmeyeceklerine, kendilerine fayda sağlayamazken Hz. Peygamber’e (s.a.v) fayda sağlayamayacaklarına ve böyle kimselerin dostluğunun daima yarım kalacağına dikkat çeken bu ayet, Hz. Muhammed’in (s.a.v) onların davetine ve dostluğuna meyl ettiği düşüncesini uyandırmamalıdır. Çünkü bu ayetin perde arkasında birtakım olaylar yaşanmıştır.

Müfessirlerimize göre, Kureyşliler Hz. Muhammed’in (s.a.v) vahyi tebliğ ettiği ilk andan itibaren ona İslam’ın şeriatı yanında kendi dini inanış ve ritüellerini devam ettirme teklifinde bulunuyorlardı. Dahası Hz. Muhammed’e (s.a.v) eğer kendi tanrılarına tolerans gösterir, onları yüceltmelerine göz yumar ise Kâbe’yi rahatlıkla tavaf edebileceğini söylüyorlardı. Bu nedenle, Hz. Muhammed’de (s.a.v) Müslümanların daha rahat yaşaması için onların bu vb. önerilerini kabul etme konusunda bazı düşünceler meydana geldi. Bunun üzerine nazil olan bu ayet ile Allah Teâlâ kafirlerin dostluğundan onu muhafaza etti.¹⁶⁷

c. *De ki: Gökleri ve yeri yoktan var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah'tan başkasını mı dost edineceğim! De ki: Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma! (denildi).*¹⁶⁸

Hz. Muhammed’e (s.a.v) hitap eden bu ayet, edinilen hiçbir dostun sahip olamayacağı bir zenginliğe dikkat çeken, Müşrikleri aciz bırakıp Müminleri Allah Teâlâ ile dost olmaya imrendiren bir ayettir. Mamefih bu ayetten en mükemmel mabuda ulaşmak ve O’nun yegane olduğunu vurgulamakta anlaşılabilir.

Mezkur ayetlerde Hz. Peygamber’in (s.a.v) ve her Müslüman’ın kimi dost edinmesi gerektiği açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca dost kavramının insan hayatında ki gerekliliği, önemi ve etkisine dikkat çekilmektedir. Allah Teâlâ Hz. Peygamber’in (s.a.v) ve Müminlerin asıl dostunun kendisi olması gerektiğini emretmektedir.

Bunun yanı sıra Allah Teâlâ, kimlerle niçin dostluk edilmeyeceğini de açıklamaktadır. Bununla ilgili, Kur’an’da *“Allah’tan başka dostlar(evliya)edinenlerin hali, örümceğin durumuna benzer: Örümcek, (ağını) kendine bir yuva edinir, ama yuvaların en*

¹⁶⁵ Es-Semerkandi, *Bahrü’l-Ulûm*, 2/55-56.

¹⁶⁶ el-İsrâ, 17/73.

¹⁶⁷ Ali b. Muhammed Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil Fî Me’âni’t-Tenzil* (Beyrut: Daru’l Kütübü’l İlmiyye, 2004), 3/139.

¹⁶⁸ el-En’âm, 6/14.

*çürüğü de örümceğin yuvasıdır. Keşke bilselerdi!”*¹⁶⁹ buyurulmaktadır. Surenin genel muhtevasına bakıldığında bu ayetin Müşrikleri işaret ettiği anlaşılıyor olsa da bu ayetin tüm insanlığa hitap ettiğini söylemek Kur’an’ın temel yapısıyla çelişmemektedir. Öyle ise insan için en sağlam dayanak ve mükemmel dost yalnız Allah Teâlâ’dır.

2.3.2.3. Hz. Muhammed’i Motive Eden Ayetler

Hz. Peygamber (s.a.v), henüz doğmadan babasını ve altı yaşında da annesini kaybederek hem yetim hem öksüz kaldı. Onu koşulsuz sevecek, koruyup kollayacak, ona sahip çıkacak ve hep yanında olacak iki insanın; annesinin ve babasının eksikliğini çok küçük iken hissetmeye başladı. Daha sonra dedesinin ve amcasının himayesinde yetişti. Ancak anne babasının eksikliğini her zaman hissetti. Yetim ve öksüz geçen çocukluğunun ardından, risaletten sonra neredeyse tüm akrabaları ve hatta Mekkelilerin çoğu ona düşman oldu. Fakat o hiçbir zaman ümitsizliğe düşmedi ve vazgeçmedi. Çünkü Allah Teâlâ Hz. Peygamber’in (s.a.v) bilinçaltını ayetlerle inşa ediyordu. Allah Teâlâ Kur’an’da, Hz. Peygamber’e (s.a.v) geçmiş peygamberlerin yaşadığı benzer durumları, yaşananların bir imtihan olduğunu ve daima kendisinin yanında olduğunu sık sık vurgulayarak onu motive etti.

2.3.2.3.1. Hz. Muhammed’e Ümit Var Olmanın Tavsiye Edilmesi Ve Bunun Psikolojik Açıdan Önemi

Ümit, insanı ayakta tutan, uğruna çarpıştığı davayı neticeye ulaştıracağı en önemli ve en gerekli motivasyon kaynağıdır. İslam Dininin hızla yayılmasında ve tüm insanlığın karanlığını aydınlatmasının temelinde Hz. Muhammed’in (s.a.v) hiçbir zaman sönmeyen ümit ateşi vardır. Fakat Müşrikler, Ehli Kitaptan İslam’a düşmanlık edenler, ümidini kaybetmesi ve davasından vazgeçmesi için her türlü kötülüğü ona müstahak görüyorlardı. Onların bu caydırıcı politikalarına karşı Allah Teâlâ Hz. Muhammed’i (s.a.v) nasıl yönlendiriyordu? Bu yönlendirmeler ile ilgili ayetlerden bazıları şunlardır:

a. *“Senden önce de şehir halkı içinden seçip kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber göndermedik. İnkârcılar yeryüzünde dolaşp da kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmediler mi? Günahtan sakınanlar için âhiret yurdu elbette daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?”*¹⁷⁰, *“Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalancı sayıldıklarını anladıkları sırada onlara yardımımız*

¹⁶⁹ el-Ankebût, 29/41.

¹⁷⁰ Yûsuf, 12/109.

gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. Fakat suça gömülmüş olanlardan azabımız geri çevrilmez.”¹⁷¹

Allah Teâlâ bu iki ayetten ilkinde, peygamberi ve Allah’ın mesajını inkâr edenlerin hazin sonunun ne olduğunu Hz. Muhammed’e (s.a.v) bildirmektedir.¹⁷² Ayrıca bu ayetten, ahiret yurduna dikkat çekilerek dünyada ki hezimetin ceza olarak onlara yetmeyeceğini, dünyada hezimete uğratılmasa da Allah’ı inkâr eden her insan ve toplumun sonsuz ahiret yurdunda bir ceza ile cezalandırılacağını da anlamak gerekir.

b. *“Haktan sapmış olanlardan başka kim rabbimin rahmetinden ümit keser!” dedi.*¹⁷³

İnkâr ifade eden bu soru, ilim ve doğruluktan sapanlardan, Allah Teâlâ’yı inkâr edip başka tanrıları rab edinenlerden başka hiç kimse Allah’ın rahmetinden ümit kesmez. Bu ayetin siyak-sibakı incelediğinde Hz. İbrahim’in meleklerle konuştuğu ve bu ayetin o konuşmaya ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuşmada Hz. İbrahim’in ümitsizliğe düşmediğini yalnız hayrete düştüğünü söylemek gerekir.¹⁷⁴ Bu rivayetten hareketle Hz. Muhammed’in (s.a.v) de hem bir beşer hem de bir peygamber olduğunu göz önünde bulunduracak olursak; ayette geçen *“Haktan sapmış olanlardan başka kim rabbimin rahmetinden ümit keser.”* ifadesi en direkt olmasa da Hz. Muhammed’i (s.a.v) de muhatap alan bir ifadedir.

c. *“Kuşkusuz, senden önceki peygamberlerle de alay edilmişti; ama sonunda o alay konusu ettikleri şey onlarla alay edenlerin tepelerine biniverdi ”.*¹⁷⁵

Allah Teâlâ bu ayetle Hz. Muhammed’i (s.a.v), hem geçmiş ümmetlerin peygamberlerini yalanlamış olmalarından, hem de kendi muhatapı olan Mekkeli Müşrikler için de elem verici bir son hazırlandığından haberdar ediliyor. Buna mukabil Hz. Muhammed’den (s.a.v) sabretmesi ve ümidini yitirmemesi isteniyor.¹⁷⁶

d. *“Resûlüm! Eğer seni yalancılıkla itham ettilerse (yadırgama); gerçekten, senden önce apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getiren nice peygamberler de yalancılıkla itham edildi.*”¹⁷⁷

Bahsi geçen ayette işaret edilen kitaplar Tevrat ve İncil, peygamberler ise Hz. Musa ve Hz. İsa’dır. Teselli niteliğinde ki bu ayet, Hz. Muhammed’in (s.a.v) yılmadan tebliğ vazifesine devam etmesini sağlamaktadır. İnkâra sebep olan olgunun kendisi ya da mesajın

¹⁷¹ Yûsuf, 12/110.

¹⁷² Taberî, *Câmiu’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*, 13/380-383.

¹⁷³ el-Hicr, 15/56.

¹⁷⁴ El-Beydavi, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrarü’t-Te’vîl*, 3/213.

¹⁷⁵ el-Enbiyâ, 21/41.

¹⁷⁶ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîru’l-Mukâtil b. Süleyman* (Beyrut: Müessesetü’t-Tarihî’l-Arabiyyi, 2002), 3/88.

¹⁷⁷ Âl’i İmrân, 3/184.

eksikliğinin değil, farklı çağlarda yaşayan aynı bozuk zihniyetlerin olduğunu açıklayan bir ayettir.¹⁷⁸

2.3.2.3.2. Hz. Muhammed'e Özgüvenli Olmanın Tavsiye Edilmesi

Günümüz dünyasında “özgüven” kavramı oldukça önemli bir yeri işgal etmektedir. Çünkü her başarı bireyin özgüvenine bağlıdır. Bu çıkarım son asırlarda tespit edilmiş olsa da insan, günümüzde de yeryüzüne ilk ayak bastığında da aynı insandır. Dolayısıyla adı çağlar boyunca değişmiş olsa da özgüven, her çağda her insanın içinde taşıması gereken önemli bir öz değerdir.

Özellikle tüm dünyayı temelinden değiştirecek mükemmel bir dine mübelliğ olan Hz. Muhammed'in (s.a.v) mutlak başarı için özgüvenli olması şarttır. Fakat buna mukabil onun özgüvenini sarsacak ve hatta yok edecek birçok düşmanı vardır. Aslında bu düşmanlık Hz. Peygamber'in (s.a.v) şahsiyetine değil onun nübüvvetine yani Allah'a karşı bir saldırdır. Bu sebeple Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e (s.a.v) geçmiş diğer peygamberlerin tebliğ mücadelesinde ne sıkıntılar çektiğini ve yapılan saldırılara karşı bizzat kendisinin karşılık vereceğini ifade etmiştir:

a. *“Andolsun ki, senden önceki peygamberlerle de alay edildi. Ben de o kâfirlere bir süre için meydan verdim. Sonra da tuttum onları cezalandırdım. O vakit azabım nasıl imiş (gördüler).”*¹⁷⁹

Allah Teâlâ yukarıdaki ayette de belirtildiği üzere topluluklara önce bir davetçi, uyarıcı ve elçi gönderir. Bu davetin neticesinde onların tutumları hayır ise hayırla, şer ise şerle onlara karşılığını verir.¹⁸⁰ Elbette Hz. Peygamber (s.a.v) davet ettiği topluluğun hayırlı bir karşılık almasını arzu ediyordu. Fakat inkâr edenlerin akıbeti sünnetullahtan tahmin edilebilecek bir akıbeti. Burada Hz. Muhammed'e (s.a.v) özgüven sağlayan mesaj Müşriklerin cezalandırılacağını bilmesi değil, geçmiş peygamberlerin de kendisiyle aynı sıkıntıları paylaştığını bilmesidir.

b. *“(Musa) şöyle seslendi: "Ya Rab! Doğrusu ben korkarım ki beni yalancı sayarlar.", "Ve göğsüm daralır, dilim dönmez, onun için Harun'a da elçilik ver.", "Hem onların bana isnat ettikleri bir suç var. Ondan dolayı korkarım ki, hemen beni öldürürler.”,*

¹⁷⁸ İsmâil Hakkı Bursevi, *Rûhu'l-Beyân* (Dersaadet, 1912), 2/136-138.

¹⁷⁹ er-Ra'd, 13/32.

¹⁸⁰ Muhyiddin Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî El-Hatimî, *İşaratu'l-Kur'an-ı Kerim Min Kelimati'sh-Şeyhu'l-Ekber*, ts., 2/423.

(Allah): "Hayır hayır" buyurdu, "haydi ikiniz ayetlerimizle (mucizelerimizle) gidin. Şüphesiz ki, biz sizinle beraberiz. (Onları) işitiyoruz."¹⁸¹

Tebliğ vazifesini yapmak üzere Hz. Musa'nın kavmine gönderilmesi ve Hz. Musa'nın bu konuda tereddüt etmesinin iki sebebi vardır. Birisi Hz. Musa'nın kavminin vahyi ve kendisini yalanlamasından korkması, diğeri ise tebliğ vazifesini yerine getirip getiremeyeceğinden korkmasıdır.¹⁸² Bu iki korkuyu Hz. Muhammed'de (s.a.v) bizzat yaşadığı için Allah Teâlâ Hz. Musa'nın düşüncelerini ve yaşadıklarını anlatarak korkmasının gayet normal olduğunu bildirmektedir.

Allah Teâlâ her topluma onları uyarması ve doğru yola çağırması için birçok peygamber göndermiştir. Bu toplumlardan bazıları peygamberlerinin çağrısına kulak asmayıp onu ve getirdiği ilahi mesajı inkâr ettikleri için helake uğramışlardır. Bir toplumun helake uğraması, yani yok olması demek sıradan bir olay değildir. Bu sebeple tüm dünya kendinden önce helake uğrayan ve yok olan toplumlarla ilgili muhakkak bilgi sahibi olmalıdır. Buna rağmen her yeni bir peygamber geldiğinde eski inkârcılık psikolojisi hortlamış ve insanlar peygamberlerine karşı meydan okumuşlardır. Son peygamber Hz. Muhammed'de (s.a.v) onların bu içi boş meydan okumalarından payını almıştır. Fakat onun, canından ya da malından bir zarara uğrayacağı korkusu ile değil, tebliği hakkıyla yerine getiremeyeceği korkusuyla özgüveni zedelenmiştir. Bu sebeple ifade ettiğimiz ayetlerde de görüldüğü üzere, Allah Teâlâ peygamberlerine karşı çıkan kavimlerin sonunu ve kendisinin her zaman peygamberlerini koruyup kolladığını bildirerek Hz. Peygamber'in özgüvenli olmasını tavsiye etmektedir.

2.3.2.4. Peygamberliğin Konumunu bildirme ve Misyonunu Tanımlama

Hz. Muhammed'in (s.a.v) risaletten önce Hanîf olduğuna değinilmişti. Hz. Muhammed (s.a.v) elbette peygamberlik vazifesinin ne anlama geldiğini biliyordu. Ancak hayatında bir peygamberle tanışmışlığı yokken kendini bu mühim vazifenin içerisinde buldu. Hz. Muhammed (s.a.v) artık Allah Teâlâ'nın ve tüm insanlığın karşısında önemli bir konuma getirilmişti. Bu misyonun ne olduğunu, gerekliliklerinin neler olduğunu ve neticelerinin neler olacağını bilmesi vazifesini yerine getirebilmesi için çok önemliydi. Bu sebeple Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in (s.a.v) konumunu, sorumluluklarını ve bu vazifinin sağlayacağı kazancı Kur'an'da şu ifadelerle açıklamıştır:

¹⁸¹ eş-Şu'ârâ, 26/12-15.

¹⁸² Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî El-Maverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn* (Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, ts.), 4/166.

a. *Eğer seninle tartışmaya girerlerse, de ki: “Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah’a teslim ettim.” Ehl-i kitaba ve ümmîlere, “Siz de Allah’a teslim oldunuz mu?” de! Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse, sana düşen yalnızca bildirimde bulunmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir.*¹⁸³

Yukarıda zikredilen ayette “tartışmaya girenlerden” kastedilen Yahudiler ve Hristiyanlardır. Hz. Peygamber’in (s.a.v) “kendimi teslim ettim” ifadesi ile biten ayette ise, Hz. Muhammed’in (s.a.v) ve Mü’minlerin vahye halis bir imanla inandıklarını bildirmektedir. Burada bir noktaya dikkat çekmek isabetli olacaktır; Hz. Muhammed’in (s.a.v) ve ona tabi olan muhacir ve ensarın imanı amel ve samimiyetle sabit bir imandır. Kelam amelden evvel gelir fakat kelamın devamında amel yoksa o imanın da bir ehemmiyeti yok demektir. Ayrıca bu ayette kitap sahibi olan Yahudiler ile ümmî olan Araplar aynı kefedede tutulmuş ve “üstünlük fikri” reddedilmiştir.

Tüm bu hakikatlerin zikredilmesinin ardında Hz. Muhammed’in (s.a.v) “hadi” olduğuna dikkat çekilerek ona tabi olmanın önemi ve Hz. Muhammed’in (s.a.v) bu toplum içerisindeki konumu bildirilmiştir.¹⁸⁴

b. *Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O’nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.*¹⁸⁵

Müfessirlerimize göre, bu ayette Hz. Muhammed’e (s.a.v) bir emir ve hitap söz konusu olmasına rağmen surenin genelinde Yahudi ve Hristiyanların kıssalarından, Allah Teâlâ’ya karşı işledikleri kusurlardan, dinlerini kendi çıkarları uğruna değiştirmelerinden, peygamberlerine karşı yaptıkları kötülüklerden, dinde ve şeriatta yaptıkları tahribatlardan bahsetmektedir. Bu ayetler esasen Yahudi ve Hristiyanların bu davranışlarına karşı Hz. Muhammed’in (s.a.v) gücünü artırmak ve kalbine ferahlık yerleştirmek amacı gütmektedir. Buna ilaveten Hz. Muhammed’e (s.a.v) hitaben, “Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O’nun mesajını iletmemiş olursun.” ayet-i kerimesi ile ilgili bazı rivayetler vardır. İbni Abbas’tan rivayet edildiğine göre burada kast edilen Hz. Muhammed’in (s.a.v) vahyi gizlemesidir. Mücahit’ten gelen rivayete göre, “Rabbinden sana indirileni tebliğ et!” ayetinin inmesi ile Hz. Muhammed (s.a.v) bunu tek başına başaramayacağını, insanların bir araya gelip ona saldıracaklarını düşünmüştür. Bunun üzerine ayetin devamı nazil olmuştur. Bir başka rivayette İbn Cüreye’den nakledildiğine göre, bu ayet Hz. Muhammed’in (s.a.v)

¹⁸³ Â’li İmrân, 3/ 20.

¹⁸⁴ Mahmûd b. Ebü’l-Hasan Nisâbü’rî, *El-Vasıt fî Tefsiri’l-Kur’ani’l-Mecîd* (Beyrut: Daru’l Kütübü’l İlmiyye, 1994), 1/422-423.

¹⁸⁵ el-Mâide, 5/67.

Kureyşliler tarafından korkutulan ashabının emniyette olduğuna dair kalbinin mutmain kılınmasına işaret eder.¹⁸⁶

Ayrıca El-Hasan'ın rivayetine göre, tebliğ vazifesi birçok insanın kendisini yalanlayacağı sebebiyle Hz. Muhammed'e (s.a.v) ağır geldi. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu ayeti indirdi. Buna ilaveten bu ayetin Yahudiler ile ilgili indiği rivayeti de mevcuttur. Rivayete göre Hz. Muhammed (s.a.v) Yahudileri İslam'a davet etti, onlar da alay ederek "Yoksa sen de Hristiyanların İsa'ya yaptıkları gibi, senin için ağlayıp sızlanmamızı mı istiyorsun?" dediler. Hz. Muhammed (s.a.v) onların bu söylemi karşısında cevap veremeyince "Rabbinden sana indirileni tebliğ et" emriyle başlayan ayet nazil oldu.¹⁸⁷

Yukarıda incelemiş olduğumuz rivayetlerden en isabetli olanı bu ayetlerin Hz. Muhammed'in (s.a.v) tebliğ vazifesine karşı iştihakını artırmaya yönelik olduğundan bahseden rivayetlerdir. Zira Hz. Muhammed (s.a.v) Yahudi ve Hristiyanların davranışlarına zaman zaman üzülmüştür. Fakat hiçbir zaman ayetleri gizlemek gibi bir düşünceye kapılmamıştır.

c. *"Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin ve tedbirli olun. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki elçimizin görevi açık biçimde tebliğ etmekten ibarettir."*¹⁸⁸

Yukarıdaki ayette Allah Teâlâ Hz. Muhammed'in (s.a.v) de tıpkı kendisi gibi itaat edilmesi gereken bir konumda olduğuna vurgu yaparak, her kim olursa olsun Hz. Muhammed'in (s.a.v) tebliğ vazifesinden sonra itaate karşı gelenlere hiç bir fayda sağlayamayacağı açıkça ifade edilmiştir.

d. *"Rabbimin bildirdiği haberleri size tebliğ etmedeyim ve ben size emniyet edilecek bir öğütçüyüm."*¹⁸⁹

Bir önceki ayetlerde söylediği sözlerde hiçbir çirkinlik bulunmadığı ve bu sebeple de akılsızlardan olmadığına dikkat çekilen Hz. Muhammed'in (s.a.v) bu ayetle birlikte vazifesinin kapsamı açıklanmıştır. Allah Teâlâ ayette "nübüvvet" ifadesi yerine cemi olan "risâlat" ifadesini kullanmasının özel bir nedeni vardır. Bu özel sebep ise "risâlat" kavramının "nübüvvet" kavramından daha geniş olmasıdır. Risâlat kavramı, emir, nehiy, terğib, terhib, va'd, vai'd ve tebliğ vazifesine işaret eden bütün kavramları içine alan kapsamlı bir kavramdır. Ayrıca ayetin devamında Hz. Muhammed'in (s.a.v) Mekke halkı tarafından

¹⁸⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, 8/567-570.

¹⁸⁷ el-Begavî, *Tefsîru'l-Begâvi Me'âlimü't-tenzîl*, 3/78-79.

¹⁸⁸ el-Mâide, 5/92.

¹⁸⁹ el-A'râf, 7/68; el-Ahkâf, 46/9.

“emin” olarak tanınmasına dikkat çekilerek, ona yalan atfetmenin mantıksız bir davranış olduğu ispatlanıyor.¹⁹⁰

Yukarıda zikredilen ayetler, Hz. Peygamber’e (s.a.v) ve onun getirdiği mesaja itaat etmenin önemini ve İslam dinindeki yerini açıkça ifade etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v) Allah Teâlâ’nın ona emrettiklerini insanlara ulaştırması hususunda din koyucunun elçisi konumundadır. Bu sebeple Allah Teâlâ’ya karşı sorumludur. Vahyin ilk muhatabı olmak ve insanlara rol model olmak hususunda ise tüm insanlığa karşı sorumludur. Her iki durumda da Hz. Peygamber’e (s.a.v) yaptırım uygulayacak olan Allah Teâlâ’dır. Ancak sorumluluğun neticesinden etkilenecek olan özelde Hz. Peygamber (s.a.v) genelde ise tüm insanlıktır. Bu sebeple Hz. Muhammed’in (s.a.v) tebliğ vazifesinde nasıl bir yol izlemesi ve insanların Hz. Muhammed’e (s.a.v) karşı nasıl davranması gerektiği Kur’an’da sık sık vurgulanmıştır.

2.3.2.4.1. Hz. Muhammed’in Söz ve Davranışlarına Yönelik Emirler

İnsan düşünen ve iletişim kurabilen bir varlıktır. Fakat iletişim kurmak insan için bir tercih değil mecburiyettir. Çünkü insan diğer insanlarla ve hatta yaratıcıyla iletişim kurmadan hayatını devam ettiremez. İletişimin en önemli ögesi dildir. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ her kavme kendi dilinden konuşan peygamberler göndermiştir.¹⁹¹ Kur’an’ın eşsiz¹⁹² ve şamil¹⁹³ üslubu Allah Teâlâ’nın dile verdiği önemin göstergesidir. Kur’an bütünüyle bir mucizedir.¹⁹⁴ Kur’an’ın ilk muhatabı Hz. Muhammed (s.a.v), ilahi mesajı insanlara ulaştıracak ilk kişidir. Üslubu Kur’an’a paralel ve insanlara etki edebilecek bir üslup olmalıdır. Bu sebeptendir ki; Allah Teâlâ ona ayetleri nasıl ezberlemesi¹⁹⁵, anlaması, yaşaması¹⁹⁶ ve anlatması gerektiğini öğretmiştir. Bu konuyla ilgili ayetler şunlardır:

a. *“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir.”*¹⁹⁷

Müfessirlerimizin bazılarına göre, zikrettiğimiz ayette hikmet ve güzel öğütten kast edilen Kur’an’dır. Bazılarına göre ise, güzel öğüt işitilen vahiy, hikmet ise ilham edinilen vahiydir. Bu ilham edilen vahiy ise sünnet demektir. Bunun yanı sıra hikmetin, ister kitaptan

¹⁹⁰ Et-Tabersî, *Mecmuû'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, 4/213-215.

¹⁹¹ el-Bakara, 2/151; Yûsuf, 12/2; İbrâhîm, 14/4.

¹⁹² el- Bakara, 2/23.

¹⁹³ Âl-i İmrân, 3/3.

¹⁹⁴ Âl-i İmrân, 3/58.

¹⁹⁵ el-Kıyâmet, 75/16.

¹⁹⁶ el-Ahzâb, 33/1

¹⁹⁷ en-Nahl, 16/125.

alınmış olsun, ister ilham yoluyla edinilmiş olsun delil ve burhan olduğunun söylenmesi de rivayetler arasındadır.

Söz konusu ayetin geçtiği Nahl suresinin 66. ve 69. ayetlerinde Allah Teâlâ insanlara vermiş olduğu nimetlerden bahsederek ibret alınması gerektiğini bildiriyor. Müfessirlerimize göre, bu ve bunun gibi ibret verici örnekler hikmetin ta kendisidir.

“Onlarla en güzel yöntemle tartış” emriyle devam eden bu ayeti, herhangi bir gruba işaret etmediği için mutlak bir emir olarak almak isabetli olacaktır. Öyle ise herhangi bir konuda tartışılıyor ise muhatap kim olursa olsun hikmetle, güzel öğüt ve en güzel bir biçimde tartışılması gerekir. Müfessirlerimizden bazılarının göre burada tartışılan gruptan kast edilen müşriklerdir. Tartışmanın amacı onları küfürden men etmek, Kur’an’da ifade edilen mantıki delillerle tartışarak her şeyi yaratanın Allah olduğuna, O’ndan başka mabud olmadığını, mülkün sahibi olup rızık verenin Allah olduğuna ikna etmektir.¹⁹⁸

b. “O, arzusuna göre de konuşmaz.”¹⁹⁹

Bu ayet, Hz. Muhammed’in (s.a.v) kendi arzu ve istekleri doğrultusunda konuşmayan yalnız Allah’ın kendisine vahyettiğini insanlara ulaştıran bir elçi olduğunu vurgulayan ayettir. Allah Teâlâ Hz. Muhammed’e (s.a.v) kendi içtihiadı doğrultusunda hareket etme hakkı tanımıştır fakat din üzerine konuşulan hiçbir konuda Hz. Muhammed (s.a.v) kendi hevasına göre konuşmamaktadır. Allah Teâlâ burada Müşriklerin iftiralarına cevap verirken Hz. Muhammed’e (s.a.v) de içtihiadının kaynağını ve içtihiadın sınırlarını öğretmiş oluyor.²⁰⁰

c. “İşte bunun için sen çağrına devam et ve emrolunduğun gibi doğru çizgini sürdür. Onların arzularına uyma ve şöyle de: “Ben Allah’ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim ve bana aranızda âdil davranmam emredildi. Allah bizim de rabbimiz, sizin de rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız size. Sizinle bizim aramızda mesele yok. Allah hepimizi bir araya getirecektir. Dönüş ancak O’nadır.”²⁰¹

Allah Teâlâ bu ayette Hz. Peygamber’e (s.a.v) kendisinden önce indirilmiş olan kitaplara iman etmesini ve adaletle hükmetmesini emretmektedir. Önceki ayetlere bakıldığında Hz. Muhammed’in (s.a.v) bu hitabının Ehli Kitaba yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Ayette dikkat edilmesi gereken “onların arzularına uyma” emridir. Bu ayet bağlamında Hz. Peygamber’in (s.a.v) onlara uyduğunu düşünmek doğru değildir. Bu ayette Allah Teâlâ Hz. Muhammed’i (s.a.v) önceden uyarmakta ve doğru bir istikamette gitmesini vurgulamaktadır.

¹⁹⁸ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî Es-Semerkindî, *Tevilatü'l-Kur'an* (Beyrut: Müessesetü'r-Risaleti Aşîrûn, 2004), 3/130-131.

¹⁹⁹ en-Necm, 53/3-4.

²⁰⁰ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, 3/389.

²⁰¹ eş-Şûrâ, 42/15.

d. *“Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir varış yeridir!”*²⁰²

Ayet-i kerime Hz. Muhammed’in (s.a.v) Kâfirlere ve Münafıklara karşı nasıl davranması gerektiğini öğreten açık bir ifadedir. Beyhaki’nin (öl. 458/1066) Süneninde İbn Abbas’tan rivayet ettiğine göre, Allah Teâlâ Hz. Muhammed’e Kâfirlere karşı kılıçla, münafıklara karşı dil ile bunların dışındaki kimseler ise kibarca cihad etmesini emretmektedir. İbni Mesud’dan gelen rivayete göre ise bu cihad ya dil ile ya el ile ya da kalp ile olmalıdır.²⁰³

e. *“Yaptığın iyiliği daha çoğunu istemek için yapma.”*²⁰⁴

Allah Teâlâ bu ayette Hz. Muhammed’e (s.a.v) cömert olmayı ve cömertliğin nasıl olması gerektiğini öğütlemiştir. Ayete göre cömert kimse verdiği çokta olsa az gören, verdiğinin karşılığında Allah’ın rızasından başka hiçbir şey beklemeyen ve yaptığı iyiliği başa kakmayan kimsedir. Hz. Muhammed’e (s.a.v) bu hitabın yapılmasının temel sebebi ondan en faziletli davranışın bekleniyor olmasıdır.²⁰⁵

Allah Teâlâ’nın Hz. Muhammed’in (s.a.v) söz ve davranışlarının kendisinden bağımsız olmadığını bildirmesi, bir kez daha ona Kur’an temelli bir yaşam biçimi oluşturmak istediğini vurgulamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v) tüm Mekke halkının en güzel hasletler ile nitelendirdiği bir şahsiyettir. Ancak İslam’ın getirdiği derin ve ilahi mesajların anlaşılması daha hikmetli bir üslubu, etkileyici bir tekniği ve yöntemi gerekli kılıyordu. Bu sebeple Allah Teâlâ Kur’an’da Hz. Peygamber’e (s.a.v) bahsi geçen ayetlerde de olduğu gibi sözlerinin ana kaynağını, içeriğini, ölçüsünü ve tebliğ konusunda herkesin dinleme hakkına sahip olduğunu fakat her dinleyiciye eşit muamele yapılmaması gerektiğini öğretmektedir.

2.3.2.4.2. Dünya’daki İmtihanın Ahiretteki Sonuçları

Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e (s.a.v) kadar nice peygamberler gelip geçmiştir. Peygamberleri tanımak ve onları anlamak bir iman meselesidir. Çünkü onlar ilk peygamberden son peygambere kadar tevhit inancını yaymak için nice imtihanlara tabi tutulmuş, itikadın “peygamberlere iman” makamını temsil eden kimseler olarak tanınmışlardır. Bu özelliklerin yanı sıra peygamberleri özel kılan biri Hz. Muhammed’e (s.a.v) açılan diğeri tüm Müslümanlara açılan iki pencere vardır.

²⁰² et-Tevbe, 9/73-123; et-Tahrîm, 66/9.

²⁰³ Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Es-Suyûti, *Ed Dürrül Mensur fit Tefsir bil Mesur* (Kahire, 2003), 7/422-423.

²⁰⁴ el-Müddessîr, 74/6.

²⁰⁵ Es-Sabûnî, *Safvetü ’t-Tefâsîr*, 7/260-261.

Hız. Peygamber (s.a.v) de diğler tüm peygamberler gibi bir beşerdir. Üzerine peygamberlik gibi ağır bir vazife yüklenmiş ve cahiliye devrini yaşayan sapkın bir topluma “hadi” olması emredilmiştir. Zaman zaman yalnız Allah Teâlâ’nın izni dâhilinde kendisinden çeşitli mucizeler sadır olmuşsa da kavmi bir türlü ona inanmamış ve düşmanlık etmiştir. İşte diğler peygamberlerin Hız. Muhammed’in (s.a.v) hayatına açılan penceresi onlarında tüm bu imtihanlara tabi tutulmuş olmalarıdır. Hız. Muhammed’den (s.a.v) önce gelmiş geçmiş ve Kur’an’da zikredilen tüm peygamberler bu ve benzeri imtihanlarla sınanmışlardır. Ancak neticenin sonsuz ahiret yurdu olduğu bilincine sahip olan peygamberlerin, Allah’ı inkâr edenlere karşı yıkılmaz bir dirençleri mevcuttur.

Peygamberlerin bir beşer ve inanan olmaları, sırf inançları uğruna zulme uğramalarına karşı sabretmeleri de özellikle zulme uğrayan Müslümanlara ve tüm inananlara açılan diğler bir penceredir. Bu iki pencere, Hız. Muhammed’in (s.a.v) ve Müslümanların psikolojisini olumlu yönde etkilemektedir. Bu sebeple Allah Teâlâ dünyadaki tüm sıkıntıların fani olduğunu, geçmiş peygamber ve ümmetlerin de imtihana tabi tutulduğunu Kur’an vurgulamaktadır:

a. *“Kuşkusuz bu anlatılanlarda ibretler vardır; muhakkak ki biz bunlarla insanları sınarız.”*²⁰⁶

b. *“Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşıda pazarda dolaşırlardı. Biz kiminizi kiminiz için imtihan vesilesi yaptık ki bakalım sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi görüp gözetlemektedir.”*²⁰⁷

Yukarıda yer verdiğimiz ilk ayette, Hız. Nuh’un tevhit mücadelesinden, Peygamber olarak onun ve halkının imtihan edilmesinden bahsedilmektedir. Tıpkı Hız. Peygamber’in (s.a.v) ve ona inananların imtihan edildiği gibi.

Allah Teâlâ diğler ayette ise Hız. Peygamber’e (s.a.v) daha önce gelen peygamberlerin de kendisinden farklı olmadığını hem insan, hem peygamber olarak çeşitli imtihanlarla sırandıklarını açıklamıştır. Bu metot Hız. Peygamber’in (s.a.v) imtihanlara katlanmasında ve daha büyük imtihanların olabileceği fikrine alışmasında oldukça önemli bir yer tutar.

c. *“Ey müminler! Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokunmuş ve*

²⁰⁶ el-Mü’minûn, 23/30.

²⁰⁷ el-Furkân, 25/20.

öyle sarsılmışlardı ki, nihayet Peygamber ve beraberindeki müminler: Allah'ın yardımı ne zaman! dediler. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır. “²⁰⁸

Bu ayet ashabın Hendek Savaşı sırasında maddi manevi sıkıntıda oldukları bir sürede nazil oldu. Önceki peygamberler ve ümmetler de tıpkı Hz. Muhammed (s.a.v) ve ashabı gibi çetin sıkıntılardan geçmişlerdi. Allah Teâlâ onların bu durumunu önceki ümmetlerin yaşamış olduğu sıkıntılara atfederek tüm bunların bir imtihan olduğunu ve sabredenlerin mükâfatlandırılacağını bildirmektedir. Ayrıca Maturidi bu ayetle ilgili, Münafıkların Mü'minler'e “niçin kendinizi öldürüyor ve mallarınızı helak ediyorsunuz?” diye sorduğunu ve onların bu ayet bağlamında “Bizden biri ölürse cennete girer.” diyerek cevap verdiklerini rivayet etmektedir.²⁰⁹ Bu ayet peygamberlerin ve ümmetlerin karşılığını Allah Teâlâ'dan umarak imtihana sabretmeleri gerektiğini, bunun meyvesini hem dünya da hem ahirette alacaklarını bildirmektedir.

2.3.2.5. Hz. Muhammed'in Eğitiminde Kıssa Metodu

Kur'an'ı Kerim'im önemli bir kısmı kıssalardan oluşmaktadır. Bu Kur'an'ın soyut kavramları somutlaştırma metodunun bir yansımasıdır. Allah Teâlâ vermek istediği mesajları fiziksel betimlemelerin ayrıntılarına girmeksizin kişiler ve toplumların yaşadığı hadiseleri anlatarak vermektedir. Buna ilave olarak Hz. Peygamber'i (s.a.v), inanan inanmayan herkesi kıssalara dâhil ederek muhatapların ibret²¹⁰ almasını ve kıssalara tarihsel olarak bakmamalarını sağlamaktadır.²¹¹

Kıssaların Hz. Muhammed'e (s.a.v) ve inananlara diğer bir katkısı ise İslam dini için verdikleri mücadeleye dair morallerinin, motivasyonlarının diri ve yüksek olmasını sağlamasıdır. Kur'an'daki kıssaların ilk dinleyicisi Hz. Muhammed (s.a.v) olduğundan, bu kıssalardan ilk ders çıkaracak olan ve hayatına aktaracak olan bizzat Hz. Peygamberdir.²¹² Bu sebeple Allah Teâlâ'nın kıssalarla eğitim metodunu nasıl meydana getirdiğini ayetler ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatına yansıyan yönleri ile açıklamak gerekir. Bu ayetler şunlardır:

a. Senden önce de elçiler gönderdik; onlardan sana hayat hikâyelerini anlattıklarımız var, anlatmadıklarımız var. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir elçi âyet getiremez. Allah'ın

²⁰⁸ el-Bakara, 2/214.

²⁰⁹ Es-Semerkandi, *Tevilatü'l-Kur'an*, 3/159; Et-Tabersî, *Mecmuû'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, 2/56-57.

²¹⁰ Yûsuf, 12/111; Âl-i İmrân, 3/62.

²¹¹ İbrahim Yıldız, “Kur'ân Kıssalarında Muhatabı Anlatıma Dâhil Etme: Amacı, Zamanı ve Metotları”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 2/Number: 75 (01 Ocak 2019), 459-465.

²¹² el-Bakara, 2/285; Hûd, 11/112; el-Ahzâb, 33/1-2.

*buyruğu geldiğinde artık hak yerini bulmuştur ve ilâhî hakikatleri yok etmeye kalkışanlar hüsrana uğramışlardır.*²¹³

*b. Biz kıssalarını sana anlatmış olduğumuz peygamberler ve sana kıssalarını anlatmış olmadığımız peygamberler gönderdik. Allah Musa ile de doğrudan konuştu.*²¹⁴

*c. İşte memleketler! Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Andolsun, peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişti. Fakat onlar daha önce yalanladıklarına inanacak değillerdi. Allah, kâfirlerin kalplerini işte böyle mühürler.*²¹⁵

*d. Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini kuvvetlendireceğimiz bilgilerin her birini sana anlatıyoruz. Bunlarda sana gerçeğin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı ulaşıyor.*²¹⁶

*e. Biz bu Kur'an'ı sana vahyetmekle (başka konular yanında) en güzel kıssayı da anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen daha önce bunları bilmiyordun.*²¹⁷

*f. İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Kuşkusuz sana katımızdan bir zikir (Kur'an) verdik.*²¹⁸

Hiz. Muhammed (s.a.v), Mekke halkını İslam'a davet etmeye başladığı ilk andan itibaren çeşitli baskılara maruz kaldı. Ekonomik, psikolojik, fiziksel işkenceler ve boykot uygulamaları gibi birçok eziyetle tebliğ vazifesinden alıkonmak istendi. Müminler her zaman Hiz. Muhammed'in (s.a.v) yanında idi. Fakat İslam karşıtlarının hem kendisine hem inananlara yaptıkları muamelelere oldukça üzölmekte ve canı sıkılmaktaydı.²¹⁹ Hatta bazen müşriklerin tevhide inkâr etmeleri Hiz. Muhammed'i (s.a.v) o kadar üzmüştü ki Allah Teâlâ onu uyarmıştı.

220

Kıssalar ile ilgili zikredilen ayetlerde kıssaların amacı ve konusu açıkça ifade edilmekte ve bu kıssalar ortak bir eksen etrafında hareket etmektedirler. Bu bağlamda, geçmiş ümmetlerde, kendi peygamberlerine tahammülü ağır, fiziki ve ruhi birçok işkence yapmışlardır. Onların bu tutumları karşısında peygamberler ise sabırlı ve sebatkar bir tavır sergilemişlerdir. Peygamberlerine maddi manevi sıkıntı veren bu toplumların bazıları helak

²¹³ Mü'min 40/78

²¹⁴ en-Nisâ, 4/164.

²¹⁵ el-A'râf, 7/101.

²¹⁶ Hûd, 11/120.

²¹⁷ Yûsuf, 12/3.

²¹⁸ Tâhâ, 20/99.

²¹⁹ el-Hicr, 15/97; el-En'âm, 6/33.

²²⁰ el-Kehf, 18/6; Fâtır, 35/8.

olmuş, bazıları ise inananlara karşı mağlup edilmiştir.²²¹ Tüm bu düzeni sağlayan Allah Teâlâ, Hz. Muhammed'e (s.a.v) kıssaları anlatmakla psikolojik bir destek sağlamıştır.

Kur'an'da anlatılan kıssalar inananların ve inanmayanların kendi sonlarının nasıl olacağını bilmeleri konusunda da bir öngörü aracıdır. İnsanların kıssalarda anlatılan olaylara benzer durumlarla karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiğine dair bir yol haritası sunmaktadır. Peygamberlere iman etmenin tafsilatını belirleyen kıssalar, iman edilen peygamberlerin daha iyi tanınmasını sağlamaktadır. Bu kişinin imanının kuvvetlenmesini ve peygamberce yaşamakla hayatının düzenlenmesini sağlayan önemli bir eğitim metodudur. Nasıl ki eğitim bilimlerin de verilmek istenen herhangi bir mesaj örnek olaylar üzerinden anlatılıyor ve dinleyicilerin empati kurmaları istenerek verilmek istenen mesaj öğretiliyor ise kıssalar da ilahi bir takım mesajları genel ifadelerle anlatıp insanı akıl ve empati yoluyla amaca ulaştırmaktadır.

2.3.2.6. Hz. Muhammed'in Eğitiminde Uyarı Metodu

Hz. Muhammed'in (s.a.v) mesajı "edille-i şer'iye'nin" ilk iki ve en temel bölümlerini oluşturur. Bunların ilki Kur'an ikincisi ise sünnettir. İlahi kaynaklı son kitap olan Kur'an-ı Kerim kendisine indirildiği için genel itibari ile muhtevası Hz. Muhammed (s.a.v) ile kavmi hakkındadır. Mekke halkı inkârlarında inatçı bir topluluktu. Allah Teâlâ evvela onları akıl etmeleri konusunda, ardından peygambere ve tüm yaratılanlara karşı davranışları hususunda da uyarmaktadır. Uyarıyı yapan, tehlikeyi ve bu tehlikelerin neticelerini en iyi bilendir. Bu sebeple insan Kur'an'daki uyarılara kulak vermeli ve rotasını bu uyarılara göre belirlemelidir. Uyarı metodunu insanların hayatına aktarabilmeleri için en doğru yol, Allah Teâlâ'nın kimleri hangi sebeplerle uyardığını bilmelerinden geçer. Çünkü Kur'an bazen bir şahsı veya bir toplumu muhatap alıyor olsa da vermek istediği mesaj herkesi içine alır.

Kur'an'da şahısların ve toplumların yanı sıra zaman zaman peygamberlerin uyarıldığı da bildirilmektedir. Özellikle Kur'an'ın ilk muhatabı Hz. Muhammed (s.a.v) olduğundandır ki; Kur'an'da diğer peygamberlere nazaran en çok Hz. Muhammed'in (s.a.v) uyarıldığı ayetler söz konusudur. Fakat bu Hz. Muhammed'in (s.a.v) daha çok hata yapmış bir peygamber olduğunu değil, uyarıldığı hususların bizlere daha çok bildirildiği bir peygamber olduğunu gösterir.²²² Bu olağandır. Hatta bu durum, hem Kur'an'ın Hz. Muhammed'e (s.a.v) indirildiğini destekleyen hem de onu kendisinin uydurmuş olmadığını ispat eden bir başka delildir. Çünkü hiçbir beşer kendi yazdığı kitabında kendisini eleştirmez. Hz. Muhammed

²²¹ İbn Kesir, *Tefsiru'l Kurani'l-Azim*, 9/365-366. Muhammed Mahmüd Hiciîzi, *et-Tefsiru'l-Vazih* (Beyrut: Daru'l Ciyl, 1991), 1/605.

²²² Yakup Yüksel, *Allah'ın Uyardığı Peygamberler* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 63-65.

(s.a.v) ile ilgili uyarıları ve uyarıldığı konuları tek tek ele almak ayet-olay irtibatının anlaşılmasını daha da kolaylaştıracaktır. Bu sebeple ayetlerin hemen ardından olay açıklaması yapılarak konu anlatılmaya çalışılmıştır. Bu konular, Kur'an'da şöyle ifade edilmiştir:

2.3.2.6.1. Hz. Muhammed'in Müşriklere İman Etmeleri Konusunda Israrı Etmesi ve Derinden Üzülmesi

Peygamberlerin gönderildiği her toplumda eskiye sıkı sıkı bağlanma ve dünyevi menfaatlerle giyindirdikleri dini alışkanlıkları bırakamama gibi bir “inat” metaforu görmek kaçınılmazdır. Çünkü zaten Allah Teâlâ dinden, tevhitten ve doğru yoldan sapan topluluklar için peygamberleri görevlendirmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v) doğup büyüdüğü ve peygamber olarak vazifelendirildiği toplumda diğer toplumlardan farklı değildi. Mekke halkı bireysel ve toplumsal her yeni, dini emire karşı eski yaşam biçimlerini devam ettirme konusunda inat ediyorlardı. Kur'an'da zaman zaman onların hakikati yani Allah Teâlâ'nın tanrı olduğunu bildiklerini bildiren ayetler nazil oluyordu. Hz. Muhammed (s.a.v) ise bu ayetler karşısında kendini sorguluyor ve niçin mesajının tesir etmediğini anlamaya çalışıyordu. Elbette bu bir günaha ya da hata değildir. Fakat İslam dini mutedil bir dindir. Bu hususta Allah Teâlâ Hz. Peygamber'i (s.a.v) yalnız tebliğ etmesi, hidayeti Allah'tan beklemesi ve kendini yıpratmaması konusunda uyarmaktadır.²²³

2.3.2.6.2. Hırsızlar Hakkında Verilmesi Gereken Hüküm

Ayet-i kerime bir hırsızlık vakası üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.v) vermeyi düşündüğü hüküm hakkın da nazil olmuştur. Konun daha iyi anlaşılabilmesi için ayeti zikretmekte fayda vardır: “(Ey Muhammed!) Biz sana Kitab'ı (Kur'an'ı) hak olarak indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana öğrettikleri ile hüküm veresin. Sakın hainlerin savunucusu olma.”²²⁴

Bize intikal eden rivayetlere göre, Ensarlardan Beni Zafer kabilesinden Tü'me bin Übeyrik komşusundan bir zırh çalmış ve bunu bir un çuvalına saklayarak Yahudi tebaadan olan Zeyd bin el-Semin'e ödünç vermek suretiyle zırhı onun evinde saklamıştı. Zırhın sahibi zırhın çalındığını anlayınca zırhını aramaya başladı ve bilmesi muhtemel en yakın kişi Tü'me olduğu için ona da sordu. Tü'me almadığına dair yemin edince çuvaldan dökülen unları takip edip Zeyd bin el-Semin'in evine ulaştılar ve zırhı orada bulunca onun çaldığı kanısına vardılar. Fakat Zeyd zırhı getirip evine koyanın Tü'me olduğunu söylemiş birkaç Yahudi'nin şahitliğiyle de bunu ispat etmişti. Bu hadise Hz. Peygamber'e (s.a.v) intikal edince Tü'me'nin yakınları Hz. Peygamber'e (s.a.v) Yahudilerin Tü'me'ye iftira attığı ve onun hırsızlık

²²³ Âl-i İmrân, 3/128; el-En'âm, 6/35; el-Kehf, 18/6-28; el-Kalem, 68/48.

²²⁴ en-Nisâ, 4/105.

yapmadığı konusunda yemin ettiler. Bu yeminlere inanan Hz. Peygamber (s.a.v) Tü'me'yi haklı görmeye meyledince ayet-i kerime nazil oldu.²²⁵

Konuyla ilgili yaşanan bu hadise ayet-i kerimeyi daha iyi anlamamızı sağlamaktadır. Ayetin bir uyarı ayeti olduğu yaşanan olay bağlamında ele alındığında da açıkça anlaşılıyor.

Ayetin; *“İnsanlar arasında Allah'ın sana gösterdiğine göre hükmedesin diye hakkı içeren kitabı sana indirdik; hainlerden taraf olma!”*²²⁶ İfadesi bizlere Allah'ın Hz. Peygamber'i (s.a.v) insanlar içerisinde de bir hâkim, bir kadı olarak vazifelendirdiğini de gösteriyor. Her ne kadar insanlar arasın da ki hükmü verecek olan nebi olsa da asıl Şari Allah Teâlâ'dır. Nebi ise onun vekilidir. Verilecek her hüküm Şari'nin hükmüne eşdeğerde ve adaletine paralel olmalıdır. Böylesine önemli bir vazife de aceleci davranmak hakikatin ve adaletin sağlanmasını tehlikeye atar. Hz. Peygamber (s.a.v) bu olayda hırsızlığı yapan Müslüman olduğu için ayrımcılık yaparak Tü'me'yi haklı görmeye meyletmemiştir. Lakin hükmü verme de aceleci davranmıştır. Daha hükmü vermeden Allah Teâlâ onu uyarmıştır. Bir sonra ki ayette nebiye istiğfar emrinin verilmiş olması onun günaha düşmüş olduğunu değil hem nebiye hem de bütün insanlara Allah adına hüküm verirken ne kadar adaletli olunması gerektiğini, en ufak bir meyile ve aceleciliğe bile müsamaha gösterilmeyeceğini göstermektedir. Ayrıca bu ayet ve ayetin nüzul sebebi ile ilgili zikrettiğimiz rivayetlerden anlaşılan şudur: Allah Teâlâ Hz. Muhammed'in (s.a.v) hukuki otoritesini sağlaması adına ona İslam'a yakışır bir yargı sistemi öğretmektedir.

2.3.2.6.3. Hz. Muhammed'e Yönelik “Müşriklerle Antlaşma!” Emri

Her peygamber gibi Hz. Muhammed'de (s.a.v) tevhidi, Allah'ın emir ve yasaklarını daha çok kişiye ulaştırmayı ve inanmayanları getirdiği dinin çatısı altında toplamayı murad ediyordu. Bu muradı için elinden gelen tüm çabaları sarf ediyordu. Hz. Peygamber (s.a.v) tebliğe evvela gizli başlamıştı. Hicr suresi 15/94, Şuara suresi 26/214. ayetlerinin inmesiyle en yakınlarından başlayarak nübüvvetini ilan ederek insanları tevhide çağırıyordu. Onun bu çağırısına icabet edenlerin sayısı ilk yıllarda pek azdı. İman edenlerin çoğu da yoksul kimselerdi. Mekke'nin ileri gelenleri gerek ekonomik gerekse siyasi menfaatlerinden dolayı iman etmeyi reddediyorlardı. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v) diğer birçok insanı da etki altında bıraktıkları için nüfuzlu kimselerin de iman etmesini çok arzuluyordu. İşte böyle bir ortam da Mekke'nin ileri gelen müşrikleri Hz. Peygamber'e (s.a.v) İslam hakkında konuşmak için yanındaki yoksul kimseleri kovmasını ve o zaman kendisini dinleyebilecekleri teklifini sundu.

²²⁵ Bursevi, *Rûhu'l-Beyân*, 2/278-280; Hasan Tahsin Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzul* (İstanbul: Yasin, 2013), 2/268-269.

²²⁶ en-Nisâ, 4/105.

Bu sırada Nebi'nin yanında Süheyb, Ammar, Bilal ve Habbab oturmakta idi. Hz. Peygamber (s.a.v) onların bu teklifini geri çevirdi. Bunun üzerine müşrikler aynı teklifi yumuşatarak Nebi'ye tekrar sundular. Nebi bu ikinci teklifi sırf "belki iman ederler" umuduyla kabul etti ve bir sözleşme hazırlamak üzere Hz. Ali'yi çağırttı.²²⁷ Yazıma başlanılacağı esnada En'am Suresinde konu ile ilgili şu ayet nazil oldu: *"Rab'lerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun."*²²⁸

Ayetler ilk bakışta bizlere Hz. Peygamber'in (s.a.v) dua edenlerden kastedilen yoksul kimseleri yanından kovacağını hissettiriyor olsa da, ayetin sebebi nüzulü bize hakikati açıkça gösteriyor ki, Hz. Peygamber (s.a.v) onları kovmayacak sadece dini tebliğ vazifesini iki ayrı gruba ayrı ayrı meclislerde ya da ayrı ayrı vakitlerde yerine getirecekti. Fakat Allah Teâlâ iman etmelerini umut ederek bile olsa böyle bir ayrıma müsaade etmemesi hususunda Hz. Peygamber'i (s.a.v) uyarmıştır. Hz. Peygamber'e (s.a.v) yönelik bu ikazda onun herhangi bir şahsi menfaattinden dolayı olmadığı "onların hesabından sana bir şey yok" ifadesiyle de açıkça görülmektedir. O müşriklerin teklifini kabul etmekte bile dini menfaatlere göre hareket etmiş ve onların inanmalarını murad etmiştir.

Hz. Peygamber'e (s.a.v) benzer bir teklifte Sakif kabilesinden gelmişti. Bu kabile Hz. Peygamber'e (s.a.v) gelerek ilahları hakkın da konuşulmamasını, bir defaya mahsus üstünlüklerinin kabul edilmesini buna karşılık bir müddet sonra Müslüman olacaklarını söylemişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v) onların teklifine olumlu ya da olumsuz bir cevap vermedi. Fakat tam onların bu teklifine olumlu bir şekilde meyledecekken şu ayet ile uyarıldı: *"Onlar, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı uydurman için az kalsın seni ondan şaşırtacaklardı. (Eğer böyle yapabilselerdi) işte o zaman seni dost edinirlerdi. Eğer biz sana sebat vermiş olmasaydık, az kalsın onlara biraz meyledecektin. İşte o zaman sana, hayatın da, ölümün de katmerli acılarını tattırırdık. Sonra bize karşı kendine hiçbir yardımcı bulamazdın."*²²⁹ Ayetlerde Hz. Peygamber (s.a.v) şiddetli bir ikaz almamıştır. Henüz bir cevap vermemiş olsa da önceden uyarılmış olması onun ismet sahibi olduğunu ayetle sabitleştirmiştir. Buna benzer bir hadise de diğer müşrikler ile yaşanmıştır. Sakifliler gibi müşriklerde sözde ilahlarının kötülenmemelerini ve hatta yüceltilmelerini Hz. Peygamber'den (s.a.v) talep etmişlerdir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) herhangi bir meyili söz konusu olmaksızın sessiz kalmıştır, onların bu sözlerini cevap vermeyecek kadar umursamamıştır. Bu

²²⁷ Kayışzâde Hafız Osman Nûri, *Kur'an Yolu Türkçe Meal Ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 2/408-409.

²²⁸ el-En'am, 6/52.

²²⁹ el-İsrâ, 17/73-75.

hadise üzerine uyarılmıştır. Fakat ikazı gerektiren bir hata olmaksızın ilgili ayetlerin indirilmesi²³⁰ olası bir hatayı önlemek adına vuku bulmuştur. ²³¹ Söz konusu ayete ve rivayetlere bakıldığında Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e (s.a.v) tebliğ vazifesini yerine getirirken muhataplarının öncelikli olanlarını ve niçin öncelikli olduklarını öğretmektedir.

2.3.2.6.4. Bedir Savaşında Alınan Esirlere Yapılan Muamele

Hz. Muhammed (s.a.v) Mekke'de 13 yıl nübüvvet vazifesini ifa etmiş müşriklerin kendisine ve bilhassa müminlere karşı ağır baskıları nedeniyle Medine'ye hicret etmek mecburiyetinde kalmıştı. Medine'deki halk daha evvel yapılan Akabe Biatları ile İslamiyet'i ve Hz. Peygamber'i (s.a.v) tanımış ve onların hicretini coşkuyla karşılamıştı. Hicretin 2. Yılında Bedir Savaşı Mekkeli müşriklerle yapılmış, az bir Müslüman askeri birlik olmalarına rağmen Müslümanlar savaşı kazanmışlardı. Müslümanlar bu savaştan ganimet elde ettikleri gibi birçok düşman askerini de esir almıştı. Hz. Peygamber (s.a.v) esirlerin akıbeti için ashopla istişare de bulunmuş ve nihayet çoğunluğun önerisine uyarak fidye karşılığın da esirleri serbest bırakmıştı. Bu olayın akabinde Enfâl Sûresi'nin 67 ve 68. âyetleri nazil oldu: *"O yerde gerekli temizliği yapıp hâkimiyetini kuruncaya kadar bir peygamberin esirlerinin olması uygun değildir. Siz geçici dünya varlığını istiyorsunuz, oysa Allah ahireti istiyor; Allah izzet ve hikmet sahibidir. Allah'ın daha önceden yazılmış bir hükmü olmasaydı elde ettiğiniz menfaat sebebiyle size büyük bir azap dokunurdu."* Allah Teâlâ bu uygulamasından dolayı Hz. Peygamber'i (s.a.v) uyarmış olsa da ayet-i kerime de Hz. Peygamber'in (s.a.v) açıkça günah işlediğine ya da Allah'ın emrine karşı geldiğine dair bir ifade yer almamaktadır. Nitekim Bedir savaşına kadar inen Kur'an ayetleri arasında esirlerle ilgili herhangi bir hüküm bulunmamış olması emre itaatsizlik olmadığının en bariz ispatıdır. Hz. Peygamber (s.a.v) şüphesiz esirlerle ilgili bir ayet bulunsa idi onunla hükmederdi. Fakat ayet olmadığından ashopla istişare ederek kendi içtihadıyla hüküm vermiştir. Zaten ayette "fidye" alma işinin habisi bir iş olmadığı sadece belli bir vakte kadar yasaklandığı da vurgulanmıştır. Akıllara şu soru gelebilir. Allah Teâlâ niçin istişare sürecin de bu ayeti indirmemiştir de Hz. Peygamber'in (s.a.v) kararından sonra indirmiştir? Bizce bu Hz. Peygamber'in yalnızca bir beşer olduğuna işaret eden başka bir vurgudur. Bu beşeri tabiatın neticesinde Allah Teâlâ Hz. Muhammed'e (s.a.v) teenni ile yaklaşmasını, hüküm verme konusunda asıl hüküm koyucudan bir emir almadan hüküm koymaması gerektiğini açıkça öğretmektedir. Bununla beraber Hz. Peygamber'in (s.a.v) uyarıldığı ayette istişare olgusunun eleştirilmemesi, Allah Teâlâ'nın

²³⁰ el-Ahzâb, 33/1, 3.

²³¹ Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl Fî Me'âni't-Tenzîl*, 2/114-116.

istişareden hoşnut olduğunu gösterirken Hz. Peygamber'in (s.a.v) çevresindekiler ile istişare içerisinde olması gerektiğini de ona öğretmektedir.

2.3.2.6.5. Tebük Gazvesinde Verilen İzin

Hem İslam'ı yaymak hem de ümmeti savunmak adına Müslümanlar çeşitli topluluklarla savaşmıştı. Kur'an ve Hz. Peygamber (s.a.v) Allah adına savaşmanın ebedi mükâfatını inananlara bildirmişti.²³² Hak ile batılın savaşı bitmiyor daha da şiddetlenerek devam ediyordu. Tebük Gazvesi yine böyle savaşlardan biriydi. Müminler savaşa hazırlanırken aralarından bazıları Allah Resûl'üne gelerek herhangi bir mazereti olmadığı halde yalan beyanla ondan savaşa gitmeme hususunda izin almışlardı. Bu olay üzerine; *"Allah, seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar beklemeden niçin onlara izin verdin?"*²³³ âyeti nazil olmuştu. Allah Teâlâ bu ayette Hz. Peygamber'i (s.a.v) ikaz etmiştir. İkaza konu olan husus Hz. Peygamber'in (s.a.v) aceleci davranmış olmasıdır. Ayetteki *"sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar"* ifadesi ile Allah Teâlâ Hz. Peygamber'i (s.a.v) doğrudan kendisinden bir haber beklemeden aceleci davranmış olmasını eleştirmiştir. Ayetin başlangıcı *"Allah seni affetsin!"* olduğu için Hz. Peygamber'in bu aceleciliğini günah mukabilinden sayanlar olabilir. Fakat Allah'ı Teâlâ'nın uyarıya böyle başlaması kelimanın başlangıç usullerinden biridir. Bu tıpkı bizim deyişimizle *"Allah seni iyi etsin, keşke böyle yapsaydın"* gibi bir uyarı ifadesidir. Eğer Nebi'nin bu davranışı günah olsaydı; Allah Teâlâ Peygamber'den itiraf ve istiğfar talebinde bulunurdu. Fakat daha ayetin başında affolunduğu belirtilmiş devamında da aceleciliğine vurgu yapılmıştır.²³⁴ Allah Teâlâ bu vurgu ile Hz. Peygamber'in (s.a.v) acele etmemesi, sabırlı olması ve Allah adına izin verirken iznin sahibinden vahiy beklemenin en doğrusu olduğunu ona öğretmektedir.

2.3.2.6.6. Müşriklerin İlahları

Cahiliye Araplarının genel itibariyle putperest müşrik bir toplum olduğuna değinmiştik. Kur'an'da onların bu batıl ilahlarına zaman zaman atıfta bulunmuş bunlara inanmanın onlara bir fayda sağlamayacağını açıkça zikredilmiştir.²³⁵ Hz. Peygamber de (s.a.v) tebliğ vazifesi gereği kendisine indirilen her ayeti toplumun her ferdine duyurmuştur. Normal zamanlarda müşriklerin Hz. Peygamber'i (s.a.v) rahatsız etmeleri şöyle dursun, özellikle indirilen ayetleri tebliğ vazifesi esnasında onu daha çok rahatsız edip, taptıkları putlarla Allah

²³² el-Bakara, 2/218

²³³ et-Tevbe, 9/43.

²³⁴ Kurtûbi, el- Camiu'l Ahkamu'l Kur'an, 10/227-228.

²³⁵ el-Mâide, 5/76; el-En'âm, 6/22, 24; el-A'râf 7/37, 191-195; Yûnus, 10/109.

Teâlâ'yı kıyaslamışlardır. Hz. Muhammed (s.a.v) onların alaycı ve inkârcı davranışlarına, tevhide bir adım bile yaklaşmamalarına o kadar üzülmüyordu ki içinden onların ilahları ile ilgili ayetleri bir süre okumamayı bile geçiriyordu. Fakat Allah Teâlâ peygamberin bu düşüncesini tasvip etmemiş ve ayetleri bir süreliğine dahi olsa söylemekten çekinmesinden dolayı onu şu ayet ile uyarmıştır: *“Ona bir hazine indirilse veya onunla beraber bir melek gelse ya!” demelerinden dolayı canın sıkılarak sana vahyedilen âyetlerin bir kısmının tebliğini terk edecek değilsin ya! Sen ancak bir uyarıcısın. Allah her şeye vekildir.*”²³⁶ Şüphesiz Hz. Peygamber (s.a.v) onların ilahları ile ilgili ayetleri terk edecek ve bir daha okumayacak değildir. Yalnızca müşriklerin İslam’a ısınmalarını ümit ederek bir müddet beklemeyi tercih edecektir. Bu ikaz aslında Hz. Peygamber’in (s.a.v) bir yönden müşriklerin hidayeti için her çaba sarf ettiğinde uyarılmasına benzetmektedir. Şahsi ve içtihadı bulduğu hiçbir yöntemin onları hidayete erdirmeyeceğini Allah Teâlâ ayetin devamında *“Sen ancak uyarıcısın, Allah ise her şeye vekildir.”* ifadesiyle bir kez daha vurgulamıştır. Bu ifadeler Hz. Peygamber’in (s.a.v) ayetleri bir müddet gizlemede ki amacının da en açık beyanıdır.²³⁷ Görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a.v) bu ve bunun gibi birçok ayette “sen yalnız uyarıcısın” hitabına tabi tutulmuştur. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) iman etmeleri adına Müşriklere karşı elinden gelen çabanın fazlasını sarf etmiştir. Bu ve bunun gibi ayetler Hz. Peygamber’e (s.a.v) kendisinin yalnızca bir hidayet rehberi olduğunu, İmanın kalbe yerleştirilmesinde kendisinin sorumlu tutulmadığını göstermektedir.

2.3.2.6.7. Hz. Hamza’nın İntikamı

Hz. Hamza Hz. Muhammed’in (s.a.v) hem amcası hem sütkardeşi idi. Nebevi davete ilk icabet edenler arasındaydı. Müslüman olmadan önce bile Hz. Muhammed’i (s.a.v) koruyup kollardı. Uhud Savaşı sırasında Vahşi adlı bir zenci tarafından şehit edilmişti. Müşrikler onu şehit etmekle kalmamış vücudunu parçalamışlar ve uzuvlarını bedeninden ayırmışlardı. Allah Resûlü bu hadise karşısında Hz. Hamza’nın intikamını müşriklerden kat be kat alacağına yemin etti. Bunun üzerine Nahl Sûresi 126/127-128. âyetler nazil oldu: *“Eğer ceza verecekseniz, size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır. Sabret! Senin sabrın ancak Allah’ın yardımı ile dir. Onlardan yana üzülmeye. Tuzak kurmalarından dolayı da sıkıntıya düşme.”* Ayet-i kerimenin ceza ile ilgili ilk ifadeleri Allah Resûlü ile birlikte toplumun diğer fertlerini de uyarır niteliktedir. Hz. Muhammed (s.a.v) bir peygamberdir. Fakat aynı zamanda duyulan, üzülen ve sevilen bir insandır. Hz. Peygamber (s.a.v) tıpkı bizlerin davranacağı gibi davranmıştır. Fakat o makam

²³⁶ Hûd, 11/12.

²³⁷ Kutup, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 4/1860-1861.

ve vazife olarak bizden ayrı tutulmalıdır. Zira o vahyin birinci muhatabı ve toplumun en güzel örneğidir. Yapılan intikam yemini, verilecek hükme aceleyle karar vermek nübüvvet müessesesine yakışır bir davranış olmadığından, uyarı hâsıl olmuştur. Fakat ayetlerin devamı uyarı değil de bir öğüt niteliğinde değerlendirilmelidir. Ayette yapılan herhangi bir hukuki işlemde şayet bir müminin hakkına tecavüz ediliyorsa bunun mukabili verilen zararın aynısıyla karşılık vermek ya da sabretmek olduğu gibi iki yol gösterilmiştir. Fakat tavsiye edilen sabırdır. Allah sabredenlerin intikamını bu ayette açıkça belirtmiştir.²³⁸

2.3.2.6.8. Hz. Muhammed İle Hz. Zeynep Arasında Yapılacak Olan Nikâh

Hz. Muhammed (s.a.v), Hz. Zeyd ve Hz. Zeynep'ten oluşan bir imtihanlar zincirinin, imtihan karşısındaki tavrını ve Allah'ın takdirini anlatan hadise ile ilgili Kur'an'da: *"Bir zaman, Allah'ın kendisine lutfu bulduğu, senin de lutfkâr davrandığın kişiye, "Eşinle evlilik bağını koru, Allah'tan kork" demiştin. Bunu derken Allah'ın ileride açıklayacağı bir şeyi içinde saklıyordun, kendisinden çekinme hususunda Allah'ın önceliği bulunduğu halde sen halktan çekiniyordun. Zeyd onunla beraber olduktan sonra müminlere, evlâtlıklarının - kendileriyle beraber olup ayrıldıkları- eşleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadınla evlendirdik. Allah'ın emri elbet yerine getirilecektir."*²³⁹, buyurulmuştur.

Bu ayet, hakkında en çok söz söylenen uyarı ayetidir. Müşrikler ve müsteşrikler bu ayetin perde arkasında kendilerince peygambere günah iftiraları atmış birtakım hikâyeler uydurmuşlardır. Fakat bunlar aslı astarı olmayan iddialardır.

"Kur'an metnine, sahih rivayetlere ve genel ilkelere göre tespit edildiğinde olayın gerçek öyküsü şöyledir: Zeynep Hz. Peygamber'le (s.a.v) evlenmeyi arzu ediyordu, mehir bile istemeksizin onun eşi olmayı teklif etmişti. Yakın akraba oldukları için örtünme emri gelmeden önce Peygamberimiz Zeynep'i sık sık görüyor ve onu her yönüyle tanıyordu, çekici bir kadın olmasına rağmen bu teklifi kabul etmedi. Aradan zaman geçmiş, yukarıda sözü edilen sosyal değişimin perçinlenmesine sıra gelmişti. Bu uygulama için uygun bir örnek olarak Zeynep, pek istekli olmamakla beraber, Resûlullah'ın tebliğ ettiği emre uydu, köle olarak Hz. Peygamber'e (s.a.v) verildiği halde onun ve Allah'ın müstesna lütuflarına mazhar olan Zeyd ile evlendi. Bu evlilik bir yıldan biraz fazla sürdü. Sosyal değerler ve örfe dayalı duygular kısa zamanda değişmediği için Zeynep kocasını küçük görüyor, ona karşı sert ve kırıcı davranıyordu. Zeyd' in de aklından onu boşamak geçiyor, fakat kendilerini Hz. Peygamber (s.a.v) evlendirdiği için bunu yapamıyordu. Bu esnada Allah Teâlâ peygamberine, Zeynep'in boşanacağını ve kendisinin eşi olacağını bildirmişti. Çok geçmeden Zeyd, boşama

²³⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, 13/405-407.

²³⁹ el-Ahzâb, 33/37.

niyetini açmak üzere Hz. Peygamber'e (s.a.v) geldi, Zeynep' den şikâyetle bulundu, boşamak istediğini açıkladı. Hz. Peygamber, özel bilgisine göre değil, genel, objektif hukuk ve ahlâk kurallarına göre davranarak, bu arada halkın, özellikle münafıkların, “evlâtlığın boşadığı eş ile evlenme” konusunu kötüye kullanıp dedikodu yapmalarından da çekinerek Zeyd' e, eşini boşamamasını tavsiye etti. Buna rağmen Zeyd eşini boşadı. Dul kalan Zeynep, önemli bir inkılâbın yerleşmesinde fedakârca rol aldığı için ödüllendirilmeyi hak etmişti. Allah ona dünyada bu ödülü, peygamber eşi olma şerefine nâil kılarak vermeyi murat etti. Muradını Peygamber'ine bildirdi, o da emri yerine getirdi.”²⁴⁰

Bu beyan yaşanan hadisenin en net ve en mantıki beyanıdır. Allah Resûlünün uyarılmış olmasının nedeni Zeynep'le evlenmesi değil, aksine Allah Teâlâ, ona önceden muradını bildirdiği halde, toplumsal değerlendirmeleri neticesinde, kendi içtihadıyla bundan imtina etmiş olmasıdır. Yaşanılan bu hadise ile Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e ve tüm insanlığa dini kabullerin, toplumsal kabullerden üstün olduğunu ve “o ne der, bu ne der” diye değil Allah ne “dedi” diyerek hareket etmenin gerekli olduğunu öğretmektedir.

2.3.2.6.9. Hz. Muhammed'in Kendine Haram Kılma Yetkisi

Hz. Muhammed'in (s.a.v) her ne kadar teşri' vazifesi ile hüküm koymaya yetkisi varsa da, hüküm koymada en yetkili Şari evvela Allah Teâlâ'dır. Hüküm koymada Hz. Muhammed'in (s.a.v), Ashabının ve Ehli Sünnet ulemasının ölçüsü Kur'an, sünnet ve icma kaynakları sırasıyla değerlendirilmeli ve verilecek hüküm bu kaynaklarla çelişmeyen hükümler olmalıdır. Burada, yaşanan bir olay üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.v) kendine haram kılmak suretiyle hüküm koyması üzerine uyarılmasını inceleyeceğiz. Ayeti daha iyi anlayabilmek için hadiseyi incelemek, lafzı ve lafzın perde arkasını zikretmek gerekir. *“Ey peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun? Bununla beraber Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.”*²⁴¹

Bu ayetle ilgili nakledilen rivayetleri özetleyecek olursak;

“Bir rivayette şöyle ki, İbn Abbas'tan rivayet olunmuştur. O der ki: Hz. Peygamber (s.a.v) eşi Sevde'nin yanında bal şerbeti içerdi. Hz. Aişe'nin yanına geldiğinde O'na; Sen de bir koku duyuyorum, dedi. Bir müddet sonra, Hafsa'nın yanına vardığında, o da aynı şeyi söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): Öyle sanıyorum ki, bu koku Sevde'nin yanında içtiğim bal şerbetinden kaynaklanıyor. Allah'a yemin ederim ki bir daha asla içmeyeceğim diyerek, kendine bal şerbetini yasakladı. Diğer bir rivayete göre ise; Hz. Peygamber (s.a.v) Hafsa'nın evinde Mariye ile ilişkide bulunmuştu. Bu durumu gören Hafsa

²⁴⁰ Hafız Osman Nuri (ö.1894) v.dğr, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 4, 386,387.İbn Kesir, *Tefsiru'l Kurani'l-Azim*, 1/170-173.

²⁴¹ et-Tahrîm, 66/1.

ona ağır sözler söylemişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) onu yatıştırmak için bir daha Mariye'ye yaklaşmayacağına yemin etmiş ve Hafsa'ya da bunu kimseye söylememesini tenbih etmişti. Ancak Hafsa durumu Aişe'ye haber vermişti. Yine başka bir rivayette, Hz. Peygamber (s.a.v) bazı eşlerinin yanında uzun müddet kalıyordu. Onun bu uzun kalışını içtiği bal şerbetine bağlayan kıskanç eşleri onun bu eşlerinin yanında kalmalarına engel olmak istemişlerdi. Eşlerinin kıskanç tavırları dolayısıyla onlara kızan Hz. Peygamber (s.a.v) onlardan uzak kalmaya yemin etmişti.”²⁴²

Ayetin lafzı ve manası itibari ile bir ikaz ayeti olduğu ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) zatında helal olan bir şeyi kendisine haram kıldığı da açıktır. Tartışmalı olan husus Hz. Peygamber'in (s.a.v) kendisine neyi haram kıldığıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) maksadı Allah'ın hükmünü çiğnemek değildir. Bu hiçbir peygamber için söz konusu olmadığı gibi Hz. Muhammed (s.a.v) için de söz konusu değildir. Üstelik Hz. Peygamber (s.a.v) bu hükmü umuma emretmemiş yaşadığı hadiseler neticesinde kızgınlıkla, hususta kendi hayatında tatbik etmek üzere yemin etmiştir. Ancak kendisinde sadır olan bu zelle dolayısıyla uyarılmıştır.²⁴³ Bu uyarı her ne kadar “Hz. Peygamber'in (s.a.v) haram kılması” üzerine nazil olmuş olsa da elbette bu ayetin bizlere bakan bir yönü vardır. Şöyle ki günümüzde bilen bilmeyen herkes herhangi bir meselede çok rahat bir şekil de “helal-haram” hükmünü koyabiliyor. Fakat bu hükmü Allah adına koyduğunun bilinciyle hareket etmiyor. İşte bu ayet günümüz insanına da bir ön uyarıdır. İnsan peygamberle kendini kıyaslamalı, “bir elçi olarak o bile uyarılmış” diyebilerek kibre kapılmadan, özeleştiri yaparak ve bilmediği hususlarda “ben bilmiyorum” diyerek hükmü ehline bırakmalıdır.

2.3.2.6.10. Abdullah İbni Ümmü Mektum

İlk defa bir şahıs yüzünden uyarılan Hz. Muhammed (s.a.v) ile ilgili hadise Abese suresinde anlatılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v) toplumun ileri gelenlerine tevhibi tebliğ ettiği sırada İbn Mektum adında bir a'mâ onun yanına geldi ve İslam hakkında birtakım sorular sordu.²⁴⁴ İbn Mektum'un sorusu üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.v) davranışı ikaza sebebiyet vermiş ve konuyla ilgili şu ayetler nazil olmuştur. “*Kendisine o âmâ geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü. (Ey Muhammed!) Ne bilirsin, belki de o arınacak, Yahut öğüt alacak da bu öğüt kendisine fayda verecek. Kendini muhtaç hissetmeyene gelince; Sen, ona yöneliyorsun. (İstemiyorsa) onun arınmamasından sana ne! Allah'a karşı derin bir saygıyla korku içinde koşarak sana geleni ise bırakıp, ona aldırmyorsun.*”²⁴⁵

²⁴² Abdülfettah El-Kadı, *Esbab-ı Nüzûl* (Ankara: Fecr Yayınları, 1995), 435-437.

²⁴³ Er-Razi, *Tefsir-i kebir mefatihul gayb*, 31/41-43.

²⁴⁴ Kutup, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 4/3822.

²⁴⁵ Abese, 80/1-10.

Hadiseyle ilgili ilk ayet, bizlere Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanına gelen kimsenin âmâ olduğu için yüzünü ekşittiğini ifade ediyor gibi gözükmektedir. Fakat olayın hakikatini incelemek ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) günlük hayatta yoksul, düşkün ve hiçbir makamı olmayan mazlumlara nasıl davrandığını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Böylelikle aslında Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanına gelen kimseden yüz çevirmesinin asıl sebebinin kişinin âmâ olması ile ilgili olmadığını anlamış oluruz. Allah Teâlâ'nın uyarıya böyle bir giriş yapmasındaki hikmet, bizlere aslında fiziksel görünüşünde herhangi bir özü bulunan insanlara nasıl davranılması gerektiğinin ölçüsünü öğretmektir.

Fakat Hz. Peygamber (s.a.v) bu ayetlerde uyarılmıştır. Her ne kadar İbn Mektum kendine geldiğin de de dünyalık bir işle değil, tebliğ vazifesiyle ilgilenmiş olsa da, muhatabın durumu tebliğin mahiyetini de etkilemiştir. Ki Allah Teâlâ hidayeti istemedikleri halde onların iman etmesi için boş yere kendisini yıpratmaması konusunda da Hz. Peygamber'i (s.a.v) defaetle uyarmıştır, bu ayetlerde uyarılan diğer bir hususta budur. Hz. Peygamber (s.a.v) İbn Mektum'u hiç dinlemeyecek ya da dini ona anlatmayacak değildi. Lakin o an talep edeni değil, talep ettiğini tercih etmiştir. Bizce Allah Teâlâ'nın ikaz etmesinin nedenlerinden birisi budur. Bir diğeri de Hz. Peygamberden (s.a.v) en efdal olanı yapmasının beklenmesidir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) toplumun dini ve ahlaki lideridir. Bu sebeple, bu konu üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Hz. Peygamber'in (s.a.v) yaşadığı bu hadise, günümüzde engelli olarak tabir edilen engelsiz insanlara nasıl davranmamız gerektiğini öğreten önemli bir hadisedir.

SONUÇ

İnsanlığın dünyasını ve ahiretini olumlu yönde şekillendiren eğitimciler peygamberlerdir. Bu İslam'ın eğitime verdiği önemi gösterir. Zira Allah Teâlâ insanlığı hiçbir zaman başıboş bırakmamıştır. İlk peygamber Hz. Adem'den bu yana insanlığın eğitim-öğretim ihtiyacını karşılamak için peygamberler göndermiştir. Peki peygamberler de insan değil midir? Eğitimci olmak için bir eğitimden geçmek şart değil midir? Bu soruların yanıtları Allah Teâlâ'nın peygamberleri ile irtibatını anlatan ayetlerde mevcuttur. Örneğin; Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem'e isimleri öğretmesi, Hz. Nuh'a gemi yapımını öğretmesi, Hz. İbrahim'in "Allah'ım bize ibadet yöntemlerini öğret" talebi, Hz. Musa'ya Firavun ile "leyyinü'l kavî" ile konuşması gerektiğini öğretmesi, Hz. Peygamber'e (s.a.v) "güzel öğütü çağırmasını", öğretmesi, Hz. İsa ile ilgili ayette, "Rabbin ona kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve incili öğretecek", bu gibi ifadeler de bizim düşüncemizi destekler niteliktedir.

Kur'an Hz. Muhammed'i (s.a.v) ve insanlığı eğitirken evrensel eğitim metotlarını kullanmaktadır. Çünkü Kur'an son derece anlaşılır, teoride kalmaması için peygamber aracılığı ile en mükemmel şekilde yaşanılabilceğinin ispatlandığı, peygamberin de insanlardan seçildiğine vurgu yapılarak Kur'an'ı bir hayatın mümkün olduğunu gösteren açık bir kitaptır.

Yine Kur'an Hz. Peygamber'e (s.a.v) muhataplarının zihin ve davranış şemasını çizerek onlara nasıl cevap vermesi gerektiğini, Allah Teâlâ tek yaratıcı, kendisinin son peygamber olduğunu gösteren delilleri nasıl aktaracağını öğreten bir kitaptır. Aynı zamanda Kur'an, kıssaları ve peygamberleri öğrenmek için en sahih tarih kaynağıdır. Kur'an'ın kıssa üslubu, teferruata yer vermeyen ve verilmek istenen mesajı empati yaptırarak muhataplarına ileten bir üsluptur. Kur'an bu üslubu ile Hz. Muhammed'e (s.a.v) sabır, sebat, istikamet ve moral melekelerini kazandırmıştır.

"Hatemü'l-Enbiya" Hz. Muhammed'in (s.a.v), risalet öncesi ve risalet sonrası eğitim sürecinin Kur'an bağlamında ele alınması insanlık için en mükemmel örneğin daha yakından tanınmasını sağlamaktadır. Hz. Muhammed'in (s.a.v) risâletten önce ve risaletten sonra ki dönemlerini karşılaştırarak hazırlanan bu çalışma iki dönem arasında ciddi uçurumlar olup olmadığı sorusunu da açıklığa kavuşturmaktadır. Bu çalışmada Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatına ve Kur'an'ın ayetlerine paralel olarak tespit edilen başlıklara işaret eden ayetlerin klasik dönem tefsir kaynakları eşliğinde yorumlanması, hem Hz. Peygamber'in (s.a.v) eğitimine, hem bireysel ve toplumsal eğitimimize farklı açılardan bakılmasını sağlamaktadır. Bununla beraber günümüz eğitim sisteminin eksikliklerinin anlaşılmasında ve iyileştirilmesinde de insanlığa bir pencere açmakta ve insanlığı en doğru eğitim sisteminin kaynağına ulaştırmaktadır.

Son olarak çalışmada Hz. Peygamber'in (s.a.v) Kur'an ahlakıyla nasıl ahlaklandığı, Allah Teâlâ'nın onu hangi yönlerden eğittiği ve neler öğrettiği geniş yelpazede tespit edilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdü'l Baki, Mahmud Fuat. Kahire: Daru'l Hadis, 1998.
- Alûsî, Şehâbeddin Mâhmûd el-. *Rûhu 'l-me 'ânî fî tefsîri 'l-Kur 'ânî 'l- 'azîm ve 's-seb 'i 'l-meşânî*. 31 Cilt. Beyrut: Darü'l İhya'ü- Terasi'l Arabiyyi, 1. Basım, 1850.
- Apaydın, Hacı Yunus. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Şahit*. 38/278-283. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Arslan, Elif. *Vahiy Sürecinde Hnf Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.
- Aydin, Abdurrahman. "Fahreddin Razi İle Elmalılı Tefsirleri Bağlamında Nebi, Resul Ve Peygâmbir Kavramlarına Genel Bakış". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2015), 71.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-. *Tefsiru 'l-Begavi Me 'âlimü 't-tenzîl*. 8 Cilt. Riyad: Daru Tayyibe, 1988.
- Boyacıoğlu, Ramazan. "Hz. Muhammed'in Vahiy Öncesi Dönemi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001), 17.
- Bursevi, İsmâil Hakkı. *Rûhu 'l-Beyân*. 10 Cilt. Dersaadet, 1. Basım, 1912.
- Demil, Emine. *Hiz. Peygamber'in Risalet Öncesine Dair Rivayetler*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- EbuSsuûd Efendî. *İrşâdü 'l- 'akli 's-selîm ilâ mezâya 'l-Kitâbi 'l-Kerîm*. 5 Cilt. Matbaatu's-Saâdet, 986.
- El-Beydavi, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü 't-Tenzîl ve Esrarü 't-Te 'vîl*. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhya Terasi'l-Arabi, 1. Basım, ts.
- El-Ferahidi, Halil İbni Ahmed. *Nezr*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2003 1424.
- El-Hatımî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî. *İşaratu 'l-Kur 'an-ı Kerim Min Kelimati 'ş-Şeyhu 'l-Ekber*. 4 Cilt, ts.
- El-İsfahânî, Râğib. *R-s-l*. 1 Cilt. İstanbul: Çıra Yayınları, 3. Basım, 2012.
- El-Kadî, Abdülfettah. *Esbab-ı Nüzûl*. Ankara: Fecr Yayınları, 1995.
- El-Maverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve 'l- 'uyûn*. 7 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1. Basım, ts.
- Emiroğlu, Hasan Tahsin. *Esbâb-ı Nüzul*. 15 Cilt. İstanbul: Yasin, 2013.
- Endelüsî, Ebû Hayyân el-. *el-Bahru 'l-Muhît*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1. Basım, 1993.
- Endelüsî, İbn Atıyye el-. *el-Muḥarrerü 'l-vecîz fî tefsîri 'l-kitâbi 'l- 'azîz*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1. Basım, 2001.
- Er-Razi, Fahrettin. *Tefsir-i kebir mefatihul gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Daru'l Fikr, 1. Basım, 1981.
- Es-Sabûnî, Muhammed. *Safvetü 't-Tefâsîr*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 5. Basım, 2014.
- Es-Semerkandî, Alâeddin Ali b. Yahyâ. *Bahrü 'l-Ulûm*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1. Basım, 1993.
- Es-Semerkandî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî. *Tevilatü 'l-Kur 'an*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risaleti Aşîrûn, 1. Basım, 2004.

- Es-Suyûti, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Ed Dürrül Mensur fî Tefsir bil Mesur*. 16 Cilt. Kahire, 1. Basım, 2003.
- Ethem, Mürsel - Ünsal, Ramazan. "KUR'AN'I ANLAMADA İSRAİLİYAT'IN ROLÜ". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. <https://doi.org/10.17859/pauifd.811506>
- Et-Tabersî, Ebû Alî Emînüddîn (Emînü'l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl. *Mecmuû'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l Mürteza, 1. Basım, 2006.
- Hâzin, Ali b. Muhammed. *Lübâbü't-Te'vil Fî Me'âni't-Tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1. Basım, 2004.
- Hiciîzi, Muhammed Mahmûd. *et-Tefsiru'l-Vazih*. Beyrut: Daru'l Ciyl, 1. Basım, 1991.
- İbn Âşûr, Muhâmmmed Tahir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Daru't-Tevziyyeti li'n-Neşr, ts.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *Bedâ'i'u't-Tefsîr*. 3 Cilt. Kahire: Daru İbni'l-Cevziyye, 1. Basım, 2006.
- İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *Tefsiru'l Kurani'l-Azim*. 11 Cilt. Kahire: Farukû'l-Hâdiseti, 1. Basım, 2000.
- Karagöz, İsmail. *Kur'an Kavramları Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2010.
- Koçak, Sevinç - Alkan, Kadriye. *Peygâmbir*. 2 Cilt. Ankara: Kurtuluş Basımevi, 1. Basım, 1999.
- Kurtûbi, Muhammed b. Ahmet. *el-Camiu'l Ahkamu'l Kur'an*. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1. Basım, 2006.
- Kutup, Seyyid. *Fi Zilali'l-Kur'an*. 6 Cilt. Beyrut: Daru's Şurûk, 1. Basım, 2003.
- Kuzgun, Şaban. *Hânîflik*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1997.
- Lings, Martin. *H. Muhammed'in Hayatı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Muhammed b. Mükerrrem, İbn Manzur. *Nebî*. 15 Cilt. Beyrut: Daru's Sadr, 1997.
- Muhyiddin, Şeyh Zade. *el-Haşiyyetü Tefsiru'l Kadı Beydavi*. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1. Basım, 1999.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât en-. *Medârikû't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l Kelimi't-Tayyib, 1. Basım, 1998.
- Nisâbü'rî, Mahmûd b. Ebû'l-Hasan. *El-Vasıt fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Mecid*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1. Basım, 1994.
- Numânî, Mevlânâ Şibli. *Son Peygamber Hz. Muhammed*. 2 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 6. Basım, 2014.
- Nûri, Kayışzâde Hafız Osman. *Kur'an Yolu Türkçe Meal Ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Basım, 2014.
- Palevî, Alâaddin. *Sorularla İslâm Akâidi*. 1 Cilt. Ankara: İ'tisam Yayınları, 2015.
- Sarıçam, İbrahim. *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. 1 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Suruç, Salih. *Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*. İstanbul: Nesil, 2018.

- Süleyman, Mukatıl b. *Tefsîru'l-Mukâtil b. Süleyman*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü't-Tarihi'l-Arabiyyi, 1. Basım, 2002.
- Şahin, Barış. *Tefsir Literatürü Çerçevesinde Peygamberlerin İsmeti*. Hitit Üniversitesi, 2017.
- Şulul, Kasım. *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*. İstanbul: Ensar, 3. Basım, 2017.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Kahire: Dirasetü'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 1. Basım, 2001.
- Topyay, Yusuf. “Kur'an'da İbadet Açısından İstiğfâr Ve Tevbe İlişki”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı*, 20.
- Türcan, Gâlip. “Ümmi Bir Peygamber: Hz. Muhammed”. Sempozyum program adı: Kutlu Doğum, Isparta, 2000.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Türkiye Diyanet Vakfı”. *Peygâmbere*. 34/257 ,258. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007.
- Yıldız, İbrahim. “Kur'ân Kıssalarında Muhatabı Anlatıma Dâhil Etme: Amacı, Zamanı ve Metotları”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 2/Number: 75 (01 Ocak 2019), 459-465. <https://doi.org/10.9761/JASSS8003>
- Yüksel, Yakup. *Allah'ın Uyardığı Peygamberler*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 11. Basım, 2016.
- Zühaylî, Vehbe ez-. *Tefsîrû'l-Vecîz*. 1 Cilt. Dimeşk: Daru'l Fikr, 1. Basım, ts.

ÖZGEÇMİŞ

Merve Kurban yılında doğmuştur. İlkokul ve Ortaokul eğitimini İlköğretim Okulu'nda tamamlamıştır. Ortaöğretimini Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde okumuştur. Lisans eğitimini Üniversitesi İlahiyat Fakültesi DİKAB bölümünden almıştır.

